

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Obor: Kulturní antropologie

Význam hudby v socializačním a enkulturačním procesu

Bakalářská práce

Vypracovala: Hana Vinklárková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Martina Cichá, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem v seznamu literatury uvedla všechny zdroje, z nichž jsem pro tuto práci čerpala.

V Olomouci, 24. 3. 2014

.....

Hana Vinklárková

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala doc. Mgr. Martině Ciché, Ph.D. za vedení bakalářské práce a všechny rady a připomínky, které mi při jejím zpracování poskytovala.

Dále bych ráda poděkovala všem, kteří byli ochotni zúčastnit se mého výzkumu.

V neposlední řadě můj velký dík patří těm, kteří mi při zpracování bakalářské práce pomáhali a podporovali mě.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na význam hudby v socializačním a enkulturačním procesu. Teoretická část se věnuje socializaci, enkulturaci, ontogenezi člověka, hudbě a jejím funkcím v životě jedince. Následuje část empirická, v níž je při výzkumu využíváno kvantitativního i kvalitativního přístupu. Za pomoci dotazníků a polostrukturovaných rozhovorů je zkoumáno, jaký význam lidé přikládají hudbě ve vztahu k socializaci a enkulturaci, jak se tento význam v průběhu života proměňuje, tedy jestli má hudba v začleňování mezi ostatní význam neustále, nebo jde jen o určitá období lidského vývoje, a zda lidé využívají hudby pro začleňování mezi ostatní vědomě, či jde o nevědomý proces. Práce dospěla k závěru, že hudba může mít v socializačním a enkulturačním procesu velký význam v průběhu celého života jedince, ale v pubertě a dospívání hudba pomáhá začleňovat se mezi ostatní nejčastěji, přičemž její vliv je značný.

Klíčová slova: socializace, enkulturace, ontogeneze člověka, hudba, funkce hudby, dotazník, polostrukturovaný rozhovor

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on the importance of music in socialization and enculturation process. The theoretical part deals with socialization, enculturation, the ontogenesis of man, the music and its functions in the life of an individual. Follows the empirical part with the research in which the quantitative and qualitative approach is used. It is examined, with the help of questionnaires and semi-structured interviews, the importance people attach to music in relation to socialization and enculturation, how this meaning in life course changes, i.e. whether the music has a constant meaning in one's inclusion among others, or is it a certain period of human development, and whether people use music for inclusion among others knowingly, or in terms of unconscious process. The work concludes that music can have a great importance in socialization and enculturation process throughout the life of the individual, but in puberty and adolescence music helps in the process of integration with others frequently, and its influence is considerable.

Keywords: socialization, enculturation, ontogenesis of man, music, functions of music, questionnaire, semi-structured interview

OBSAH

ÚVOD	7
A. TEORETICKÁ ČÁST	9
I. Socializační a enkulturační proces	9
1. Jedinec a společnost	9
1.1 Skupinová struktura společnosti	10
1.2 Sociální kontrola a její problémy	12
2. Cesta života	14
3. Teorie vývoje dítěte	18
4. Socializace a enkulturace	20
4.1 Socializační faktory	22
4.2 Imitace a identifikace	24
4.3 Druhy a stádia socializace	26
4.4 Problémy socializace	28
4.5 Socializace a svoboda jedince	29
II. Hudba a její vliv na člověka	30
5. Hudební psychologie, sociální psychologie hudby, hudební sociologie	30
5.1 Hudební psychologie	30
5.2 Sociální psychologie hudby	32
5.3 Hudební sociologie	32
6. Hudební vnímání	34
6.1 Neurofyzilogie hudebního vnímání	34
6.2 Citová vnímavost pro hudbu	35
7. Hudební vývoj jedince	36
7.1 Stádia hudebního vývoje	37
7.2 Faktory zajišťující efektivní hudební vývoj	40
8. Funkce a působení hudby	42
8.1 Působení hudby v denním životě	42
8.2 Společenské funkce hudby	43
8.2.1 Historicky podmíněné funkce hudby	44
8.2.2 Výchovné funkce hudby	45
8.2.3 Komunikativní funkce hudby	45
8.2.4 Formativní funkce hudby	46

8.2.5 Estetická umělecká funkce hudby	47
8.2.6 Psychologické funkce hudby	47
8.2.7 Další funkce hudby	48
B. EMPIRICKÁ ČÁST	50
1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	50
2. Postup a metody výzkumu	50
2.1 Metoda dotazníku	51
2.2 Metoda rozhovoru	51
3. Výzkumný soubor, sběr dat.....	52
3.1 Dotazníky	52
3.2 Rozhovory	53
4. Analýza dat a interpretace výsledků	53
4.1 Analýza dotazníků	53
4.2 Analýza rozhovorů	74
4.2.1 Analýza výzkumných otázek	75
ZÁVĚR	80
LITERATURA	81
PŘÍLOHY	84

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá vztahem hudby na jedné straně a socializačním a enkulturačním procesem na straně druhé. V dnešní době má přístup k hudbě téměř každý, proto je na místě domnívat se, že ji téměř každý poslouchá. Hudba má v životě prakticky každého člověka jistě nějaký význam. Hudbě se věnuji, dá se říci, od malička, proto jsem chtěla hudbu spojit s oborem, který studuji, tedy s kulturní antropologií. Tak vzniklo téma mé bakalářské práce. Myslím, že tento námět je vzhledem k všudypřítomnosti hudby v dnešní době aktuální a vliv hudby na člověka se podle mého stále zvyšuje.

Cílem práce je zjistit, jaký význam lidé přikládají hudbě ve vztahu k socializaci a enkulturaci. Dalším cílem je popsat, jak se tento význam v průběhu života proměňuje, zajímá mě tedy, jestli má hudba v začleňování mezi ostatní význam neustále, po celý život, nebo jde jen o určitá období lidského vývoje. Posledním cílem je odhalit, zda lidé využívají hudby pro začleňování mezi ostatní vědomě, či jde o nevědomý proces.

Práce se skládá ze dvou hlavních částí, jde o část teoretickou a empirickou. Teoretickou část jsem rozčlenila na dvě velké kapitoly. V první se věnuji socializaci, enkulturaci, začleňování člověka do společnosti a ve druhé hudbě a jejímu vlivu na jedince.

V kapitole o socializačním a enkulturačním procesu postupuji od obecnějších ke konkrétnějším tématům. Ještě než se tedy dostanu k nejrozsáhlejší části týkající se socializačních faktorů, druhů a stádií socializace a problémů socializace, zabývám se jedincem a společností, ontogenezí člověka a různými teoriemi vývoje dítěte. Kapitulu o hudbě a jejím vlivu na člověka začínám zmíněním disciplín, které se tímto zabývají, konkrétně jde o hudební psychologii, sociální psychologii hudby a hudební sociologii. Poté se přesouvám k vnímání hudby a hudebnímu vývoji jedince, kde uvádím i faktory zajišťující efektivní hudební vývoj. Poslední část tvoří funkce hudby, kterých je samozřejmě vzhledem k dosahu hudby v dnešní době velké množství.

V empirické části nejdříve formuluji cíle výzkumu a výzkumné otázky. Pro výzkum jsem zvolila kombinaci kvantitativního a kvalitativního přístupu. Mými metodami jsou dotazník, který se skládá z uzavřených i otevřených otázek, a polostrukturovaný rozhovor. Následně charakterizuji výzkumný soubor a popisuji průběh sběru dat. Poslední částí práce je analýza dat a interpretace výsledků. Nejdříve analyzuji dotazníky, při čemž mi vzhledem ke kvantitativní povaze některých otázek pomáhají také tabulky a grafy. Následně provádím

analýzu čtyř rozhovorů a poté vyhodnocuji výzkumné otázky, kde uvádím i vztah mezi výsledky dotazníků a rozhovorů.

A. TEORETICKÁ ČÁST

I. Socializační a enkulturační proces

1. Jedinec a společnost

Hned na začátku je důležité charakterizovat vztah mezi člověkem a společností. Jednotlivec je sice sociální produkt, ale na druhé straně jsou to právě jednotlivci, kteří svým jednáním společnost vytvářejí. Společnost můžeme charakterizovat jako skupinu lidí, kteří žijí na určitém území, podléhají stejnému systému politické moci a uvědomují si svou odlišnou identitu od ostatních skupin žijících kolem nich. Společnost může být skupinou zahrnující miliony jedinců, ale také to může být mnohem menší kolektiv.¹

Sociální struktura společnosti je shrnutím sociálních institucí a statusových vztahů. Většinou se předpokládá, že tato struktura je v určitém smyslu nezávislá na jedincích, kteří v konkrétním okamžiku zastávají určitá postavení.² Sociální strukturu můžeme chápat jako základ společnosti bez lidí, slovy Eriksena je to „souhrn povinností, práv, dělby práce, norem, sociální kontroly atd., oproštěný od probíhajícího sociálního života“.³

Cílem bylo vytvořit model společnosti, který ukazuje její základní charakteristiky a pomíjí zbytečné detaily. Například v době Radcliffe-Browna⁴, zastávce strukturálního funkcionalismu, se objevila snaha poukázat na funkce společenských institucí a na to, jak tyto instituce přispívají k udržení společnosti jako celku. Vezměme si například funkci domácnosti. Ta má hlavně vytvářet stabilitu, zajišťovat socializaci svých příslušníků a tím vlastně i kontinuitu společnosti. Pokud se v důsledku působení vnějších vlivů změní podmínky pro existenci domácnosti, toto původní uspořádání již není funkční a praktické a nakonec pravděpodobně vymizí. Ve strukturálně-funkcionalistickém myšlení se tudíž sociální instituce jeví jako funkční, protože když takové nejsou, zanikají.

Od lidí nelze očekávat předvídatelné chování v souladu s daným systémem norem a sankcí. Lidé pravidla porušují, dochází k výjimkám a nejrůznějším interpretacím norem. Ale i lidé, kteří pravidla porušují, uznávají jejich existenci. Z toho vyplývá, že mezi sociální strukturou a organizací společnosti existuje rozdíl. Struktura je zavedený soubor pravidel,

¹ MUCHA, I. *Sociologie: základní texty*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004, s. 79-80.

² ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 97-98.

³ Tamtéž, s. 98.

⁴ 1. pol. 20. stol.

zvyků a společenských institucí a organizace společnosti je dynamický aspekt struktury, to, co lidé skutečně dělají – jejich rozhodování a jednání v rámci struktury.⁵

Poslední dobou se hodně mluví o výrazu „sociální síť“. Je to soubor vztahů, které se soustřeďují kolem jedince, každý můžeme hovořit o vlastní sociální síti. Pojem může ale také označovat soubor vztahů, které mají konkrétní cíl a nemusí být nutně soustředěny kolem jednoho člověka. Obecně můžeme říci, že síť je závislá na jednotlivcích a je tím pádem docela nestálá. Výraz poprvé použil John Barnes, který stanovil tři typy sociálních oblastí. Prvním je teritoriálně vymezený prostor, který je hierarchicky organizován veřejnou správou, druhým je ekonomický prostor, skládající se ze vzájemně závislých jednotek. Tyto dvě oblasti vykazují určitou časovou stabilitu a jsou do určité míry nezávislé na jedincích. Třetí sociální oblast není nijak koordinována, je vytvořena přátelskými vazbami a známostmi, které člověk částečně „dělí“, ale z větší části si je buduje sám. Tyto vazby se neustále mění. Tato sociální oblast je označována jako sociální síť. Často nemají žádnou přehlednou vnitřní organizaci, protože každý se může považovat za střed sítě. V malých společnostech existují hustší sítě, lidé zde jsou příbuzní, mají společné přátele a sousedy, chodili do stejné školy.

Jisté jsou dvě věci. To, že aktéři přijímají různá rozhodnutí, a to, že společnosti se mění. Aktéři ale nejednají jen podle svého přesvědčení, jsou vázáni na strukturní podmínky. Některé jevy nemůžeme považovat za individuální, neboť jsou evidentně kolektivní povahy. Může se jednat například o náboženství, jazyk nebo morálku. Musíme rozlišovat mezi oběma pohledy. Člověk je v mnoha ohledech sociálním produktem, ale pouze jedinci mohou utvořit společnost.⁶

1.1 Skupinová struktura společnosti

Důraz, který je kladen na typologii skupin, vyplývá z faktu, že relativně stálé formy sociálních vztahů jsou předpokladem typických způsobů jednání, ale také myšlení a cítění lidí i jejich hodnocení určitých událostí a objektů světa.

Sociální skupiny vytvářejí významný spojující článek mezi člověkem jako izolovaným individuem a společností jako globálním sociálním útvarem. Pro sociální povahu člověka je podstatné, v jakých skupinách žije, a pro společnost je zase důležité, z jakých skupin se skládá. Termín skupina je užíván tam, kde se zdůrazňuje, že člověk má něco společného

⁵ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 98-99.

⁶ Tamtéž, s. 102-111.

s některými druhými lidmi, a to ovlivňuje jeho jednání a odlišuje ho spolu s těmito lidmi od ostatních.⁷

Důsledky, které pro jednotlivce vyplývají z členství v určité skupině, závisí na tom, jaký úkol skupina plní a jaký typ pojítka zde převládá. Obecně by se dalo říci, že vliv skupiny na jedince je o to větší, čím rozsáhlejší oblast života společnosti zahrnuje, čím větší roli hraje při integraci skupiny osobní vztahy a čím silnější je emocionální identifikace jednotlivce se skupinou.

Být členem skupiny znamená zaujímat v ní nějakou pozici. V každé skupině je struktura, která nemusí být vždy hierarchická. S pozicí se pojí určitá práva a povinnosti, které byly jednotlivci určeny skupinou, je to vlastně určitá role – určité chování, které skupina od jedince očekává. Skupina potom hodnotí jednotlivce podle toho, jak moc se jeho skutečné chování blíží standardu role, kterou mu přidělila. S pozicí a rolí také souvisí prestiž.⁸

Podle povahy vazby mezi členy dělíme skupiny na primární a sekundární. Primární jsou typické osobními vztahy laděnými intimně, vztah k této skupině vzniká skrze vztahy k jednotlivým členům. V případě sekundárních skupin získává člověk vztah k ostatním jednotlivcům až na základě toho, že jsou členy stejné skupiny. S tímto dělením souvisí i další, a to na formální a neformální skupiny. Rozlišujeme mezi nimi podle stupně, na kterém jsou vytvářeny pozice členů a jejich vzájemná práva a povinnosti.

Primární skupina hraje základní roli při vytváření společenského profilu jedince. Díky ní jsou humanizovány zvířecí pudy a člověk je socializován. Poznávací znaky primární skupiny jsou přímý kontakt jednotlivých členů, nespecializovaný charakter, malý počet členů a relativní intimnost vztahů. Ve vzájemných vztazích se vyskytují osobní pojítka, na rozdíl od sekundárních skupin. Příkladem může být rodina nebo kroužek přátel.⁹

Nyní přistupme ke skupinám, které tvoří systémy osobních svazků, ale spíše trvalé soustavy funkčních svazků mezi rolemi, tedy mezi očekávaným chováním vyplývajícím z určitého sociálního postavení jedince. Jedinci jsou vlastně něco jako herci a s ohledem na situaci vystupují v různých sociálních rolích. Takovéto skupiny s formálními, neosobními pojítky mezi členy se vlastně vyskytují, jen pokud kvůli velkým rozměrům skupiny nebo jejímu prostorovému rozptýlení není možná regulace chování pomocí osobních kontaktů. Jde

⁷ MUCHA, I. *Sociologie: základní texty*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004, s. 79-80.

⁸ BAUMAN, Z. *Sociologie*. Praha: Orbis, 1966, s. 253-256.

⁹ MUCHA, I. *Sociologie: základní texty*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004, s. 80-81.

hlavně o funkční spojitost rolí, kterou označujeme jako organizace. Tím je myšlen systém diferencovaných a koordinovaných lidských jednání.¹⁰

Z hlediska jednotlivce se všechny skupiny dělí na vnitřní a vnější – člověk buď je členem této skupiny, nebo není. Ve formálních skupinách je toto rozlišení jednodušší, neboť se rozlišuje pomocí vnějších, dobře pozorovatelných znaků. U skupin s převažujícím osobním pojátkem (vyjma přirozených skupin – těch, do kterých člověk patří bez vlastního rozhodnutí) se členství projevuje v pocitu soudržnosti, používání zájmena „my“, pokud o skupině mluvíme. Ale teprve přijetí jednotlivce skupinou ho opravňuje se takto o skupině vyjadřovat, vliv skupiny na jednotlivce je tedy poznávacím znamením tohoto přijetí.¹¹

1.2 Sociální kontrola a její problémy

Často se soudí, že základní napětí v životě společnosti je napětí mezi ní a jednotlivcem. Kriminalita a jiné druhy antisociálního jednání jsou brány jako důsledek toho, že společnosti se úplně nedaří vštípit hodnoty do mysli svých členů. Jinak řečeno takové jednání je považováno za následek neúspěšné socializace.¹²

Zvláštní rolí ve společnosti a skupině je sama regulace plnění jednotlivých rolí a jejich koordinace. Existence takovéto funkce je důležitým znakem skupiny s převažujícím neosobním pojátkem. To nás při zkoumání nutí k zabývání se vztahy nadřízenosti a podřízenosti. Odhalujeme tak organizační hierarchii – uskupení rolí do takové struktury, ve které jedny prvky mohou závazně rozhodovat o jiných prvcích a tyto podřízené prvky musí přizpůsobit své jednání těmto rozhodnutím. To, čím disponují ti, kteří rozhodují o ostatních, se nazývá moc a právě její nerovnoměrné rozložení ve společnosti i uvnitř skupin vytváří hierarchii.¹³

V moderní společnosti je základním mechanismem sociální kontroly proces socializace, o kterém se více zmíníme později. Jde o to, aby členové dodržovali normy a hodnoty, které jsou v určité společnosti považovány za žádoucí. Jsou ale i další mechanismy sociální kontroly, jež určují, které jednání mezi lidmi je správné a které bychom měli postihnout sankcemi.

¹⁰ MUCHA, I. *Sociologie: základní texty*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004, s. 83.

¹¹ BAUMAN, Z. *Sociologie*. Praha: Orbis, 1966, s. 252-253.

¹² BRUCE, S. *Sociologie: průvodce pro každého*. Praha: Dokořán, 2008, s. 86.

¹³ MUCHA, I. *Sociologie: základní texty*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004, s. 84.

Těmito formami sociální kontroly jsou myšleny procesy od otevřeného donucování až po nejjemnější manipulaci. V moderní společnosti se k hrubé síle přistupuje spíše jen v případech, kdy jsou skrytější formy sociální kontroly neúspěšné. Důraz je kladen na to, aby sociální kontrola byla internalizována, jinak řečeno, aby se jedinec dobrovolně a iniciativně ztotožnil s požadavky, které na něj společnost klade.¹⁴

Určitá míra sociální kontroly je pro fungování společnosti určitě nezbytná. V opačném případě by společnost nebyla schopná udržet stávající řád a řešit konflikty. Lidé by se jen stěžovali na společných hodnotách. Nadměrný stupeň sociální kontroly však také není žádoucí. Na donucující charakter, jak jej známe z tradičních společností, a nekritické podléhání skryté manipulaci ze strany reklam, masmédií a politické propagandy dnes málokdo reaguje pozitivně. Moderní člověk by měl být schopen manipulaci a utlačivé prvky sociální kontroly rozpoznat, aby se jim mohl bránit.¹⁵

V naší společnosti vládne názor, že sociální kontrola je zcela závislá na formálních zákonech a na právních sankcích. Tento proces je ale mnohem obecnější. Sociální kontrolu lze uplatnit také neformálními prostředky, které jsou často velmi účinné. Otevřený nesouhlas nebo výsměch ze strany přihlížejících je jedním z hlavních prostředků odrazujících od deviantního chování, protože v člověku vyvolává stud.

Takový pocit vede ke ztrátě osobní hodnoty a vybudované představy sebe sama. Stud nejlépe funguje tam, kde existuje přímá interakce mezi členy a kde se viník nemůže za své činy schovat. Je to tedy výborný prostředek sociální kontroly v malých městech a u přírodních národů. Pokud se vyskytne ještě v kombinaci s dobrou komunikací mezi lidmi, stane se pomluvou. Od přímých pozorovatelů se informace přenesou po celé komunitě. Člověk se tak nemůže skrýt a musí napravit svou reputaci.¹⁶ Podle mě je tento účinný a přirozený způsob sociální kontroly dnes zčásti potlačován anonymitou lidí nejen ve velkých městech a tím, jak se říká, že se každý stará jen sám o sebe. Dnes obrovskému množství lidí nezáleží na tom, co si o nich ostatní myslí. Takových lidí je v současnosti o mnoho víc než v dřívější době.

¹⁴ KELLER, J., NOVOTNÝ, P. *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*. Liberec: Dialog, 2008, s. 31-32.

¹⁵ Tamtéž, s. 32.

¹⁶ MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 150-151.

2. Cesta života

Proměny, kterými člověk během života prochází, se nám možná zdají být biologicky podmíněné. Popravdě je celá věc o mnoho složitější. Určité fáze lidského života mají kromě biologické také sociální povahu, jsou ovlivněny kulturními rozdíly a podmínkami lidského života v různých společnostech.¹⁷

Nejobsáhleji pojednáme o raných fázích vývoje jedince. Každé dítě přichází na tento svět se schopností rozlišovat mezi různými smyslovými vjemy a reagovat na ně. Od věku jednoho týdne **novorozenci** věnují větší pozornost povrchu se vzorem (pruhy, kruhy, obraz lidské tváře) než jednoduché ploše, i kdyby měla velmi jasné barvy. Tyto schopnosti však začínají být rozvinutější až od jednoho měsíce věku a kolem čtvrtého měsíce už dítě dokáže sledovat osobu, která se pohybuje po místnosti, tedy předmět, který není v jeho bezprostřední blízkosti.

Dospělí rozlišují mezi různými typy chování **kojenců**, protože předpokládají, že se v nich odrážejí jejich přání a potřeby. Pokud kojeneček pláče, pravděpodobně má hlad nebo ho něco bolí, pokud se směje, myslíme, že je spokojený. Velký vliv zde ale mají kulturní zvyklosti. V mnoha kulturách je malé dítě většinu dne odděleno od matky, leží v kočárku nebo si hraje. Zde je pláč vnímán tak, že se dítě dožaduje pozornosti. V jiných kulturách tráví dítě celé dny s matkou a zde matka věnuje pozornost jen silnému pláči, který může znamenat něco naléhavého. Také úsměv může být vykládán v různých kulturách různě. Všichni kojenci se ale po dosažení věku jednoho měsíce nebo šesti týdnů usmívají. Úsměv je vrozená reakce, která není naučená, a to ani nápodobou ostatních, protože v této době se začínají usmívat také nevidomé děti. Příslušníci různých kultur se však usmívají v různých situacích, čemuž se děti učí již od počátku z reakcí dospělých.¹⁸

Kojeneček dokáže rozeznat svého největšího opatrovníka, většinou tedy svou matku, již od tří týdnů věku, nevnímá ji ale stále jako osobu, spíše reaguje na její charakteristické projevy, oči a hlas. Dítě je nejšťastnější, když jej zvedne právě matka, na ni se usmívá nejčastěji. Vazba dítěte na jeho opatrovníka je pevnější až po sedmi měsících života, do této doby nevede oddělení od matky a přijetí jejího náhradníka k protestům. Dítě si nyní začíná uvědomovat, že matka jako osoba existuje i tehdy, když právě není přímo u něj, tím pádem začíná vnímat i čas, po uplynutí kterého se matka opět vrací.

¹⁷ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 54.

¹⁸ Tamtéž, s. 42-43.

V prvních měsících života dítěte se matka snaží pochopit jeho projevy a rozumět tomu, co jí dítě svým chováním sděluje. V každém kulturním prostředí připisují matky různým projevům různou důležitost. Ale i matky v rámci jedné kultury si vysvětlují projevy individuálně. Vytváření vazeb ke konkrétním jedincům je mezníkem v socializaci. Na základě vztahu dítěte s matkou se poté rozvíjejí procesy sociálního učení.¹⁹

Vztah mezi dítětem a jeho pečovateli se mění na konci prvního roku, dítě začíná mluvit a také téměř samo chodit. Ve druhém a třetím roce života dítě již lépe chápe interakce a emoce ostatních lidí, učí se, jak potěšit nebo rozzlobit druhé. Od prvního roku začíná mít u dítěte velký význam hra. Nejdříve si hraje samo, ale stále více vyžaduje ke hře nějaké společníky. Hrou dítě zlepšuje koordinaci pohybů a rozšiřuje své poznání. Od jednoho do pěti let se dítě učí kázni a sebeovládání. V pěti letech se stává již relativně autonomním jedincem, není pouhým příjemcem péče, je schopné trávit delší čas bez rodičů, aniž by nějak strádalo.

Obecně lze říci, že pro dítě je důležitý pocit bezpečí, který poskytuje pravidelný kontakt s blízkou osobou. Zásadní podmínkou pro sociální vývoj člověka je brzké vytvoření trvalých vazeb s ostatními lidmi. To je klíčovým prvkem socializace všude na světě. V opačném případě se mohou u dítěte vyskytnout poruchy osobnosti a chování.²⁰

Předchozí odstavce byly věnovány socializaci v raném věku. Další fáze života, dětství, adolescenci, dospělost a stáří, si ukážeme z pohledu toho, jak jsou sociálně organizovány. Vývoj člověka je totiž třeba chápat v sociálním kontextu.

Pojem „**dítě**“ pro nás nenabývá stejného významu jako „kojenec“ nebo „batole“. Dětství je něco před pubertou, dospíváním. Takováto představa však vznikla až asi v posledních třech staletích. Předtím po období závislosti dítěte následovalo přidělení pracovních úloh v komunitě. Dětství jako zvláštní fáze vývoje člověka ve středověku zkrátka neexistovalo, dítě bylo malým dospělým, nemělo své zvláštní hračky a hry, na které jsme zvyklí dnes. Naše společnost je více orientována na děti, než tomu bylo dříve, období dětství je dnes delší. Ale společnost, která se orientuje na dítě, není to samé jako společnost, ve které se dítěti dostává lásky a péče. Dnes se objevuje názor, že kvůli změnám v moderní společnosti vymezený status dětství slábne, že děti dospívají brzy a zvláštní charakter dětství se opět

¹⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 43-45.

²⁰ Tamtéž, s. 45-47.

vytrácí. Malé děti dnes často sledují v televizi to stejné, jako jejich rodiče a seznamují se tak dříve se světem dospělých.²¹

V **předškolním věku** se dítě dostává do kontaktu s větším množstvím lidí mimo své rodinné příslušníky a tím pádem získává další role. Již není jen synem, dcerou, vnukem, vnučkou nebo sourozencem. Nové role jsou jak podřízené, například vztah k učitelce v mateřské škole, tak souřadné, to znamená například vztahy k vrstevníkům v mateřské škole. Rozvíjí se hlavně verbální komunikace. V souvislosti s tím je usnadněno pochopení sociálních norem a jejich základní princip. Dítě přejímá hodnotový systém dospělých a postupně se jím řídí, i když není v blízkosti nikdo, kdo by ho kontroloval, eventuálně chválil či trestal. Vyvíjí se vnitřní kontrolní systém, tzv. svědomí.

Školní věk je spojen s podřizováním žáka učiteli. Žák musí ovládat své aktuální potřeby a popřípadě je odložit. Musí dělat to, co říká učitel, i když je pro něj spousta věcí mnohem lákavější. Zvyšuje se množství povinností a zodpovědnost za jejich plnění. Úspěch ve škole předurčuje budoucí profesní roli a tím i zařazení do určité vrstvy společnosti.²²

Označení „**dospívající**“, „adolescent“ či „teenager“ jsou příznačné pro moderní společnost. V tomto období probíhá osamostatnění, slábne závislost na rodině a podřízenost jejím normám a hodnotám. Sociální zralost je charakteristická citlivostí k projevům ostatních, spolehlivostí v mezilidských vztazích, sebekontrolou a respektováním sociálních norem. Člověk se dokáže podřít hodnotám i ostatním lidem.²³

Biologické změny probíhající v dospívání jsou univerzální povahy, ale v mnoha kulturách je doprovází takový zmatek a nejistota jako v moderní společnosti. V naší společnosti přichází období, kdy po dětech chceme, aby přestaly být dětmi, aby opustily své hračky a dětské zábavy. V tradičních kulturách je tempo změn mnohem pozvolnější, protože děti už od mala pracují po boku dospělých a toto „odnaučování“ je pro ně méně náročné. Období je charakteristické tím, že jedinec se často snaží jednat jako dospělý, ale z pohledu zákona zůstává mladistvým. Někteří by rádi pracovali, ale musí chodit do školy. Jsou v půli cesty mezi dětstvím a dospělostí.

Specifickou etapou moderní společnosti je stádium **mladého dospělého**. Mladí lidé si po 20. roce věku často vyhradí „oddechový čas“, aby mohli cestovat a hledat své místo

²¹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 53-55.

²² VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004, s. 279-280.

²³ Tamtéž, s. 281.

v životě. S přihlédnutím k prodloužené době vzdělávání, kterého se velkému množství mladých lidí dostává, význam této etapy v budoucnu pravděpodobně poroste.²⁴ Myslím si, že tento jev se studiem souvisí, protože hodně lidí vycestuje právě prostřednictvím školy ještě před ukončením studia. Chtějí získat zkušenosti, poznat cizí země, vydělat si, zlepšit se v cizím jazyce, popřípadě si opatřit data pro své výzkumy, které uplatní v dalším studiu.

Dostáváme se k fázi **středního věku**. Lidé v naší společnosti většinou mohou očekávat, že se dožijí stáří. V předmoderní době s tím tolik jedinců počítat nemohlo. Na druhé straně ale zátěž, kterou dnes pocítujeme, nebyla v minulosti tak výrazná. Lidé většinou udržovali těsnější kontakty s rodiči a dalšími příbuznými a jejich běžné pracovní postupy se shodovaly s postupy jejich předků. Dnes musíme v rodině, manželství, respektive obecně v životě řešit důležité otázky, na které předem neznáme odpověď. V této fázi je důležité uvažovat dopředu. Většina lidí už nepředpokládá, že budou dělat celý život totéž, jak tomu bývalo v tradičních kulturách. Lidé často ve středním věku zjistí, že ve svém oboru již nemají možnost kariérního růstu. Ženy mívají pocit, že ztratily veškerou společenskou hodnotu, když děti odejdou z domova. Krizi středního věku zažívá spousta lidí, myslí si, že nevyužili příležitostí, které život nabízel, a uvědomují si, že už asi nikdy nedosáhnou toho, po čem od dětství toužili. Vyrovnání se s těmito problémy však nemusí vést k rezignaci nebo zoufalství. Vymanění se z dětských snů může být osvobozující.

Stáří byla v tradičních společnostech většinou prokazována úcta. Staří lidé měli významné slovo v důležitých věcech. V průmyslových společnostech naopak staří lidé většinou ztrácí autoritu v rodině i ve společenském kontextu, přestávají chodit do práce, jsou chudší než předtím. Pro tyto lidi, kteří museli zanechat ekonomické činnosti, není snadné dát této fázi života smysl. Dříve panoval názor, že se stářím se člověk nejlépe vyrovná, když se obrátí ke svým vnitřním zdrojům a bude se méně zajímat o vnější prospěch a společenský život. Ale kvůli fyzickému zdraví do vysokého věku bude mít nejspíše stále větší význam orientace navenek.²⁵ S tím bych souhlasila, protože v očích většiny lidí je lepší „aktivní senior“, který se udržuje, angažuje, sportuje, než „protivný důchodce“, který jen vysedává doma a všechny za všechno okřikuje.

²⁴ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 55-56.

²⁵ Tamtéž, s. 56-57.

3. Teorie vývoje dítěte

Vědomí sebe sama je specifický rys lidských bytostí. Otázkou je, kde se toto sebeuvědomění bere. Během prvních měsíců života novorozenec nechápe rozdíly mezi lidmi a předměty, které ho obklopují, a samo sebe nijak specificky nevnímá. Až postupně začíná chápat, že druzí mají svou identitu a vědomí, které není totožné s jeho. Problém vzniku vlastního „já“ je velmi diskutovaný a teorie se zde příliš neshodují.²⁶

Veškerá moderní bádání o socializaci dítěte se opírají o tři klasické přístupy. Freudova koncepce dala základ hlubinné psychologii, přístup Meada je sociologický a Piagetovo dílo považují za své pedagogové, popřípadě vývojoví psychologové.²⁷

Zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud se soustředil především na to, jak malé dítě čelí úzkostem. Dítě se musí naučit, že jeho touhy nebudou pokaždé ihned uspokojeny, což je pro něj bolestné. Podle Freuda nejde jen o jídlo a pití, ale také o potřebu blízkého fyzického kontaktu s druhými. Mluví o tom, že na základě zkušeností z raného dětství se utvářejí nevědomé mechanismy potlačování úzkosti, které u člověka přetrvávají po celý život. Ve vývoji schopností dítěte rozlišuje několik stádií. Stádium okolo čtvrtého až pátého roku, kdy se většina dětí dokáže na čas vzdát neustálé přítomnosti svých rodičů a začlenit se do širšího sociálního světa, je nazýváno oidipovské. Vazby malých dětí na rodiče dále nepokračují a dítě tuto touhu potlačuje. Chlapci se učí, že se stále nemohou schovávat za matku a podle Freuda pocítuje malý chlapec silnou nevoli vůči otci, protože sexuálně ovládá matku. A toto je základem Oidipova komplexu. Ten je překonán, když chlapec potlačí svou vazbu k matce i nevoli vůči otci. Poté je osvobozen od závislosti na rodičích a rozvíjí se jeho nezávislé „já“.

George Herbert Mead se zabýval tím, jak se děti učí používat pojem „já“. Podle něj se malé děti utváří do podoby sociální bytosti hlavně tak, že napodobují to, co se děje kolem nich. Nejdříve k tomu dochází prostřednictvím hry, například napodobují vaření dospělých tak, že dělají bábovičky. Teprve až dojde k přejímání role druhého, dítě získává rozvinutý pocit vlastního „já“, musí vidět samo sebe očima druhých. Sebeuvědomění dosahujeme, když začneme rozlišovat mezi dvěma formami „já“ (v angličtině „I“ a „me“). Ta první („I“) představuje nesocializované dítě, spontánní přání a nálady. Druhá forma („me“) je sociální já, je to produkt socializace. Stejně jako Freud, Mead říká, že člověk se stává svébytnou bytostí kolem pátého roku života. Další stádium vidí ve věku okolo osmého až devátého roku, kdy

²⁶ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 266.

²⁷ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 163.

má dítě sklon účastnit se organizovaných a systematických her. Začíná chápat generalizovaného druhého, neboli všeobecné hodnoty a mravní normy, které se uplatňují v kultuře, ve které vyrůstá. Meadovy názory jsou méně kontroverzní než Freudovy, nevychází z teorie nevědomé podstaty osobnosti.²⁸

Švýcar Jean Piaget se zabýval mnoha aspekty vývoje dítěte, ale jeho díla se týkají hlavně kognitivních funkcí – způsobů, kterými se dítě učí přemýšlet o sobě a svém okolí. Na rozdíl od předchozích dvou myslitelů strávil téměř celý život sledováním kojenců, malých dětí i dospívajících. Nestudoval širší vzorky populace, ale hloubkově se zabýval omezeným počtem jedinců. Tvrdil, že jeho zjištění jsou platná pro vývoj dítěte ve všech kulturách. Podle něj děti nejsou pasivními příjemci informací, ale interpretují to, co vidí, slyší a cítí.

Piaget mluví o různých stádiích kognitivního vývoje. První je stádium senzomotorické, které trvá od narození do věku dvou let. Dítě se postupně učí rozeznávat osoby od věcí a chápat, že lidé i předměty existují nezávisle na jeho vjemech. Učí se především tak, že se předmětů dotýká, proto stádium senzomotorické. Druhá fáze se nazývá preoperační, trvá od dvou do sedmi let. Dítě se učí ovládat jazyk a získává schopnost používat slova jako symboly, ale dosud nedovede upotřebit své duševní schopnosti systematicky. Dítě je egocentrické. Piaget tímto pojmem nemyslí sobectví, ale spíše sklon dítěte vykládat svět pouze z vlastního pohledu. Stádium konkrétních operací je třetím stádiem. Probíhá od sedmi do jedenácti let. Dítě zvládá abstraktní logické pojmy, chápe kauzální vztahy, je mnohem méně egocentrické. Od jedenáctého do patnáctého roku probíhá stádium formálních operací, dítě se učí chápat abstraktní a hypotetické otázky. V případě problému je schopno vybavit si různé způsoby řešení a teoreticky je zhodnotit.²⁹

Mezi těmito třemi uvedenými teoriemi jsou velké rozdíly, lze ale najít i společné aspekty. Všichni tři tvrdí, že v prvních měsících života kojenec nevnímá rozdíly mezi věcmi a osobami, ani svou vlastní nezávislou identitu. V prvních dvou letech života se dítě učí především nevědomě, postrádá sebeuvědomění. Rozvoj autonomie klade na dítě nejspíše větší emocionální nároky, než si mysleli Mead a Piaget. A zde je přínosnou Freudova teorie, že schopnost vyrovnávat se s nejistotou v raných fázích života může mít vliv na náš úspěch

²⁸ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 48-50.

²⁹ Tamtéž, s. 51-52.

v procházení kognitivními stádii, která popsal Piaget. Tyto tři teorie společně nám objasňují, jak se stáváme sociálními bytostmi.³⁰

4. Socializace a enkulturace

Pokud si představíme všechny živočichy na naší planetě, tak právě člověk je tím, který je po narození nejdéle závislý na ostatních. Tato první léta života jsou otázkou biologického přežití, ale všechna další jsou již obdobím sociálního přizpůsobení, rozvíjení schopnosti žít mezi lidmi, nalezení přiměřeného místa ve složitém komplexu vztahů. Tato schopnost člověku není vrozená, ale člověk ji získává v dlouhém procesu, který nazýváme **socializací**, a který začíná již dnem narození dítěte.³¹ Někdy se o socializaci hovoří jako o druhém narození člověka, jako o sociokulturním narození. Je to proto, že člověk jako přírodní tvor není nijak zvlášť dokonalý, výjimečným ho dělají schopnosti symbolické komunikace, abstraktního myšlení a plánování budoucnosti v alternativách, kterým se nemusí naučit.

Pojem „socializace“ zavedli do vědecké terminologie američtí sociologové Robert E. Park a John Dollard. Běžně se v sociologii používá teprve od 30. let 20. století zásluhou Američana Roberta Lee Sutherlanda. Tímto procesem se však zabýval například již Émile Durkheim.³²

Socializace je celoživotním procesem, při kterém dochází k utváření a vývoji člověka ve společenskou bytost, k přerodu egocentrického myšlení v myšlení socializované, altruistické, k vrůstání člověka do sociální struktury. Děje se tak ve vzájemné interakci jedince a společnosti. Je to oboustranný děj, člověk je tvůrcem i produktem svého prostředí. Přizpůsobuje okolí svým představám, z norem si aktivně vybírá, ale také je okolím formován.³³ Každá společnost si časem vytvoří typ průměrné, modální osobnosti, jejíž znaky by měli členové této společnosti mít.³⁴ Jde o to v člověku probudit chuť dělat to, co je povinen dělat pro celek. Člověk má dělat spontánně věci tak, jak se mají dělat, a formy jednání má vnímat jako přirozené.³⁵

³⁰ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 53; srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 165; BAUMAN, Z., MAY, T. *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 32-34.

³¹ PETRUSEK, M. *Sociologie: Občanská nauka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994, s. 43.

³² URBAN, L. *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 215-216.

³³ Srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 216.

³⁴ URBAN, L. *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 216.

³⁵ URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. Praha: Grada, 2011, s. 170.

Vlastně se v rámci socializace učíme do určité míry rutinnímu, konformnímu chování. Z toho vyplývá, že člověk není neomezeně svobodný, ale na druhou stranu mu tento proces usnadňuje život. Poskytuje mu návody na řešení různých problémů, a tím pádem ho zbavuje vymýšlení postupů, které již vymyšleny byly.³⁶ Z tohoto, i z celkového pohledu, si myslím, že socializace nabízí jedinci mnoho výhod, které jsou nesrovnatelné s nevýhodami už kvůli tomu, že relativní nesvobodu a nucení ke konformismu si člověk často neuvědomuje a většinou se spíše nechce vymykat. Vše má ale své meze, jde o „zlatou střední cestu“. Člověk by měl samozřejmě také sám přemýšlet a zvažovat, jestli s ním není manipulováno příliš.

Proces socializace je založen na celoživotním sociálním učení, především učení se sociálním rolím. Jde o postupnou orientaci jedince v sociálním prostředí, což vede k adaptaci na podmínky tohoto prostředí a začlenění jedince do společnosti. Během socializace se lidské novorozeně postupně stává osobou, která si uvědomuje sebe samu a osvojuje si poznání a kulturní návyky společenství, do kterého se narodila. Pozornost je věnována rozvoji vlastností a kompetencí, které jsou typické pro danou společnost, pochopitelně se tedy proces v různých společnostech liší.³⁷

Někteří autoři v socializačním procesu zdůrazňují internalizaci kultury společnosti, do které se dítě narodilo. Symboličtí interakcionisté poznamenávají, že důležitá v socializaci dítěte je funkce řeči, dítě je tedy socializované, když získá schopnost komunikovat s ostatními. Jiní vidí socializaci jako proces, ve kterém se jedinec snaží přizpůsobovat skupině tak, že se učí sociálnímu chování, které skupina schvaluje a očekává. Hlavní funkcí socializace je jak rozvoj osobnosti, tak přenos kultury.³⁸

Jde tedy také o společenskou reprodukci, o to, jestli mají společnosti kontinuitu v čase. Děti se hlavně v prvních letech života učí způsobům starších kolem sebe a tak zachovávají jejich hodnoty a normy. Ve všech společnostech můžeme vidět určité sociální i kulturní rysy, které přetrvávají, i když jedna generace odejde a narodí se druhá. Socializace vlastně generace navzájem propojuje. Narození dítěte změní životy těch, kteří jsou za něj zodpovědní a sami se tak setkávají s novými zkušenostmi. Kulturní učení a adaptace jsou samozřejmě v raném věku dítěte intenzivnější, ale přetrvávají po celý zbytek života. Pouto mezi rodiči a dětmi trvá celý život.³⁹

³⁶ URBAN, L. *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 217.

³⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004, s. 273-276.

³⁸ GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 404-405.

³⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 265-266.

A nyní krátce k pojmu **enkulturace**. Tento pojem zavedl M. J. Herskovits a označuje proces vrůstání jedince do vlastní kultury, to znamená do kultury, ke které člověk náleží. Herskovits tvrdí, že do pojmu enkulturace je možné zahrnout všechny projevy naučeného chování, získávání znalostí a dovedností, díky kterým se člověk začleňuje do kultury. Enkulturační procesy se vždy týkají konkrétní společnosti a prakticky se překrývají s procesem socializace.⁴⁰ Někteří autoři doplňují socializaci enkulturací, jiní enkulturuji považují za významově širší než socializaci. Například Petrusek ji vymezuje jako „proces včlenění jedince do kultury, tedy osvojení zkušeností, hodnot a norem, jakož i nezbytných symbolů včetně jazyka.“⁴¹

Ještě je možná vhodné okrajově se zmínit o procesu **personalizace**, který je někdy od socializace oddělován. Cílem socializace je totiž mimo jiné vytvářet jedince s autonomní morálkou, kteří jsou schopni rozvíjet svou osobnost. Jde o hledání vlastní celistvé identity a vytvoření představy o sobě samém.⁴² Pro některé je personalizace aktivní stránkou socializace a enkulturace. Je procesem tvorby neopakovatelné osobnosti, která aktivně zasahuje do vytváření kultury.

Pokud bychom chtěli rozlišovat mezi socializací, enkulturací a personalizací, mohli bychom říci, že socializace je působení sociálního systému na jedince. Sociální systém ho nutí osvojit si základní sociální pozice a role. Na člověka působí také kulturní systém. Snaží se mu vštípit společenské normy, hodnoty a symboly, jde o internalizaci kultury. To bychom mohli brát jako enkulturuji. Jedinec však není jen pasivní a aktivně působí zpět jak na sociální systém (tvorba osobnosti), tak na kulturní systém (tvorba kultury). A to by se dalo považovat za personalizaci.⁴³

4.1 Socializační faktory

Socializační faktory jsou skupiny nebo kontexty, ve kterých se odehrávají významné procesy socializace. O stádiích socializace se zmíníme více později, teď jen v krátkosti shrňme, že v primární socializaci je nejvýznamnějším socializačním faktorem rodina.

⁴⁰ PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. *Velký sociologický slovník*. Sv. 1, A-O. Praha: Karolinum, 1996, s. 262.

⁴¹ PETRUSEK, M. *Sociologie: Občanská nauka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994, s. 46; srov. GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 80.

⁴² URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. Praha: Grada, 2011, s. 168-171.

⁴³ PETRUSEK, M. *Sociologie: Občanská nauka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994, s. 46.

V sekundární socializaci část zodpovědnosti přebírají školy, skupiny vrstevníků, organizace, média, pracoviště a další.⁴⁴

Rodinné systémy jsou v různých kulturách velmi rozmanité, takže rodinný kontakt pro různé děti nabývá různých podob. Nejdůležitější osobou v raném věku dítěte bývá všude matka, ale liší se forma kontaktu a jeho pravidelnost. V moderní společnosti dochází k rané socializaci většinou v prostředí méně početných rodin. Domov pro dítě zpravidla zahrnuje matku, otce a děti. V mnoha jiných kulturách jsou součástí domova i tety, strýcové a prarodiče, kteří se také podílejí na péči o dítě. I v rámci moderních společností ale existují obměny. Děti mohou být vychovávány v rodinách s jedním rodičem, o některé pečují rozvedení rodiče a jejich partneři. Přes různé varianty zůstává rodina hlavním socializačním faktorem od narození po dospívání a i nadále.⁴⁵ James J. Coleman zjistil, že intelektuální vývoj dítěte ještě dlouho po pubertě závisí více na rodinném zázemí a společenském zařazení než na úrovni školy.⁴⁶ Myslím si, že zkušenosti z rodiny jsou v jedinci hluboko zakořeněny a mají na něj velký vliv po celý život. Spousta lidí své návyky z dětství už nikdy nezmění, někdo se se špatnými zkušenostmi z dětství celý život nevyrovná, i když už uplyne dlouhá doba.

V moderních společnostech se sociální pozice při narození nedědí, ale oblast, ve které rodina žije, a sociální vrstva působí na socializaci velmi výrazně. Děti pozorují typické chování svých rodičů a ostatních členů svého společenství. V různých částech společnosti můžeme najít různé vzorce výchovy dětí i velmi odlišné hodnoty a očekávání. Je ale také pravda, že jen velmi málo dětí přebírá názory svých rodičů, aniž by je podrobily nějakému zpochybnění, hlavně v moderním světě, pro který jsou typické změny. Existence různých socializačních faktorů také zapříčiňuje neshody mezi dospívajícími a rodiči.

Dalším zásadním socializačním faktorem je **škola**. Školní vzdělávání je formálním procesem, žáci a studenti se řídí určeným rozvrhem předmětů. Od studujících je vyžadováno, aby chodili do školy včas, dodržovali pravidla kázně, přijali autoritu učitelů. Ve škole se také často vytvářejí skupiny, jejichž vliv sílí i s faktem, že do tříd chodí děti stejného věku.⁴⁷

Nyní se zmiňme o **skupině vrstevníků** jako o dalším socializačním faktoru. Hlavně v tradičních společnostech jsou tyto skupiny ustanoveny jako věkové kategorie a často jsou

⁴⁴ Srov. URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. Praha: Grada, 2011, s. 172-173.

⁴⁵ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 269.

⁴⁶ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 166.

⁴⁷ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 270.

omezeny na mužské příslušníky. Existují také obřady, které jsou symbolem přechodu z jednoho stupně do druhého. Muži stejného věku si většinou zachovávají přátelství po celý život, stupni neprochází jako jednotlivci, ale jako celé skupiny. V naší společnosti mají vrstevnické skupiny také velký vliv na utváření osobnosti. Většina dětí tráví čas ve společnosti dětí téhož věku. Je pravděpodobné, že vztahy s lidmi téhož věku mají svůj vliv i dále v životě, nejen v dětství a dospívání.⁴⁸ Tyto neformální skupiny často mívají význam pro utváření našich postojů, priorit a chování. V době puberty a adolescence se vrstevnická skupina stává pro jedince zástupnou rodinou.⁴⁹

Posledním socializačním faktorem jsou **masmédia**. Asi od 20. století se stal tisk součástí každodenní zkušenosti. Brzy se připojila i elektronická komunikace – rozhlas, televize, audionahrávky a videa, což přineslo obavy z jejich přílišného vlivu na postoje, názory a chování člověka. Média hrají významnou roli v utváření našeho vnímání světa, tedy v procesu socializace. Podle dřívějších výzkumů bylo dítě spíše pasivní příjemce, ale později bylo zdůrazněno, že děti si například to, co vidí v televizi, také interpretují. Dnes se na televizi pohlíží jako na jeden z významných socializačních faktorů.⁵⁰ Masové sdělovací prostředky přednášejí informace o nejnovějších trendech a stylech stále rychleji a dosahují do nejodlehlejších koutů světa. Prezentované životní styly jsou obdařovány autoritou, a to vede k jejich napodobování a touze patřit k těmto skupinám.⁵¹

4.2 Imitace a identifikace

Na problematiku nápodoby (imitace) a ztotožnění se (identifikace) upozornila kulturní antropologie. Dnes je známo, že u přírodních národů vlastně skoro neexistuje organizovaná, institucionalizovaná výchova a výuka věcí, které je třeba umět a vědět k dosažení plného začlenění do společnosti kmene. Chybí zde okruh lidské teorie a praxe – pedagogika. Dítě se socializuje především tím, že se účastní všech činností a zábav dospělých. Od svých rodičů nedostává pokyny, příkazy nebo zákazy, dělá to, co vidí. Žije ve světě praktických, názorných demonstrací všech prvků kultury svého kmene, ve světě modelů a vzorů, kde vyrovnávání se s ním je hlavní metodou socializačního procesu a reprodukce kultury v mladších generacích.

⁴⁸ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 270-271.

⁴⁹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 164-166; srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004, s. 277-281.

⁵⁰ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 271.

⁵¹ BAUMAN, Z., MAY, T. *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 37.

Postupně dítě od dospělých přejímá způsoby dosahování cílů, získávání prestiže a vyhýbání se nepříjemnostem za své vlastní. Přejímají je jako přirozené, v hotové formě.⁵²

Děti v moderních civilizacích také často při hrách a řešeních různých situací využívají tuto strategii. Mnohé oblasti dětské aktivity nejsou nijak speciálně učeny, děti při hře s panenkami napodobují jednání, které se odehrálo mezi rodiči. Kolem dvou a půl roku věku často nechtějí chování dospělých jen napodobovat s hračkou, ale chtějí dělat přesně totéž, co dospělí s různými nástroji. V moderní společnosti toto učení nápodobou jistě nestačí k plné socializaci jedince, ale i zde tvoří neodmyslitelný mechanismus socializace osobnosti.

Klíčovou úlohu hraje nápodoba při osvojování řeči, základních manipulací s předměty, forem životních vztahů a stylu chování. Postupem času ve vývoji člověka nápodoba mění svůj charakter. Nejdříve jde hlavně o kopírování vnějšího, později probíhá asimilace vnitřního, například postojů a názorů druhé osoby. S příchodem zralé dospělosti nápodoba ustupuje samostatné tvořivé aktivitě, která se zakládá na mravním přesvědčení.⁵³

Vztah mezi imitací a identifikací si vykládá každý autor jinak. Někteří mluví o tom, že mezi nimi není nějaký podstatnější rozdíl, že jde o stejný mechanismus. Můžeme se setkat s názorem, že se u člověka na základě aktů imitace později vyvine zobecněná dispozice imitovat a tu nazýváme identifikací. Podle některých je identifikace odcizení subjektu sobě samému ve prospěch objektu. Existují přesvědčení, že v případě identifikace nemusí jít o imitaci, ale identifikující se osoba se chová tak, jak si myslí, že by se choval objekt identifikace v její situaci.

Jedno od druhého je velmi často těžko odlišitelné. Shrnout můžeme, že v případě imitace se zabýváme hlavně otázkami vytváření spojů a zvyků imitátora v závislosti na chování modelu, v případě identifikace nám jde o utváření struktury osobnosti zvnitřňováním objektu identifikace. Při imitaci jde o reprodukci chování modelu imitátorem, při identifikaci je objekt asimilován identifikující se osobou. Imitátor se přibližuje k něčemu z modelu (jeho chování, vzhled), identifikující se subjekt přetváří sám sebe do role objektu. Výsledné chování jedince může imitovat chování toho, s kým se identifikoval, ale také může být značně odlišné. Jde o to, v jakém směru plní objekt svou funkci v osobnosti subjektu.⁵⁴

⁵² HELUS, Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: SPN, 1976, s. 96-97.

⁵³ Tamtéž, s. 97-98.

⁵⁴ Tamtéž, s. 137-139.

4.3 Druhy a stádia socializace

Nejdříve nastává **socializace primární**. Primární proto, že jednak časově nastupuje jako první a také proto, že je pro vývoj jedince nejvíce rozhodující. Průběh socializace v dětství je významnější proto, že v tomto období se rozvíjejí základní osobnostní vlastnosti a postoje, které u jedince přetrvávají po celý život. Hlavním socializačním faktorem je v primární socializaci rodina. Dítě se sociálními zkušenostmi z tohoto období bude řídit při interpretaci nových zážitků bez ohledu na to, jestli byly pozitivní nebo negativní, pro něj jsou výchozím základem. Rodina je na jedné straně reprezentantem tradic společnosti, ale na druhé straně je každá rodina něčím specifická. Jedinečnou individualitou je i každé dítě, proto bude mít jeho socializace v tomto prostředí individuálně specifický průběh.⁵⁵ Primární socializace zahrnuje rozvoj jazyka a identity, učení se kognitivním dovednostem a sebekontroli, internalizaci morálních standardů a konečně porozumění sociálním rolím.⁵⁶

V **sekundární socializaci** má významný socializační vliv škola. Nástupem do školy se dítě dostává do nového prostředí. Normy zde platné jsou obecnějšího charakteru a mohou být jiné, než jsou pravidla v rodině, ze které dítě pochází. Ve škole není dítě přijímáno bezpodmínečně, ale je hodnoceno podle chování a výsledků. Důležité je také zvládat konkurenci ostatních dětí. Ve škole nejde jen o institucionální socializaci, ale významná je také socializace ve vrstevnické skupině. Zde se jedinec může projevovat spontánněji, sám může ovlivňovat pravidla, podle kterých se skupina řídí. Významným signálem socializačního pokroku ve školním věku je schopnost jednat jednotně a koordinovaně – jako skupina.

Socializace v dospělosti a stáří již není zaměřena na integraci jedince do společnosti, ta by již měla být plně uskutečněna. Probíhají vývojově podmíněné proměny sociálního postavení. Lidé přicházejí do nových sociálních situací, může se měnit sama společnost, nebo se člověk může dostat do jiné kultury.⁵⁷

Socializaci dále můžeme rozdělit podle směru působení neboli podle toku informací na anticipační socializaci a resocializaci. Anticipační neboli **anticipativní socializaci**⁵⁸ je myšleno přebírání postojů, norem a hodnot určité skupiny jednotlivcem, který zatím není členem této skupiny, ale chce se jím stát. Jde o socializaci přípravnou, může jít o přípravu na povolání, tedy o prvotní formování vysněné sociální pozice. Člověk do sebe v tomto procesu

⁵⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004, s. 277-278.

⁵⁶ GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 409.

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004, s. 279-282.

⁵⁸ z latinského *anticipare* = předstihnout

nasává vše, co se jen dá a co by mohl v budoucnu potřebovat.⁵⁹ Příkladem může být úředník, který přebírá životní styl a postoje svých představených, protože doufá v povýšení.⁶⁰ Důraz je kladen kromě získávání znalostí a dovedností na osvojování si rolí, které jedinec zatím nemá. Tato socializace přechod do nových rolí usnadňuje.⁶¹ Podle mého názoru se členění socializace u různých autorů značně liší. Anticipační socializace je někdy ztotožňována se sekundární socializací nebo socializací dospělých.

Za určitých okolností může u dospělých dojít k **resocializaci**. Tímto pojmem označujeme chtěný i nechtěný proces zbavování se původních vzorců chování a hodnot a následné přijímání vzorců nových, které jsou často od těch původních radikálně odlišné. Taková situace nastává většinou při vstupu jedince do instituce omezující osobní svobodu, pod tíhou zásadních životních změn nebo krizových situací. Příkladem může být vstup do protialkoholické léčebny, pobyt ve vězení, vstup do sekty, emigrace, úmrtí partnera, vstup do nového zaměstnání, odchod do důchodu.⁶² Pokud jsou nastávající okolnosti hodně stresující, mohou být změny postojů značně dramatické. Studium těchto mezních situací nám mnoho napovídá i o normálních procesech socializace.

Extrémním příkladem může být popis resocializace u lidí, kteří se ve 30. letech 20. století ocitli v koncentračních táborech. Vězni byli neustále ponižováni, vystavováni fyzickému mučení a trpěli velkým nedostatkem potravy. Změny postojů a chování u těchto lidí byly daleko hlubší a rychlejší, než u pacientů reagujících na psychoanalytickou léčbu. U vězňů docházelo ke změně osobnosti v určitém sledu. Nejdříve to byl šok z uvěznění, odtržení od rodiny. Většina se snažila zachovat si svůj způsob chování, ale to nebylo možné. Někteří se pod vlivem strachu a nejistoty začali hroutit a ztratili veškerou vůli a zájem o vlastní osud. Ti brzy podmínkám podlehli. Ostatní se začali chovat jako děti, ztratili představu o čase a schopnost myslet dopředu. Pokud již byli v táboře více než rok, často si nedokázali vybavit jména, místa a události ze svého předchozího života. Proměna jejich osobností byla založena na napodobování postojů jejich dozorců, těch, kteří v nich při příchodu do tábora vzbuzovali největší odpor.⁶³

Podobné reakce a změny byly zaznamenány i v jiných mezních situacích, například u jedinců podrobených násilným výslechům nebo tzv. vymývání mozků. Jedinec se opět

⁵⁹ URBAN, L. *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 220-221.

⁶⁰ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 220.

⁶¹ GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 408.

⁶² URBAN, L. *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 221.

⁶³ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 58-59.

nejdříve snaží vzdorovat, poté přichází ústup k infantilnímu chování a k resocializaci dochází tehdy, když se objeví nové rysy chování, jejichž vzorem je vyslychající. Pravděpodobně dochází k regresi v procesu socializace. Socializované reakce jsou odbourány a jedinec prožívá úzkost malého dítěte. Toto však byly extrémní případy, v menší míře se hodnoty a postoje lidí mění na základě zkušeností po celý život, nejsou nikdy dány jednou pro vždy.⁶⁴

Můžeme také rozlišovat mezi socializací nezáměrnou a záměrnou. **Nezáměrnou socializací** je myšlen každodenní vliv rodičů a dalších společenských vzorů v neformálních situacích, kdy dítě pozoruje tento vzor a je s ním v interakci. Záměrné úsilí rodičů a dalších pečovatelů ovlivňovat, vyučovat a vychovávat dítě je poté **socializací záměrnou**.⁶⁵ Taková socializace je účelová, plánovaná a systematická.⁶⁶

4.4 Problémy socializace

Důležitý proces socializace má i své problematické důsledky. Díky němu se mezi generacemi přenášejí nejen důležité kulturní hodnoty a návyky, ale také například patologické formy jednání nebo různé podoby sociálních nerovností. Může se totiž stát, že se člověk socializuje do skupiny s protisociálními hodnotami a normami. I gangy mladých, skupiny narkomanů a členové sekt mají svou kulturu. Jedinec, který se socializoval do těchto komunit, se odcizuje zbytku společnosti, od subkultury přebírá její pojetí dobra a zla, správného a nesprávného chování. Resocializace, která se snaží takového člověka navrátit zpět do společnosti, může být velice obtížná.⁶⁷

Dále je problematické to, že v průběhu socializace mohou být předávány a dokonce posilovány existující sociální nerovnosti. Pokud člověk vyrůstá v rodině, která pro něj není zdrojem kulturních a intelektuálních impulzů, musí vynaložit velké úsilí, pokud nechce být napořád sociálně znevýhodněn. Kvůli menšímu kulturnímu rozhledu by byl omezován v různých činnostech, byla by snížena míra jeho tvořivosti a pravděpodobně by pracoval v rutinních a málo náročných oborech. Na druhou stranu ale může dojít také k předávání zvýhodnění, což se děje hlavně v bohatých rodinách. Děti z těchto rodin bývají zvýhodňovány svými znalostmi a zkušenostmi, což vede k absolvování vybraných škol a obsazení žádaných pracovních pozic.

⁶⁴ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 59-60.

⁶⁵ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 221.

⁶⁶ URBAN, L. *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 217.

⁶⁷ KELLER, J., NOVOTNÝ, P. *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*. Liberec: Dialog, 2008, s. 36-37.

Závěrem řekněme, že bez socializace není možná existence a kulturní reprodukce společnosti, ale může nabývat i podob, které jsou z pohledu vývoje spravedlivé společnosti ne zrovna žádoucí.⁶⁸

4.5 Socializace a svoboda jedince

Vyrůstáme v kulturním prostředí, které má na naše chování tak velký vliv, že by se mohlo zdát, že jsme zbaveni jakékoli individuality a svobodné volby, že jsme jen „naliti“ do forem, které nám společnost předem připravila. Takováto myšlenka je však mylná. Po celý život sice vstupujeme do interakcí s jinými a to má jistě vliv na naši osobnost, námi vyznávané hodnoty a naše jednání. Zároveň ale socializace pokládá základy naší individuality a svobody. V jejím průběhu každý dospívá k sebeuvědomění a vytváří si schopnost samostatně myslet a jednat.

Nikdo z nás není vynálezcem řeči, kterou se v dětství naučil, a všichni jsme vázáni jasně stanovenými jazykovými pravidly. Porozumění řeči je ale jednou z nezbytných podmínek našeho sebeuvědomění a naší tvořivosti. Bez ní bychom si neuvědomovali své „já“ a žili bychom jen tady a teď. Zvládnutí jazyka je nezbytné pro pochopení našich specifických osobních vlastností a pro praktické zvládnutí světa, který nás obklopuje.⁶⁹

Nejčastěji se nám zdá, že nás omezuje to, kolik finančních prostředků máme k dispozici, ale omezovat nás mohou i symbolické prostředky. Může se tedy stát, že naše svoboda nezávisí na tom, co děláme, ale na tom, kým jsme v očích ostatních. Můžeme být posuzováni z hlediska pohlaví, věku či etnické příslušnosti. Naše budoucnost může být závislá také na našem předchozím jednání, tedy na našich dovednostech, kvalitě, délce praxe a způsobu mluvy. Do naší svobody tedy zasahují minulé okolnosti a zkušenosti.

Námi získané zkušenosti mají vliv na to, jak se cítíme v různých situacích. Mezi lidmi z jiné skupiny se cítíme nesví. Možná je tomu tak, že skupina, ve které se cítíme nejvíce doma, vlastně omezuje naši svobodu, protože zužuje možnosti názorů, které můžeme zastávat. Mezi skupinami mohou být propasti v porozumění a často se vyskytují stereotypní domněnky. Naučit se způsobům své skupiny nám umožňuje uplatňovat svou svobodu, ale za cenu toho, že nás to omezuje jen na určité myšlenky a oblasti.⁷⁰

⁶⁸ KELLER, J., NOVOTNÝ, P. *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*. Liberec: Dialog, 2008, s. 37.

⁶⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 60.

⁷⁰ BAUMAN, Z., MAY, T. *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 29-30.

II. Hudba a její vliv na člověka

5. Hudební psychologie, sociální psychologie hudby, hudební sociologie

5.1 Hudební psychologie

Označení „hudební psychologie“ není pro disciplínu jednoznačné, ale je běžnější. V anglosaské jazykové oblasti se spíše používá označení „psychologie hudby“. Někdy se pochybuje o existenci hudební psychologie jako samostatného oboru, jindy se její význam zase přeceňuje. Nicméně se stále více ukazuje její důležitost pro hudební vědu i pedagogickou praxi.⁷¹ Podle Duška je to „věda o duševních pochodech člověka podnícených hudbou nebo její představou anebo vzbuzujících hudební představy a o reakcích člověka na tyto pochody.“⁷²

Pokud bychom měli hudební psychologii zařadit do soustavy věd, tak jde o hraniční disciplínu, pohybuje se na pomezí muzikologie (hudební vědy) a psychologie. Je podřazena psychologii umění a jejími nejdůležitějšími pomocnými vědami jsou fyzika zvuku (akustika) a fyziologie slyšení. Využívá však i objevů hudební estetiky, hudební teorie či hudební sociologie.⁷³

Předmět svého zkoumání nemá hudební psychologie ještě jasně vymezen. Někdy můžeme přijít do styku se širokým pojetím, kdy je zahrnut každý hudební projev ve vztahu k lidské psychice, častěji se ale postihují jen dílčí problémy (například psychologie hudebních schopností). Pokud bychom přece jen chtěli vymezit předmět této disciplíny, můžeme vyjít ze dvou hledisek. Prvním je oblast vnitřních stavů neboli prožitků, které si člověk může sám uvědomovat sebezpozorováním. Prožívání obsahuje vjemy, představy, myšlení, emoce a další. Druhým hlediskem je studium chování, tedy všech vnějších projevů a aktivit člověka, které může zachytit i jiná osoba. Stanovisko, že hudební psychologie je věda, která se zabývá studiem hudebních prožitků a hudebního chování, zastává více psychologů.⁷⁴

Můžeme se setkat s tříděním hudební psychologie. Podle zkoumaných složek lidské hudební psychiky bývá rozdělena na tři odvětví. První se zabývá recepcí hudby neboli

⁷¹ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 8.

⁷² DUŠEK, B. *Psychologie hudby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 9.

⁷³ Tamtéž, s. 10.

⁷⁴ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 8-9.

hudebním vnímáním. Druhé psychickou stránkou hudebních projevů, tedy hudební činností. A poslední psychickými předpoklady obou těchto procesů, čili hudebními schopnostmi.⁷⁵

Dále je vhodné vymezit vztah hudební psychologie k muzikologii. Muzikologie ji považuje za svou významnou složku. Jde hlavně o vztah hudební psychologie k hudební estetice, což je ústřední muzikologická disciplína. Dohromady zachycují podstatu hudby a její obraz ve vědomí člověka, oba přístupy se vzájemně prolínají, často překrývají, ale nejsou totožné.

Můžeme také najít vztah mezi hudební psychologií a hudební pedagogikou. Hudební pedagogika zprostředkovává hudbu mladým generacím. Tato snaha je podmiňována psychologicky i sociálně. Hudební pedagogika buduje své metody na hudebně psychologických základech a hudební psychologie se obohacuje o poznatky získané v živé pedagogické praxi. Hudební pedagogika tak může sloužit jako oblast aplikovaného výzkumu. Hudební psychologie poskytuje hudební pedagogice východiska pro rozvíjení hudebních schopností, výzkumná data pro hudební vývoj dětí a mládeže a odhaluje zákonitosti, které ovlivňují postoje k hudbě.⁷⁶

Okrajově se zmíníme ještě o vztahu hudební psychologie a hudební antropologie, která se zatím postupně rozvíjí. Obě se hodně zaměřují na člověka jako na tvůrce hudby, ale i jako na příjemce hudby, proto se někdy ve svém zkoumání překrývají. Odlišnost je však v tom, že hudební psychologie postihuje hudební vědomí a aktivitu lidí, zatímco hudební antropologie je zaměřena obecněji a zabývá se aktivitami jedince v dějinách hudby i v celkovém vývoji lidstva.

Hudební psychologii je také důležité vztáhnout k soustavě psychologických věd. Významnou souvislost mají s hudební psychologií hlavně obecnější psychologické vědy, které jsou základem pro její metodologická východiska i objasnění některých otázek. Jen pro příklad, obecná psychologie je důležitá pro analýzu hudebního vnímání a pochopení hudebních schopností, vývojová psychologie je nápomocná při objasňování ontogeneze, sociální psychologie umožňuje pochopit hudební zájmy, postoje a vkus. Obecná psychologie však hudební psychologii ve své soustavě neuvádí, hudebně psychologickou problematikou se zabývá spíše psychiatrie, které jde v terapeutickém smyslu o využití hudby a jejího vlivu na psychiku (muzikoterapie). Dá se říci, že hudební psychologie je tvořivým přepracováním

⁷⁵ DUŠEK, B. *Psychologie hudby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 9.

⁷⁶ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 9-10.

obecně psychologických poznatků v oblasti hudebních jevů. Některé hudebně psychologické výzkumy získané z hudební praxe mohou posílit východiska obecné psychologie.⁷⁷

Hudební psychologie má praktický význam hlavně pro hudební umělce, hudební vědce a hudební pedagogy. Pro hudebního umělce jsou důležité reakce publika, před kterým předvádí své výkony, proto je pro něj výhodné znát zákonitosti, kterým tyto reakce podléhají. Hudební vědec zkoumá hudební dění. Hudba je kromě své fyzikální stránky hlavně psychickou daností a tím pádem podléhá zákonitostem, které objevuje psychologie. Je tedy jisté, že zkoumání hudebního dění nemůže odhlížet od poznatků hudební psychologie. Význam hudební psychologie pro hudebního pedagoga nás asi nepřekvapí. Téměř všechny normy pedagogiky jsou vyvozeny z poznatků psychologie. Každý učitel musí rozumět psychice svých žáků, musí umět odhadovat podněty jejich reakcí, ale také reakce, které by u nich vyvolaly podněty jiné.⁷⁸

5.2 Sociální psychologie hudby

Sociální psychologie hudby je podobor hudební psychologie. Zabývá se duševními pochody, pokud jsou společné příslušníkům přesně definovaných sociálních skupin.⁷⁹ Zkoumá vliv sociálních skupin na psychiku jedince. Sociální skupinou je myšleno společenství lidí, kteří mají určité vlastnosti, vztahy, cíle a zájmy. Sociální psychologie hudby se soustředí na vliv společnosti na recepci hudby a hudební projevy jedince. Je jí blízká sociologie hudby, která se zaměřuje na vliv hudby na společenské struktury.⁸⁰

5.3 Hudební sociologie

Hudební sociologie neboli sociologie hudby vznikla z odvěkého zájmu o složitou problematiku vztahu hudby a společnosti. Její kořeny tkví v sociologii a samozřejmě také v poznávání hudby, které v 19. století vyústilo ve vědní systém moderní muzikologie. Byla pocíťována potřeba oboru, který by se specializovaně zabýval celou sociální dimenzí hudby a hudební kultury. Počátkem 20. století vznikají spisy, které reagují na podněty obecné sociologie a zabývají se situací hudby v tehdejší společnosti. V této době se také rodí sociologie umění. Někteří muzikologové a sociologové si vyjdou navzájem vstříc a ustanoví nový obor, hudební sociologii. V porovnání s jinými muzikologickými disciplínami je

⁷⁷ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 11-12.

⁷⁸ DUŠEK, B. *Psychologie hudby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 10-11.

⁷⁹ Tamtéž, s. 9.

⁸⁰ Tamtéž, s. 96.

hudební sociologie povahou své práce mnohem více vázána na organizovanou činnost výzkumných týmů a specializované ústavy.

Hudební sociologie usiluje o specializované studium důležitých aspektů vztahu hudby a společnosti. Vystupuje jako muzikologická disciplína a současně jako složka vědního systému obecné sociologie (zejména v rámci sociologie umění). Koncepce předmětu a většiny cílů hudební sociologie je formulována hlavně v rámci muzikologického bádání. Ze sociologie jsou zase přebírány především metody, některé způsoby tvorby hypotéz, pojmový aparát a podobně.⁸¹

Hudební sociologie je poměrně málo disciplinovaná, často nesystematická. Nemůžeme zde mluvit o vnitřní shodě, nacházíme spíše rozpory. Tento „neklid“ může souviset s tím, že sociologie se neustále zabývá lidským okolím, a tak může učinit sama sebe předmětem zkoumání. Zabývá se takovými lidskými činnostmi, které sociologové vykonávají i jako sociologové, například se sdružují, dostávají se do konfliktů, vyvíjejí společenskou interakci. To se o muzikologii samozřejmě říct nedá. Muzikologové při své práci produkují jen velmi málo hudby. Ani po sto letech existence hudební sociologie není příliš jasné, čím se má tato disciplína zabývat.⁸²

Nicméně předmět oboru lze umístit do tří vzájemně souvisejících rovin. Tou první je, že hudební sociologie zkoumá veškeré projevy hudby i hudební kultury ve vztahu k dalším důležitým složkám společenské skutečnosti. Zjišťuje se společenská podmíněnost hudby, studuje se působnost hudby na jiné sféry společenského bytí. Zde hudební sociologie vystupuje jako partner ostatních muzikologických disciplín. Za druhé hudební sociologie sleduje, jak se tyto vztahy začleňují do ještě širších společenských sfér (hudba v systému kulturních a všech lidských aktivit, úloha hudby při formování sociálních postojů a hodnot). Tady hudební sociologie funguje jako podobor obecné sociologie a uvádí do ní specifické poznatky o hudbě. Třetí rovinou je studium specifických jevů hudebního života (hudební publikum, hudební sociálně zájmové skupiny).⁸³

Hudební sociologie utvrzuje svou svébytnost tím, že podle vlastních potřeb vytváří nejrozmanitější vazby s různými obory. Pokud si uvědomíme, kolika rozličných skutečností

⁸¹ FUKAČ, J. *Hudební sociologie*. In ZENKL, L. (eds.), CHYBA, M. (eds.). *Hudební sociologie a hudební výchova*. Praha: Česká hudební společnost, 1982, s. 13-19.

⁸² BEK, M. *Konzervatoř Evropy?* Praha: KLP, 2003, s. 21.

⁸³ FUKAČ, J. *Hudební sociologie*. In ZENKL, L. (eds.), CHYBA, M. (eds.). *Hudební sociologie a hudební výchova*. Praha: Česká hudební společnost, 1982, s. 20-21.

se vztah hudby a společnosti dotýká, nemůžeme vyloučit kontakt vlastně s téměř žádnou vědní disciplínou. Výraznou souvislost můžeme jistě najít mezi hudební sociologií a hudební psychologií. Ta vyplývá z toho, že hudební aktivita člověka je podmíněna psychologicky a současně také společensky. Psychologický aspekt prolíná celou hudební sociologií, sociologický prvek vystupuje více v těch oblastech psychologie, kde je společenská podmíněnost výraznější. To může být například motivace, hudební zájmy, postoje a tvořivost nebo celková hudebnost člověka.⁸⁴

Hudební sociologie je dynamickým otevřeným vědním systémem. Její poznatky jsou přenášeny dále do praxe i do dalších vědních oborů, v jejichž úplném souboru se teprve uskutečňuje lidské poznání. Příspěvek hudební sociologie ke komplexnímu poznání lidské společnosti jistě není zanedbatelný. Měl by být přímo úměrný význačné úloze hudby pro člověka a společnost.⁸⁵

6. Hudební vnímání

K vnímání hudby, jejímu zpracování a působení v psychice vnímatele se užívá několika významově ne zrovna rovnocenných výrazů – recepce, percepce, hudební vnímání, vnímání hudby, apercepce. Pojmem „recepce“⁸⁶ je označován všechn příjem hudby v lidské psychice. Výraz „percepce“ v hudební psychologii odpovídá pojmu hudební vnímání nebo vnímání hudby. Tím je myšleno aktivní poznávání hudby v našem vědomí za pomoci smyslových orgánů. „Apercepce“⁸⁷ je označením pro celostní psychický proces, kdy vnímatel zpracovává smyslový příjem hudby na vyšší psychické úrovni, proniká do ní a prožívá ji, hodnotí ji na základě své zkušenosti. V percepci je obsažen příjem (recepce) hudby i její další zpracování a prožívání (apercepce). Percepce ale nemusí vždy vyústit v apercepci.⁸⁸

6.1 Neurofyzilogie hudebního vnímání

Impulzem vnímání tónu jsou frekvence v rozmezí dolního prahu, to je 16 kmitů za vteřinu, a horního prahu, tedy 20 tisíc kmitů za vteřinu. Frekvence pod 16 kmitů za vteřinu neboli infrazvuky nemůžeme slyšet, protože nejsou schopny podráždít náš receptor. Horní

⁸⁴ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 10.

⁸⁵ FUKAČ, J. *Hudební sociologie*. In ZENKL, L. (eds.), CHYBA, M. (eds). *Hudební sociologie a hudební výchova*. Praha: Česká hudební společnost, 1982, s. 26.

⁸⁶ z latinského *recipio* = přijímám

⁸⁷ z latinského *ad* = k něčemu + *percipere* = uchopit, přijímat

⁸⁸ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 173-174.

práh není ještě úplně prozkoumán, v průběhu života každopádně klesá. To ale na poslech hudby nemá vliv, jelikož nejvyšším tónem, který se v hudbě užívá, je c^5 o přibližně 4200 kmitech.⁸⁹

Vnímání dělíme na základní částice, kterými jsou počítky, a ty se seskupují ve vjemy. U hudebního vnímání můžeme hovořit o počítcích tónu. Smyslový orgán (receptor) je podrážděn vnějším podnětem a vzruch je přenášen nervy do mozkové kůry. A právě zde dochází k proměně v psychologický jev – ve vnímání. Už nyní, teprve na počátku vnímání, si v případě hudby uvědomujeme čas (délky tónů, rytmus, tempo), intenzitu (dynamika) a kvalitu (barva zvuku). Vnímání výšky tónu je v tomto elementárním hodnocení až sekundární, i když pro uvědomělé zaznamenání melodické linie nezbytné. Počítky vnímáme velmi rychle, prakticky souhrnně, jako vjemy poté vystupují jednotně.

Mezi fyziologickým, psychologickým a estetickým (nejvyšším) vnímáním stojí smyslový názor, který se vytváří za přítomnosti několika vjemů, přičemž může jít o i vjemy mimohudební. Můžeme například sledovat gesta dirigenta, notový zápis skladby, nebo pokud hrajeme na hudební nástroj, umíme si představit obtížnost skladby díky hmatu.⁹⁰

Pro počíteč tónu je důležité vnitřní ucho, konkrétně v něm umístěné Cortiho ústrojí. To je soustava vláken různých délek v hlemýždi, který je naplněn kapalinou. Při vnějším podnětu se hladina v hlemýždi rozkmitá a počíteč tónu vznikne, když tlak na basilární membránu, která hlemýžď dělí, dosáhne určité intenzity. Nervy poté přenášejí vzruchy do mozkové kůry, kde jsou zaznamenány jako počítky tónu dané výšky. Citlivost nervových vláken v Cortiho ústrojí předurčuje ostrost hudebního sluchu.⁹¹

6.2 Citová vnímavost pro hudbu

Hudba může být prostředkem, kterým skladatel tlumočí své city, které jsou pak recepcí hudby vzbuzovány i u posluchačů. Hudba může v posluchačích vzbuzovat city různým způsobem. Může jít o formu hudby, kdy jsou vyvolávány hlavně city estetické. Jedná se především o působení barvy jednotlivého tónu nebo kombinace barev tónů. V člověku může být vzbuzen i cit překvapení, pokud dochází k rozporu jeho očekávání se skutečností (neobvyklé melodické sledy, nezvyklé harmonické spoje). Hudba může vyvolávat city i svým

⁸⁹ DUŠEK, B. *Psychologie hudby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 17.

⁹⁰ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 23-24; srov. DUŠEK, B. *Psychologie hudby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 23.

⁹¹ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 24-25.

obsahem, ale jen na obecné rovině. Určitá hudební skladba může na posluchače působit radostně nebo smutně, ale hudba sama už nedovede říct, z čeho by se měl posluchač radovat nebo proč by měl truchlit.

Citová vnímavost pro hudbu je schopnost při jejím poslechu prožívat city, které prožíval skladatel při tvorbě skladby. U různých lidí může mít citová vnímavost různou intenzitu a extenzitu. U intenzity citové vnímavosti pro hudbu jde o sílu citů, které posluchač při poslechu hudby prožívá. Intenzita se může samozřejmě v průběhu života měnit podle prostředí, výchovy, vzdělání. U každého jedince také vidíme různé stupně intenzity v souvislosti s různými žánry, skladateli a podobně. Extenzita citové vnímavosti pro hudbu se odvíjí od množství skladeb, žánrů a stylů, které na posluchače silněji citově působí.⁹²

Citovou vnímavost pro hudbu u konkrétního jedince podporuje například jeho vnitřní disponovanost pro poslech skladeb s určitým citovým nábojem. Ta může být buď daná momentálními životními okolnostmi, nebo může být trvalá. Vliv dále může mít vztah skladby k vědomí člověka, jedinec může mít přátelský vztah k autorovi nebo může mít skladbu spojenou s příjemným zážitkem. Rozhodující také je, jak moc se skladba shoduje se stylem, který je určitému jedinci nejbližší.⁹³

7. Hudební vývoj jedince

Je důležité si uvědomit, že ontogeneze člověka není jen hromaděním zkušeností, osvojováním vědomostí a dovedností, ale také vývojem schopností. Hudební vývoj chápeme jako neustálou interakci mezi organismem a hudebním prostředím, případně výchovnými podněty. Nejde však o odraz vnější hudební reality, jsou to vnitřní činitelé, kteří ovlivňují účinnost hudebních podnětů. Podnět samozřejmě není účinný, pokud neodpovídá hudebně vývojovému stupni jedince. Vývoj není jen kvantitativním narůstáním hudebních schopností, ale také přechodem od jednodušších hudebních procesů ke stále hlubšímu odrazu hudby v psychice člověka, k dokonalejšímu hudebnímu vnímání i prožívání.

Hudební vývoj považujeme za neoddělitelnou složku lidské osobnosti a za důležitou součást její harmonické kultivace. Je nutné hudební vývoj spojovat s ostatními vlastnostmi člověka a jeho vývojovými změnami psychické činnosti. Podmínkou hudebního vývoje je zrání nervových struktur sluchového, motorického a hlasového orgánu. Toto zrání je závislé

⁹² DUŠEK, B. *Psychologie hudby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 77-78.

⁹³ Tamtéž, s. 78-79.

nejen na genetických faktorech, ale také na učení a prostředí. Hudební motivace a aktivita subjektu jsou velmi důležitými podmínkami pro to, aby se proces hudebního vývoje stále dynamizoval. Tím pádem je kladen důraz na pedagogiku a podněcování zájmu o hudební činnosti u dětí a také na zvýšené volní úsilí člověka a jeho vytrvalost.⁹⁴

7.1 Stádia hudebního vývoje

První stádium je období **kojenec a batolete**. Již v této fázi je hudební vývoj spojen s ostatními funkcemi psychiky. Rozvíjí se sluchový analyzátor a rychle se utváří zvuková a tónová diferenciacie. Bylo zjištěno, že dítě reaguje na hudební tóny již v prenatálním stádiu (v sedmém měsíci života). Názory na počátek výrazného soustředění dítěte na zvuky se pohybují mezi druhým týdnem a čtvrtým měsícem života. Citlivost sluchu se rychle rozvíjí. Mezi druhým a pátým měsícem kojenec reaguje na mluvený hlas a zpěv matky dříve než například na zvuky hudebních nástrojů. Proto se jej většinou matce již v útlém věku podaří zpěvem uklidnit. V prvním půlroce si můžeme u dítěte všimnout radosti ze zvuků, chce je slyšet opakovaně a s nadšením vytváří zvuky například úderem do hrnců a pokliček.

Hudební vývoj směřuje od kvantity ke kvalitě, dítě si nejprve všimne rytmu a tempa, náhlých dynamických změn a výrazné změny barvy. Citlivost k výšce tónů se rozvíjí později. Dítě nejdříve reaguje na větší intervaly (tercie, kvinta), ke konci prvního roku již i na rozmezí celého tónu nebo půltónu. Výrazně a pravidelně rytmizovaná melodie tance či pochodu upoutá pozornost již půlročního dítěte, později reaguje i tělesnými pohyby rukou, nohou, celého trupu. Pěvecké pokusy vznikají často později než mluva, dítě ještě melodii nezachycuje přesně. Cít pro melodii a pěvecká reprodukce se u dítěte více rozvíjí jen tehdy, pokud má dostatek pěveckých podnětů, nejlépe ve formě zpěvu rodičů a sourozenců. Kolem třetího roku dítě přesněji vnímá a reprodukuje hudbu. Objevuje se také spontánní zpěv, kterým dítě vyjadřuje své city a nálady. Dítě často zpívá svou melodii oblíbené hračky nebo předmětu. Ke skládání vlastních melodií a improvizaci mnohdy vedou písničky, které dítě slyší. Dochází k variačnímu procesu.⁹⁵

Od čtyř do šesti let většina dětí navštěvuje **mateřskou školu**, začínají se uplatňovat vlivy kolektivní výchovy. Pokud je výchova kvalitní, může zajistit plynulý hudební vývoj. Hodnotné podněty však dítě získává jen tehdy, pokud je kolektivní výchova skloubena s výchovným působením rodiny. V tomto věku se rozvíjí hlavně výškově diferenční

⁹⁴ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 292-294.

⁹⁵ Tamtéž, s. 296-300.

schopnosti a hlasový orgán. Upevňují se tedy pěvecké dovednosti a chápání obsahu skladeb. Zdokonalující se představivost a fantazie má vliv na hudební nápady a improvizaci. Vznikají předpoklady pro hru na dětské nástroje. Při vhodném postupu je možné již od pěti let začít s výukou na klasický hudební nástroj, například na klavír, či housle. U dětí předškolního věku, ale i u dětí základní školy, je stěžejním problémem navození čistého zpěvu. Období mateřské školy je jedním z nejdůležitějších stádií hudebního vývoje. Pokud je zanedbáno, negativně to ovlivní vztah dítěte k hudbě i jeho pozdější úspěšný hudební rozvoj.

Období **mladšího školního věku** nastává na prvním stupni základní školy. Vstup do školy i soustavná hudební výchova má na vývoj dítěte velký vliv. Kvalitní hudební výchova urychluje hudební rozvoj, ale také celkový psychický vývoj dítěte. Jde hlavně o vytvoření pevných pěveckých návyků, schopnosti soustředěného poslechu, kultivaci tělesných pohybů hudbou a rozvíjení motoriky potřebné ke hře na hudební nástroje. Dochází k vytváření předpokladů k základním operacím s hudebními představami, které jsou nezbytné k vokální intonaci. Díky poslechovým činnostem se zvyšuje pozornost dítěte. Původní bezděčná pozornost přechází v úmyslnou pozornost, která umožňuje aktivní poslech i náročnější hudby. V neposlední řadě se také zvyšuje kapacita hudební paměti.⁹⁶

Při přechodu na druhý stupeň základní školy, tedy asi v 11 letech, se člověk dostává do **puberty**, která trvá do 15 let. Chlapci a dívky samozřejmě nedospívají stejnoměrně, tudíž je vymezení jen orientační. Jedinec se snaží o sebeuvědomění a nezávislost a hledá svou vlastní identitu. Mladí lidé nemají ještě ustálené společenské postavení, neumí upoutat svými vnitřními hodnotami, ještě neměli čas je projevit. Pozornost okolí proto získávají například módním oblečením, neobvyklým účesem nebo zalíbením v různých hudebních žánrech.⁹⁷ Dochází k prudkému nerovnoměrnému vzestupu a bouřlivým změnám, které se odrážejí v psychice jedince. Hudební pedagogové berou toto období jako nejnáročnější. Nastává mutace, která vede ke změnám kvality hlasu, jeho výšky a barvy. V porovnání s dřívější dobou se toto děje o dva roky dříve. Dříve děti dospívaly později. Mutační změny probíhají bouřlivěji u chlapců, mění se hlavně hlasová poloha a chlapci často odmítají zpívat před kolektivem. Vedoucí dětských pěveckých sborů však tvrdí, že při dlouhodobé pěvecké výchově a cvičení probíhá mutace u chlapců téměř nepozorovaně, mění se jen barva a na čas se snižuje jejich hlasový rozsah. Psychické změny se projevují v hudebním vnímání a hudebních zájmech, probíhá hlubší a aktivnější analýza. V tomto období si jedinci často libují

⁹⁶ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 300-303.

⁹⁷ KRBAŤA, P. *Psychológia hudby (nielen) pre hudebníkov*. Prešov: Matúš music, 1994, s. 125-126.

v nadměrně silné hudební reprodukci, která někdy až překračuje hranici fyziologické únosnosti organismu. Tato zvýšená intenzita reprodukce často v tomto věku způsobuje zvláštní citové opojení, které je zesíleno například při tanci.

Hudební výchova ve škole nebývá vždy motivující, přesto se mimo školu prudce rozvíjejí hudební zájmy. Často se jedná o umělecky málo náročné písně. Klasickou hudbu poslouchá v tomto věku menšina. Orientace na „módní“ hudbu vytváří jednostranné poslechové stereotypy, které se těžce mění i v případě kvalitní školní hudební výchovy. V tomto období poprvé dochází k sexuálnímu citění, které hudební prožitek hodně zesiluje a dává mu hloubku. Ale i hudba může ovlivňovat sexualitu, jedinec může pochopit například krásu vztahu mezi lidmi i častý motiv lásky v hudebních dílech. Zájem o hudbu a umění je posilován také sklonem k introverzi, která souvisí s poznáním sebe sama, uvědoměním si vlastního „já“. Jedinec ale také touží své vnitřní prožitky vyjádřit navenek, což vede k časté umělecké tvořivosti (také hudební). Výzkumy se shodují na tom, že v období puberty hudba plní nezastupitelnou funkci ve výchově.⁹⁸

Období **dospívání**, adolescence se většinou vymezuje jako trvající od 15 do 20 let. Ke konci adolescence jedinec již dosahuje plné tělesné i psychické vyspělosti. Tělesné tvary a vlastnosti se po předcházející disharmonii sladují do konečné podoby. Psychika postupně dosahuje zralosti v obecné inteligenci, speciálních schopnostech i v citových projevech. Po bouřlivých změnách se ustaluje konečná výška a barva hlasu, který získává typický charakter mužského nebo ženského hlasu. Co se týče citů, jedinec je o mnoho vyrovnanější než v předchozí fázi a jeho osobnost se jeví více harmonická. Prožitek už není sycen jen emocionalitou, ale také rozumovou složkou. Někteří se po základní škole již s hudební výchovou ve škole nesetkají, a proto je v tomto období hudební vývoj podněcován účastí v mimoškolních pěveckých a instrumentálních souborech, na koncertech, hudebních představeních v divadlech a poslechem hudebních relací z televize.

Sdělovací technika zprostředkovává hudbu různých historických období, různých žánrů a také různé kvality. Mladým lidem je však umožněn převážně styk s oblastí moderní populární hudby a v této sféře je někdy obtížné se orientovat. Jsou zde skladby, které by prošly i přísnějšími estetickými kritérii, ale na druhou stranu i ty, které by byly hodnoceny jako umělecky podřadné. Mladý člověk většinou vyhledává skladby, které nevyžadují hlubší hudební vzdělání a vyhraněnější vkusovou orientaci. Hudební pedagogové však toto berou

⁹⁸ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 304-306.

jako příčinu pokaženého vkusu jedince. Roste zájem o instrumentální „muzicírování“, které se však většinou zaměřuje pouze na kytarovou hru. Komorní hru (smyčcové kvartety, různá tria, čtyřruční klavírní hru) bychom hledali hůře.⁹⁹

Dosažením dvaceti let však hudební ontogeneze nekončí. V **dospělosti** dochází ke stabilizaci psychických a sociálních vlastností celé osobnosti. Zpevňují se osvojené přístupy k hudbě a hudební dovednosti a ustalují se estetické zájmy. V tomto období vrcholí roky uměleckých úspěchů.¹⁰⁰ V případě dalšího vzdělávání se mohou hudební zájmy dále proměňovat. To můžeme vidět například u jedinců, kteří se rozhodli pro dráhu hudebního interpreta či skladatele. Jejich umělecký talent dále vyžívá, na člověka působí životní zkušenosti.

Zrání talentu neustává u některých tvůrců ani ve **stáří** (po 60. roce života), i když se již oslabují anatomicko-fyziologické a psychické funkce. Hudební talent může nadále přetrvávat, pokud se neobjeví výraznější pokles psychických funkcí. I v pozdním stáří se může talent projevovat a může docházet k významným hudebním výkonům. Takovéto vyvrcholení hudebního talentu na konci života jedince bychom z hlediska hudební psychologie mohli brát jako protipól „zázračných dětí“ v počátcích ontogeneze.¹⁰¹ Před odchodem do důchodu vrcholí léta uměleckého a společenského postavení a autority. Bývalí interpreti předávají své zkušenosti svým žákům na konzervatořích a vysokých školách. Paradoxem je, že když člověk ví o svém oboru nejvíce, musí se vnitřně vypořádat s „odchodem ze scény“ a s postupnou izolací od práce a kolegů.¹⁰²

7.2 Faktory zajišťující efektivní hudební vývoj

Vnitřními rozpory a jejich překonáváním je zajišťována dynamika duševního vývoje. Hybnou silou vývoje a základním rozporem je rozpor mezi člověkem a požadavky společnosti. Například v hudebním vývoji jedinec dosahuje určité úrovně, ale výchovné instituce na něj kladou stále nové požadavky. Tím je porušována tato úroveň a rovnováha a vznikají vnitřní protiklady.¹⁰³

Charakter i průběh hudebního vývoje je možné urychlovat výchovnými zásahy a hudebními činnostmi, které zajišťují tvořivou aktivitu. Ve výchovném procesu je důležitá jak

⁹⁹ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 307-308.

¹⁰⁰ KRBAŤA, P. *Psychológia hudby (nielen) pre hudebníkov*. Prešov: Matúš music, 1994, s. 129-130.

¹⁰¹ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 309-310.

¹⁰² KRBAŤA, P. *Psychológia hudby (nielen) pre hudebníkov*. Prešov: Matúš music, 1994, s. 131-132.

¹⁰³ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 293.

pěvecká činnost, tak instrumentální hra a pohybové vyjádření podle hudby. Častý neúspěch dětí v hudební výchově ve škole nelze vysvětlovat nedostatkem vrozených vloh. Výzkumy ukazují, že každé dítě má dispozice alespoň k tomu, aby se naučilo zpívat jednoduché písně a vnímat hudbu a mohlo tak splnit požadavky všeobecné hudební výchovy. Slabší dispozice však musí být kompenzovány kvalitním vyučováním a individuálním přístupem učitele.¹⁰⁴

Silně a nekontrolovatelně působí na hudební vývoj jedince **sdělovací technika**, která přináší mnoho užitečného, ale také problematického. Masová média učinila hudbu dostupnou všem a způsobila její všudypřítomnost v našich životech, aniž si to vždy přejeme. Společenská funkce hudby velmi vzrostla a zvýšila se také spotřeba hudby. Styk s hudbou se už neomezuje jen na koncertní sál nebo živý umělecký výkon. Člověku se bez zvláštních finančních nákladů nabízí široká oblast hudby různých žánrů a také cizích hudebních kultur. Problémy vznikají z nefunkčního využívání hudby jako pouhé zvukové výplně ticha. Hudba přestává být vnímána a prožívána jako umění a jedinci uniká hudebně obsahové sdělení. Probíhá jen neúmyslný poslech, který brání estetickému vnímání a tlumí hudební aktivitu. Jednostranná orientace dětí a dospívajících na taneční píseň způsobuje problémy v hudebně výchovném procesu. Propast mezi školní hudební výchovou a hudbou, kterou děti přijímají mimo školu, se zvětšuje.¹⁰⁵

Podle mého názoru je určitě pravda, že spousta lidí hudbu využívá jako „kulisu“, ale myslím, že i to je funkce hudby sama o sobě a také se to často neděje nezáměrně. Člověk si zkrátka záměrně pustí hudbu s tím, že chce jen „kulisu“ ke své činnosti, ať už manuální či mentální. Otázkou je, jak se o tom zmíníme později, jestli právě toto není způsobeno všudypřítomností hudby a následnou závislostí člověka na ní. Nemyslím, že na „kulisovém“ vnímání hudby je něco špatného, ale podle mě je záměrný poslech například vážné hudby povznášející a člověku prospěšný. Snížená návštěvnost hudebních divadelních představení je možná také způsobena větším shonem v životě jedinců a také spoustou dalších možností, jak trávit volný čas. Navíc si člověk jakoukoli hudbu může kdykoli pustit doma na internetu. Dříve nebylo možné pustit si kdykoli hudbu dle svého výběru a dalších různých aktivit a možností bylo nesrovnatelně méně.

Hlavně v počátečních fázích hudebního rozvoje má velký vliv **rodina**. Ta je základem hudební výchovy. Od rodičů přijímá dítě první sluchové podněty, jejich zpěv rozvíjí hudební

¹⁰⁴ SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974, s. 179-180.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 72-75.

sluch dítěte, připravuje dítě na osvojování si řeči a motivuje jej k vlastnímu broukání. Problémem je, že matka (v některých případech otec) většinou musí brzy zpět do zaměstnání. Hudební výchova v mateřské škole mnohdy tu rodinnou nenahrazuje a kvůli často nedostatečné přípravě učitelek není možné plně realizovat hudebně výchovné možnosti. Ani hudba ze sdělovacích prostředků nemůže v tomto směru nahradit rodinnou výchovu. Z televize zní většinou hudba instrumentální nebo alespoň s instrumentálním doprovodem a sluchový orgán dítěte není ještě schopen orientovat se v kombinaci melodie a doprovodu. Převahou taneční hudby zde je také odváděna pozornost od folklórní oblasti, na které je budována hudební výchova ve škole.

Výchovnou funkci od rodiny často přebírají **mateřské** a poté **základní školy**. Hudebně výchovný proces je zárukou efektivního hudebního vývoje a zdrojem motivace k hudbě. Pokud v mateřských školách pracují hudebně připravené učitelky, děti jsou rozezpívány a mají potřebu si zazpívat. Doma často zpívají rodičům písně, které se v mateřské škole naučily. Učitelka by měla dětem zpívat a hrát na klavír. Mateřské školy však často neplní úkoly určené osnovami a v hudební výchově jsou velké rozdíly. Stejně tomu bývá i na základních školách.¹⁰⁶ Zde učitelé často nedovedou u žáků vzbudit vnitřní zájem o hudbu, nerealizují hru na dětské nástroje. Někteří nejsou schopni zpívat a hrát na hudební nástroj tak, jak by měli. Nudný průběh hodin směřuje děti k hudbě ze sdělovacích prostředků a k taneční písni.¹⁰⁷

8. Funkce a působení hudby

8.1 Působení hudby v denním životě

Hudba člověka ve vyspělé civilizaci obklopuje v každodenní praxi. Hudební „kulisy“ můžeme slyšet v hromadných dopravních prostředcích, na pracovištích, v obchodech, u kadeřníka, v pasážích. Většinou jde o moderní populární hudbu. Poslech hudby dále pokračuje doma z rádia a televize, kde často plní podřadnou úlohu v různých pořadech. Děti někdy hudbu vnímají i záměrně a někdy doma hrají na hudební nástroje. Dospělí, kteří hrají na hudební nástroje a záměrně poslouchají uměleckou hudbu, jsou v menšině. Dále může jít o návštěvy hudebních divadel, koncertů, společenských podniků, plesů, diskoték, ale pouze v případě opery a koncertu umělecky hodnotné hudby je naplněna estetická funkce neboli

¹⁰⁶ SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974, s. 77-82.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 183-184.

umělecké poslání hudby. Dochází k přerůstání kvantity v negativní kvalitu, důsledkem čehož vzniká u lidí lhostejnost a otupenost vůči hudebním projevům všeobecně.¹⁰⁸ Na druhou stranu ale lze hovořit o určité závislosti člověka na hudbě. Jak jsme již zmínili, v současné době můžeme vidět masový poslech hudby ve všech různých situacích.¹⁰⁹

Zvláště v případech lidí, kteří pracují v hlučném prostředí, ve kterém navíc můžeme slyšet zvukovou hudební „kulisu“, nebo po poslechu pořadů, kde hudba hraje sekundární roli, je logické, že neexistuje větší zájem o vnímání náročnějších hudebních žánrů. Soustředěný poslech umělecké hudby totiž vyžaduje zvýšenou aktivizaci intelektuální stránky člověka.¹¹⁰ Právě to může být jeden z problémů. Myslím, že lidé dnes hudbu berou spíše jako formu odreagování a odpočinku. Pokud člověk není hudebník z povolání, většinou svou energii vyčerpá jinde, než při soustředěném poslechu umělecky hodnotné hudby.

8.2 Společenské funkce hudby

Společenská funkce hudby je jedním z důležitých činitelů při komponování skladeb. Když skladatel tvoří, má v hlavě funkci, kterou bude jeho hudba později zastávat. Například když má jít o taneční hudbu, skladatel se pravděpodobně vyvaruje rytmickým nepravidelnostem a nepravidelnému střídání různých taktů. Pokud má jít o slavnostní hudbu, buduje monumentální stavbu skladby, vybírá nástroje s mocným zvukem. Společenská funkce hudby je determinována hlavně společenským vývojem, ale také hudba ovlivňuje vývoj společnosti.

Je třeba uvědomit si vztah hudby ke skutečnosti. Tak jako ostatní umění je hudba subjektivním odrazem objektivní reality. Literatura a umělecká literární řeč může plynule přejít do vědecké řeči, která se snaží co nejvěrněji zachytit skutečnost. Výtvarné umění může zase plynule přejít do obkreslování nebo dokonce fotografování. Materiály, se kterými tato umění pracují, umožňují přecházení od subjektivního odrazu skutečnosti až ke snaze po objektivním odrazu. Hudba je v tomto jiná, není schopná věrně zachytit skutečnost. Její síla je však v tom, že skutečnost je o mnoho bohatší než jen to viditelné a registrovatelné a také v tom, že vztah umění ke skutečnosti není dán jen odrážením skutečnosti v umění, ale umění má také na skutečnost zpětně působit. A v tom hudba předstihuje ostatní druhy umění.¹¹¹

¹⁰⁸ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 7-8.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 73.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 7-9.

¹¹¹ KRESÁNEK, J. *Sociálna funkcia hudby*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 9-12.

Sedlák píše, že „hudba jako estetický fenomén působí ze všech umění nejsilněji, a má proto i výrazný společenský dosah.“¹¹²

Hudba však nemusí vždy vystupovat jako umění, aby žádoucím způsobem plnila své společenské funkce. Ne-umění zde totiž určitě nemůžeme brát jako nějakou negativní hodnotu. Společenské funkce hudby jsou podmíněny hudebními a zčásti i nehudebními potřebami jedinců.¹¹³

Nyní se podívejme blíže na jednotlivé kategorie funkcí hudby. Výčet samozřejmě není vyčerpávající, funkcí hudby bychom mohli najít ještě o mnoho více.

8.2.1 Historicky podmíněné funkce hudby

Hudba je často spojována s obřadními zvyklostmi, magií a starými rituály. **Magická funkce hudby** se uplatňuje hlavně u přírodních národů, zde často souvisí s náboženstvím. Člověk v takové společnosti zpívá, aby přivolal déšť, slunce, štěstí, aby se uzdravil. Magická funkce se však váže i na společenskou hudbu v lidovém prostředí. Zde tato funkce často vítězí nad užitkovou i ostatními funkcemi. Pro písně s magickou funkcí je charakteristická velká jednoduchost po skladebné stránce. Většinou mají malý rozsah a jednoduchý rytmus. Tato jednoduchost je způsobena pravděpodobně tím, že písně jsou zde jen doplňkem obřadu a také tím, že interpreti jsou většinou nehudebníci (věštcí, kněží) nebo široký kolektiv.¹¹⁴

Užitková hudba je taková, která slouží i bez textu různým příležitostem. Může to být hudba taneční, pochodová, pracovní a podobně. V evropské hudbě se tanečnost váže hlavně k tanci společenskému. Od nejstarších dob můžeme také sledovat přerod užitkové funkce ve funkci zábavnou. Dnes máme různé tance a pochody, na které se nedá ani tancovat, ani pochodovat. Slouží pro poslech. Stejně jako v případě magické funkce je hudba plnicí užitkovou funkcí po skladebné stránce jednoduchá. I zde jde o jednoduchou a pravidelnou rytmickou stavbu.

Dále má hudba **slavnostní funkci**, ve službách slavnostnosti si hudba vždy našla bohaté uplatnění. Bez hudby, dá se říct, není žádné slavnosti. Hudebními prostředky se chce dosáhnout monumentálnosti, úkolem hudby v tomto případě je ohromit a povznést. Nástroje,

¹¹² SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974, s. 178.

¹¹³ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 74.

¹¹⁴ KRESÁNEK, J. *Sociálna funkcia hudby*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 22-23; srov. SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 92-95.

kteř se zde hlavně vyskytují, jsou ty se silným zvukem a ty, které jsou schopny dlouhého nebo dokonce nepřetržitého tónu, jako například varhany.¹¹⁵

8.2.2 Výchovné funkce hudby

Když se hudba staví do služeb nějaké ideje, mluvíme o **eticko-výchovné funkci** hudby. Příkladem může být národní obrození. Také zde je charakteristická velká jednoduchost. Pokud bychom si u této hudby neuvědomili její hlavní funkci, nebylo by ji pravděpodobně ani možné chápat jako vážné umění.¹¹⁶ Etickou a výchovnou funkci nemůžeme přisuzovat jen hudbě vážné, vysokou výchovnou cenu má i spousta skladeb moderní populární hudby, v pedagogických kruzích se však často pochybuje o trvalých hodnotách takovéto hudby. Pokud se ale v hudební výchově správně využijí, mohou být východiskem pro poznávání náročnějších hodnot v hudbě vážné.¹¹⁷

Hudbou jsme vychovávaní i vzdělávaní. Hudba má **přípravnou funkci**, je součástí základního vzdělání již od mateřské školy. Jedinec by si měl osvojit znalost not, rytmu, dynamiky, tempa. Tyto požadavky však často nejsou plněny. Navazuje **funkce vzdělávací**. Pro zvládnutí hudbou navozovaných emocí je nezbytné rozvíjení znalostí hudební teorie, informací o různých obdobích, skladatelích a hudebních nástrojích. Také zpěv a hra na hudební nástroje jsou považovány za důležitou součást obecného vzdělání, i když těchto aktivit člověk později zanechá.¹¹⁸

8.2.3 Komunikativní funkce hudby

Hudbu považujeme za nejdůležitější a nejkvalitnější projev **nonverbální komunikace**. Žádným jiným prostředkem není možné komunikovat s takovou emocionalitou. Soudobá populární hudba má u mládeže tak velký úspěch, protože se vyskytuje při příležitostech, za kterých se mladí mohou sbližovat. Hudbou pak mohou vyjadřovat své společné emoce, pocity ohledně společnosti a smyslu života a zaujímat tak různé postoje.

S tím souvisí **funkce socializační**. Ta může být realizována jako spoluúčast na kolektivním zpěvu za rozmanitých okolností, může jít například o zpěv státní hymny, kdy jedinec získává vědomí společenské příslušnosti. Může jít také o společný zpěv různých

¹¹⁵ KRESÁNEK, J. *Sociálna funkcia hudby*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 25-28.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 25.

¹¹⁷ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 77.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 101.

skladeb v důsledku působení alkoholu. I to je socializační funkce hudby. Pomáhá vplynout do kolektivu bez předsudků. Tato funkce nám pomáhá již v dětství. Do světa dospělé kultury se můžeme zařazovat postupným navštěvováním zprvu dětských výchovných koncertů a poté běžných hudebních představení. To je pro učitele velká šance, jak děti získat, ale také jak je nadlouho od hudby jako umění odradit.¹¹⁹

8.2.4 Formativní funkce hudby

Pokud člověk poslouchá hudbu a nevnímá ji jen podřadně jako „kulisu“, vystavuje se vlivu hudby na svou osobnost, tedy jistému zásahu do své psychiky. Hudbou formujeme svou osobnost. Důležitým v této kategorii je **emocionální formativní vliv**. Hudba formuje vůli i v některých hudbě vzdálených směrech. Uvědomělý déletrvající poslech náročné skladby například posiluje pozornost a trpělivost a hra na hudební nástroje posiluje volní složky, ať je jedinec virtuóz, či amatérský hráč. Pokud se tyto volní složky osobnosti vyskytují spolu s kvalitně rozvinutými emocemi, jedinec má více trpělivosti a dokáže se více soustředit i na další vzdělávací obsahy, což je prospěšné třeba při učení se cizím jazykům.

Další subfunkcí v této oblasti je **funkce náladotvorná**. Spojuje se dobře s „kulisovým“ vnímáním hudby, tedy když se vnímání pohybuje na prahu vědomí. Člověk vnímá hudbu jen druhotně, většinou při jejím poslechu vykonává fyzické či méně náročné duševní práce, ale uvědomuje si, že tato hudba v něm vzbouzí příznivé pocity pohody a uvolnění. Někdy může dodat energii nebo stimulovat k lepším výkonům.¹²⁰ Tato funkce hudby se však neuskutečňuje jen při „kulisovém“ vnímání hudby. Někteří lidé například před hudebním představením studují jeho literární podklad, okolnosti vzniku díla nebo porovnávají různé nahrávky, někdy s notovým zápisem skladby v ruce. Tím si vytvářejí náladové ovzduší.¹²¹

Dodala bych, že podle mě proces není tak jednoduchý a jednosměrný, že optimistická hudba náladu zlepšuje. Určitě jde i o aktuální psychický stav jedince a o jeho náladu ještě před puštěním hudby. Člověk může mít samozřejmě své „silné“ písně, které na něj zapůsobí vždy, ale jak později uvidíme, ani v hudební terapii není pravidlem, že optimistická hudba vede k pozitivní náladě.

¹¹⁹ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 106-110.

¹²⁰ Srov. SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974, s. 16.

¹²¹ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 113-115.

8.2.5 Estetická umělecká funkce hudby

Estetická umělecká funkce hudby je považována za nejdůležitější a nejvyšší. Hudba je krásná sama o sobě, vytváří specifické krásno stejně jako ostatní druhy umění. Navozováním krásna se realizují všechny ostatní funkce a objevují se v podřadném vztahu k funkci estetické. Proto estetická funkce vždy převažuje nad ostatními a může je potlačit. Tato funkce hudby posouvá význam hudebních děl v různých obdobích různě daleko od původního záměru v závislosti na názorech a požadavcích doby. Nikdy tedy nelze říci, že určité dílo je mrtvé nebo živé navěky. Nahlížení na hudební dílo jako na umělecký útvar aktivizuje kritickou složku osobnosti. Pro efektivní odezvu estetických funkcí ve vnímání je nezbytná přítomnost smyslu pro krásno.¹²²

8.2.6 Psychologické funkce hudby

Relaxační-odpočinková-uvolňovací funkce vychází z toho, že jakákoli hudba může fungovat jako rekreace. Hudba může také působit relaxačně ve zdravotním významu jako psychická hygiena.¹²³ Společnost klade na duševní schopnosti člověka velké nároky a shon moderního života vede ke zvýšené pravděpodobnosti výskytu duševních poruch. Tím narůstá důležitost duševní hygieny.¹²⁴

Oblast **hudební terapie** dnes tvoří široký experimentální obor psychologie a psychiatrie. Je to oblast, která působí na regeneraci psychiky po vypjatých stavech například v náročných zaměstnáních nebo po stresech v osobním životě. Někdy se za účelem zlepšení stavu pacienta užívá celých skladeb, jindy vybraných hudebních zvuků v určitém uspořádání.¹²⁵ Jde o působení na nervovou soustavu s cílem dosáhnout uklidňujícího efektu. Hudbu musíme každému vybírat individuálně podle jeho hudebních zkušeností a přístupu k hudbě. Zdůraznit bychom měli hlavně preventivní působení hudby, protože je velmi prospěšné nervové soustavě po celý život člověka. Je tedy dobré, když člověk realizuje i záměrný poslech, aby vyrovnal ten „kulisový“. Hudba má pozitivní dopad na psychiku člověka například při smutku, depresi, úmrtí blízké osoby, při rozvodu nebo milostném zklamání. Poslech vážných skladeb může mít příznivější dopad než poslech hudby

¹²² SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 117-119.

¹²³ Tamtéž, s. 119-120.

¹²⁴ SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974, s. 13.

¹²⁵ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 76.

optimistické uskutečněný za každou cenu. Ta může totiž někdy vyvolat nové stresy svým kontrastem k původnímu rozpoložení jedince.¹²⁶

Funkce zábavy je vždy svázaná s ostatními funkcemi. Souvisí s ideálem krásy. Funkce ušlechtilé zábavy a ideál krásy byly dominantní v 18. století v období klasicismu, ale uplatňují se v každém historickém období. Lidé se vždy potřebovali a chtěli pobavit a vždy k tomu potřebovali odpovídající hudbu. Tato funkce se váže na světskou hudbu, to vyplývá už z povahy věci. V náboženské hudbě není místo pro zábavu, právě kvůli zábavě náboženská hudba nejvíce bojovala proti hudbě světské. Hudba pro zábavu má být pestrá, mnohostranná, kontrastní, se zpěvnou melodikou. Koncentrovanost na jeden výraz by zde mohla způsobit jednotvárnost a nudnost.¹²⁷ Tato funkce je pravděpodobně v dnešní době nejrozšířenější a je také nejdůležitější ze sociologického hlediska. Může jít o aktivní, nebo pasivní formu. Častější je pasivní přijímání hudby. Vlastně i zvuková „kulisa“ je do jisté míry zábavou, pokud si ji uvědomujeme a souhlasí s naším zaměřením a náladou. Aktivní zábavná funkce nastává, když si záměrně vybíráme druh hudby.¹²⁸

8.2.7 Další funkce hudby

Samozřejmě je třeba se zmínit i o **ekonomické funkci hudby**. Všechna hudba, kterou slyšíme na koncertě, ve sdělovacích prostředcích a všude jinde, je sem někým zařazena. Tímto způsobem jsme hudbou řízeni a manipulováni, i když si to často neuvědomujeme.¹²⁹ Hudba je pro někoho samozřejmě také zdrojem zisku, obživy.

Hudba má dále **schopnost sdělovací**. Z určité skladby číší něco slavnostního, jiná je nabitá prudkou energií, další má v sobě jakousi houževnatost, vytrvalost. Neplatí to jen pro jeden poslech, ale ve skladbě toto cítíme i při každém dalším poslechu. A navíc se lidé v tom, co v hudebních skladbách cítí, shodnou. Tato schopnost hudby se projevuje jako sdělení mimohudební (životní, přírodní) skutečnosti. Sdělení se vztahuje k realitě, tedy k něčemu, co známe ze života nebo přírody.¹³⁰

¹²⁶ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 124-126.

¹²⁷ KRESÁNEK, J. *Sociálna funkcia hudby*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 35-37.

¹²⁸ SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1995, s. 122.

¹²⁹ Tamtéž, s. 134.

¹³⁰ ZICH, J. *Kapitoly a studie z hudební estetiky*. Praha: Supraphon, 1987, s. 167-168.

Hudbu můžeme brát také jako „**utěšitelku**“ **lidského rodu**. Hudba jej může zabezpečit, ochránit a udržet, vrátit mu důstojnost, zájmy a vlídnost. Hudba dává skutečnosti zdravou barvu, dělá život na zemi příjemnějším a sbližuje lidi.¹³¹

Ráda bych ještě doplnila pohled na hudbu jako na **inspiraci**. Spousta kreativních lidí často poslouchá hudbu. Emoce a nálady ve skladbách aktivizují různé části mozku a vznikají nové nápady, je jednoduché za pomoci hudby navodit různé obrazy v našem vědomí. Myslím, že pod vlivem hudby mohou vznikat další skladby, výtvarná díla, taneční sestavy, různá literární díla či nápady na rozmanité projekty.

¹³¹ HOLZKNECHT, V., POŠ, V. *Člověk potřebuje hudbu*. Praha: Panton, 1969, s. 23.

B. EMPIRICKÁ ČÁST

1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Cílem mé práce je zjistit, jaký význam lidé přikládají hudbě ve vztahu k socializaci a enkulturaci, popřípadě dozvědět se jejich vlastní zkušenosti k tomuto tématu. Dalším cílem je popsat, jak se tento význam v průběhu života proměňuje, tedy jestli hudba funkci začleňování do společnosti splňuje neustále, nebo zda jde jen o určitá období lidského vývoje. Posledním cílem je odhalit, zda lidé využívají hudby pro začleňování do společnosti vědomě, či roli sehrává nevědomí.

Výzkumné otázky, které směřují k cíli mé práce, jsou následující:

1. Jaký význam lidé přikládají hudbě ve vztahu k socializaci a enkulturaci?
2. Jak se význam hudby ve vztahu k socializaci a enkulturaci v průběhu života proměňuje?
3. Využívají lidé hudby pro začleňování do společnosti vědomě, nebo nevědomě?

2. Postup a metody výzkumu

Pro výzkum jsem zvolila kombinaci kvantitativního a kvalitativního přístupu.

Chtěla jsem, aby bylo možné výsledky zkoumání zobecnit, což je výhodou kvantitativního přístupu. Jsem si ale vědoma, že pouze tímto přístupem bych odpovědi na své výzkumné otázky pravděpodobně nezískala. Proto jsem využila i kvalitativní přístup, jehož předností je, že povaha získaných dat je hloubková a přístup se hodí pro témata, která nejsou příliš prozkoumána. Podle Hendla kvalitativní přístup pomáhá objasnit, proč lidé „jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity.“¹³²

Z výše zmíněných důvodů jsem se rozhodla využít **dvě metody**, a to **dotazník** a **rozhovor**. Rozhovory mají kvalitativní charakter. Dotazník není jen kvantitativní, ale projevuje se v něm kombinace obou přístupů. Otázky, které přímo souvisely s výzkumnými otázkami, nebylo možné vyjádřit ve formě uzavřených otázek, protože téma začleňování jedince do společnosti prostřednictvím hudby není podrobně prozkoumané. Myslím si však, že pro pochopení odpovědí na tyto otázky je důležité znát také kontext, situaci respondentů.

¹³² HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 52.

Otázky, které se ptají na zkušenosti jedinců s hudbou, četnost poslouchání hudby a situace, ve kterých je hudba poslouchána, bylo možné formulovat jako uzavřené, případně polouzavřené otázky.

2.1 Metoda dotazníku

Na začátku dotazníku¹³³ respondentům představuji sebe i výzkumné téma a uvádím instrukce k jeho vyplňování. Dotazník má 13 otázek. Jak již bylo naznačeno, obsahuje otázky uzavřené, otevřené i polouzavřené. Jak píše Reichel, polouzavřená otázka „obsahuje soubor nabízených odpovědí a kromě toho ještě možnost odpovědět vlastní variantou“¹³⁴. U některých otázek se vyskytují doplňující otázky, které mají vždy charakter filtračních otázek. Ty „rozčleňují dotazované osoby podle toho, zda a jak dalece se mohou ke zkoumanému problému vyjádřit“¹³⁵, jak opět definuje Reichel. Dotazník postupuje od obecných ke konkrétnějším otázkám, proto jsou otázky přímo související s mými výzkumnými cíli umístěny na konci dotazníku.

2.2 Metoda rozhovoru

Druhou metodou je rozhovor kvalitativního charakteru. Původně jsem myslela, že půjde o nestrukturovaný rozhovor, následovaný malým množstvím doplňujících otázek. Po zkušebním rozhovoru jsem však zjistila, že samostatný projev respondentů pravděpodobně nebude dlouhý, což by se negativně promítlo do výzkumu. Svůj záměr jsem proto opustila a realizovala polostrukturované rozhovory. Snažila jsem se pokládat otevřené otázky. Pokud byla položena zjišťovací otázka, většinou to bylo kvůli tomu, abych se ujistila, že jsem informátorův názor správně pochopila. Okruhy, které jsem informátorům předkládala, byly velmi podobné těm, na které se ptaly otázky v dotazníku. Informátory jsem i přes metodu polostrukturovaného rozhovoru na začátku poprosila, aby nejdříve zkusili mluvit sami. Vždy nešlo jen o pár vět, někteří informátoři byli sdílní více. Tato část rozhovoru bylo zajímavá, protože každého na úvod napadalo něco jiného. Všichni však po chvíli (ať už delší, nebo kratší) potřebovali impulzy a nápady na témata z mé strany, aby mohli mluvit dále.

Volba polostrukturovaného rozhovoru se nakonec ukázala jako výhodná, protože řeší mnoho nevýhod strukturovaného i nestrukturovaného rozhovoru. Některé okruhy mohou být volnější, v jiných můžeme mít určeny otázky. Velkou výhodou je, že po informátorovi

¹³³ Viz Dotazník (Příloha č. 1)

¹³⁴ REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 102-103.

¹³⁵ Tamtéž, s. 104.

můžeme požadovat vysvětlení některých jeho odpovědí, abychom si ověřili, jestli jsme je správně pochopili, a klást doplňující otázky. U strukturovaného rozhovoru toto možné není.¹³⁶ U nestrukturovaného rozhovoru zase hrozí, že se nedozvíme dostatek informací ke všem svým výzkumným otázkám, nebo že informátor stráví hodně času vyprávěním o něčem, z čehož pro výzkum nemůžeme nic využít.

3. Výzkumný soubor, sběr dat

3.1 Dotazníky

Celkově se mi podařilo shromáždit 132 dotazníků. Respondenty jsem rozdělila do pěti kategorií podle věku.

Do **první kategorie** jsem umístila nejmladší respondenty z druhého stupně základní školy, kteří se nacházejí v období puberty. Jsou tedy staří od 11 do 15 let. V této kategorii se mi podařilo shromáždit 35 dotazníků. **Druhou skupinou** je skupina dospívajících, adolescentů, kteří mají od 16 do 20 let. Dotazníků jsem získala 41. Jedinci staří od 21 do 30 let jsou **třetí skupinou**. Tito jedinci jsou dospělí, ale podle mě stále dochází k ustalování jejich zájmů a postojů. Pro výzkum mám z této skupiny k dispozici 27 dotazníků. **Čtvrtá skupina** zahrnuje jedince, kteří jsou staří 31 až 50 let a již dosáhli zralosti. Dotazníků se mi podařilo sesbírat 15. Poslední, **pátou skupinou** jsou jedinci, kterým je 51 a více let. Z této skupiny mám k dispozici 14 dotazníků.

Již při sběru dat jsem věděla, že respondenty budu třídit podle věku, proto jsem se snažila zahrnout jedince ve všech životních etapách. Na přesný počet dotazníků v jednotlivých skupinách jsem se ale nesoustředila, proto tyto počty nejsou vyrovnané. Nepřipadalo mi vhodné dát vyplnit dotazník dětem mladším 11 let. Vzhledem k tomu, že byl napsán pro všechny věkové kategorie, děti na prvním stupni základní školy by některé otázky nemusely pochopit.

Metody výběru výzkumného souboru jsem kombinovala a dotazníky z různých kategorií jsem získávala různými způsoby. Dotazníky jsem rozdávala v papírové formě a také jsem je rozesílala přes internet. Dotazníky z **prvních dvou kategorií** jsem získala především při návštěvě základní a střední školy. Nerozdávala jsem je ale všem, jedincům jsem ponechala prostor, aby se rozhodli a ti, kteří byli ochotni dotazník vyplnit, si pro něj za mnou přišli.

¹³⁶ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, s. 159-161.

Vzhledem k většímu počtu otevřených otázek dotazník souvisel s alespoň malým množstvím ochoty ze strany respondentů. Tento způsob vedl k časové náročnosti kvůli návštěvě několika tříd. Téma dotazníku jsem respondentům neříkala předem, aby v těchto kategoriích nebyli zastoupeni jen jedinci, kteří se hudbě věnují nebo ji mají rádi. Většinu dotazníků ze **třetí kategorie** (20-31 let) jsem získala rozesíláním po internetu svým známým a vrstevníkům. Snažila jsem se neoslovovat jen ty, o kterých vím, že se hudbě věnují nebo je jejich koníčkem. Dotazníky u respondentů **posledních dvou kategorií** jsem distribuovala metodou sněhové koule. Nejdříve jsem oslovila známé svých rodičů a prarodičů a ještě předtím než jsem jim dala dotazník, jsem je požádala o kontakt na někoho v přibližně stejném věku jako oni. Opět kvůli tomu, aby předem nevěděli téma dotazníku.

3.2 Rozhovory

U rozhovorů bylo mým cílem získat čtyři až pět informátorů. Kvůli alespoň nějaké zobecnitelnosti jsem si určila, že mezi informátory by se měl vyskytovat alespoň jeden muž, alespoň jedna žena, alespoň jeden mladší než 30 let, alespoň jeden starší než 40 let, alespoň jeden hrající delší dobu na hudební nástroj, alespoň jeden nikdy nehrající na hudební nástroj nebo hrající jen krátkou dobu, alespoň jeden, pro kterého má hudba výrazný význam a alespoň jeden, pro kterého hudba v životě není na horních příčkách důležitosti. Tento požadavek se mi podařilo naplnit a výsledkem jsou čtyři rozhovory – s informátorkou N (21 let), informátorkou M (22 let), informátorem F (22 let) a informátorkou E (47 let).

4. Analýza dat a interpretace výsledků

4.1 Analýza dotazníků¹³⁷

Nyní budu prezentovat výsledky otázek z dotazníků a hned v průběhu budu provádět interpretaci odpovědí. U kvantitativních otázek uvádím tabulky a grafy. Výjimku tvoří první otázka, týkající se pohlaví respondentů, která pro výzkum není příliš podstatná.

1. otázka – Pohlaví respondentů

Co se týče zastoupení mužů a žen v různých věkových kategoriích, v kategorii 11-15 let je to 40 % mužů a 60 % žen. V té další, 16-20 let, se nachází 22 % mužů a 78 % žen. Ve třetí kategorii, 21-30 let, je to 48 % mužů a 52 % žen, v kategorii 31-50 let 27 % mužů a 73 %

¹³⁷ Viz Dotazník (Příloha č. 1)

žen a v kategorii 51 a více let 14 % mužů a 86 % žen. Větší zastoupení žen bylo možná způsobeno mým, ne zcela uvědomělým, předpokladem, že ženy a dívky se v dotaznících rozepíší více. Každopádně ale pro výzkum toto rozložení podle pohlaví není podstatné a dále se jím již nezabývám, proto neuvádím ani graf, jak jsem uvedla výše.

2. otázka – Věk respondentů

K věkovému rozložení respondentů jsem se z praktických důvodů vyjádřila ještě před prezentací výsledků odpovědí z dotazníků. Všechny odpovědi totiž třídím podle věku, proto bylo nezbytné nejdříve provést rozdělení respondentů do věkových kategorií.

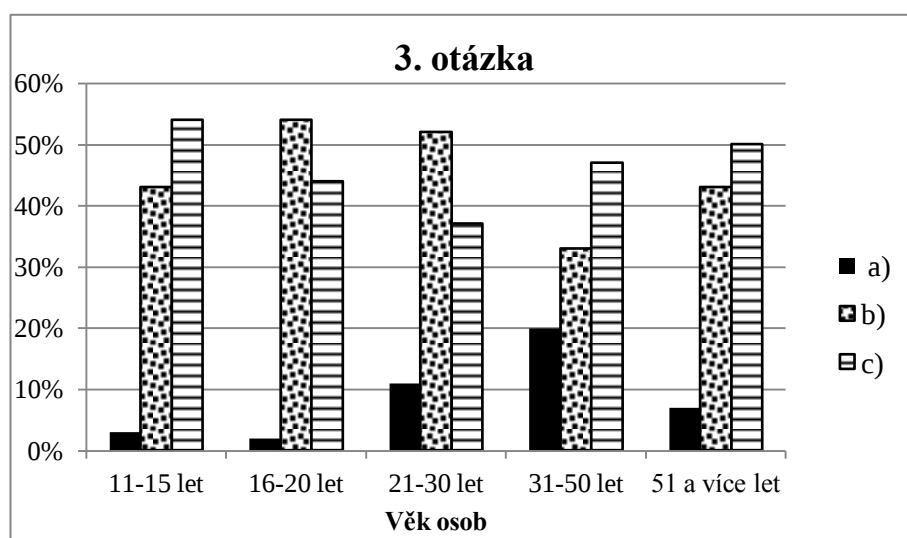
3. otázka – Vedli Vás rodiče k hudbě?

- a) ano, musel/a jsem se hudbě věnovat, i když jsem moc nechtěl/a
- b) vedli, ale do něčeho mě nenutili
- c) ne

Tabulka č. 1

3. otázka	a)	b)	c)
11-15 let	3 %	43 %	54 %
16-20 let	2 %	54 %	44 %
21-30 let	11 %	52 %	37 %
31-50 let	20 %	33 %	47 %
51 a více let	7 %	43 %	50 %

Graf č. 1

Ve všech kategoriích byla nejméně často volena možnost a), čili nucení ze strany rodičů věnovat se hudbě. V kategorii 11-15 let to byla jen 3 % respondentů a v kategorii 16-20 let 2 % respondentů. V kategorii 31-50 let to ovšem bylo 20 %. V kategoriích 16-20 let a 21-30 let se nejčastěji objevila možnost b), tedy vedení k hudbě ze strany rodičů, ale též následná tolerance a ponechání konkrétnějších rozhodnutí na daném jedinci. V kategorii 16-20 let to bylo 54 % a v kategorii 21-30 let 52 % respondentů. Možnost c), tedy to, že rodiče jedince k hudbě nevedli, byla nejčastější u kategorií 11-15 let, 31-50 let a 51 a více let. Nejvíce se vyskytovala v kategorii 11-15 let, ve které tuto možnost zvolilo 54 % respondentů.

Nezávisle na těchto výsledcích se mi zdá, že u dětí, které jsou nyní na druhém stupni základní školy, již není hra na hudební nástroje tak běžná jako například u dětí, které byly na druhém stupni základní školy před pěti lety. Spousta mých vrstevníků (mám 22 let) a vrstevníků mé sestry (19 let) na nějaký hudební nástroj alespoň chvíli hrála, zatímco bratr (14 let) často mluví o tom, že téměř nikdo z jejich třídy na žádný hudební nástroj nehraje. Výsledek 3. otázky toto mé zdání potvrzuje.

Pokud předpokládáme, že většina jedinců začne s hrou na hudební nástroj v mládí, zvýšený výskyt možnosti c), tedy toho, že rodiče jedince k hudbě nevedli, v kategorii 51 a více let by bylo možné vysvětlit tím, že v jejich mládí nebyla hra na hudební nástroje ještě tak rozšířená, možná nebyly finanční prostředky na koupi hudebních nástrojů či placení hodin hudby. U kategorie 31-50 let je sice výskyt možnosti c) velký, ale na druhou stranu je zde i největší výskyt možnosti a). Nepřevažuje tedy ani možnost, že rodiče respondenty k hudbě vedli, ani možnost, že je k hudbě nevedli.

4. otázka – Hrál/a jste nebo hrajete na nějaký hudební nástroj?

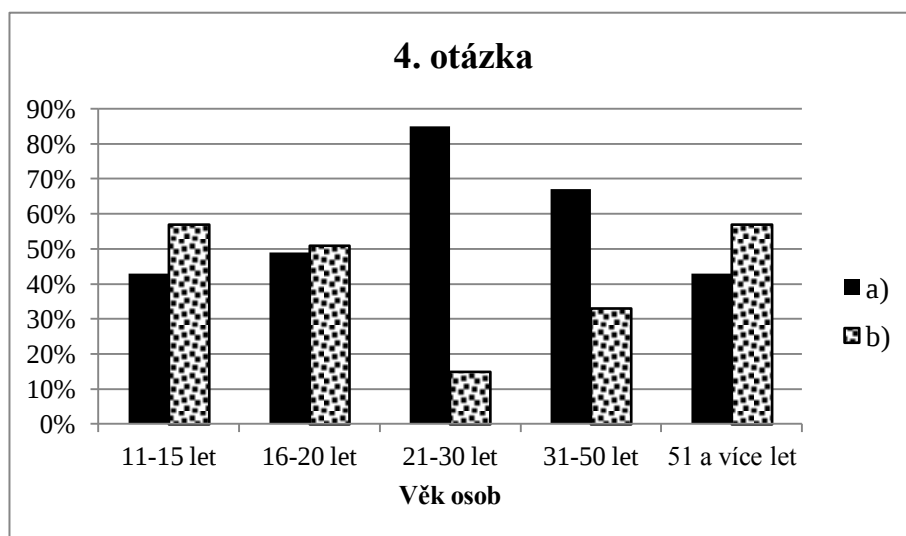
a) ano

b) ne

Tabulka č. 2

4. otázka	a)	b)
11-15 let	43 %	57 %
16-20 let	49 %	51 %
21-30 let	85 %	15 %
31-50 let	67 %	33 %
51 a více let	43 %	57 %

Graf č. 2

V této otázce jsou u kategorií 11-15 let, 16-20 let a 51 a více let odpovědi a) i b) vcelku vyrovnané. U kategorií 21-30 let a 31-50 let převládá možnost a), tedy zkušenost jedince s hrou na hudební nástroj. V kategorii 21-30 let 85 % respondentů hraje nebo hrálo na hudební nástroj, v kategorii 31-50 let je to 67 %.

Tato otázka souvisí s otázkou předchozí (3. otázka). Dá se předpokládat, že výskyt jedinců, kteří hrají nebo hráli na hudební nástroj, bude nejvyšší v kategoriích 21-30 let a 31-50 let. V těchto dvou kategoriích byla ve 3. otázce nejčastěji volena možnost a), kdy jedinci tvrdili, že rodiče je nutili se hudbě věnovat, a byl zde i velký výskyt možnosti b), čili že rodiče jedince k hudbě vedli, i když jim nechávali volnou ruku. Dá se tedy předpokládat, že směřování k hudbě ze strany rodičů se projevuje ve velmi časté následné hře na hudební nástroj, i když rodiče jedince přímo nenutí.

Doplňující otázka – Pokud ano, napište na jaký a jak dlouho. (otevřená otázka)

Ve všech pěti kategoriích se nejvíce objevovaly tři hudební nástroje, a to klavír, kytara a flétna, což asi nikoho nepřekvapí. Z méně obvyklých hudebních nástrojů se mi v dotaznících objevily bicí, varhany, saxofon, trumpet, harmonika, či lesní roh. Doba, jakou respondenti na hudební nástroj hrají nebo hráli, se velmi různila a srovnávání mezi skupinami zde nemá význam, jelikož čím starší respondent je, tím je větší pravděpodobnost, že na hudební nástroj hraje déle.

Ráda bych ještě zmínila, že v první kategorii (11-15 let) se nevyskytl nikdo, kdo by hrál na více než jeden hudební nástroj. Zato ve druhé kategorii (16-20 let) se objevilo šest respondentů, kteří mají zkušenost s hrou na dva hudební nástroje. V kategorii 21-30 let tři respondenti hrají na dva hudební nástroje a pět respondentů na tři hudební nástroje.

5. otázka – Věnoval/a nebo věnujete se hudbě nějakým jiným způsobem? (zpěv, tanec)

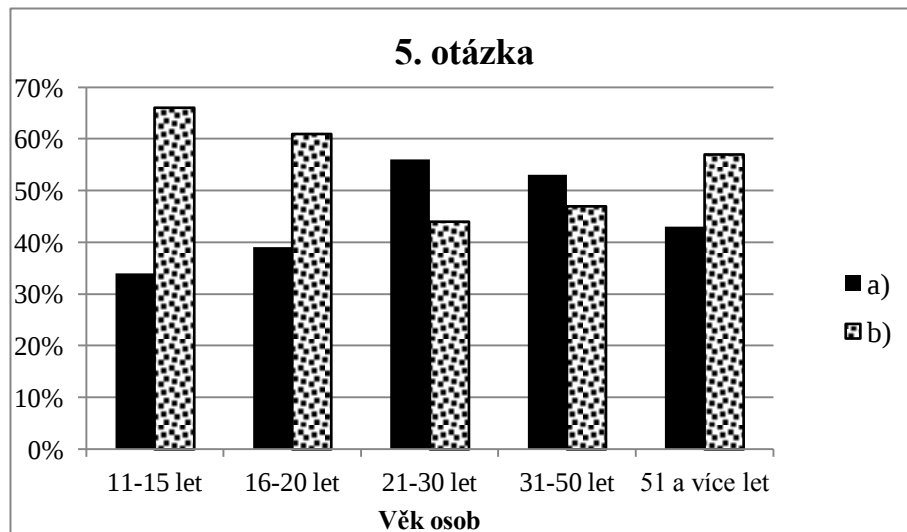
a) ano

b) ne

Tabulka č. 3

5. otázka	a)	b)
11-15 let	34 %	66 %
16-20 let	39 %	61 %
21-30 let	56 %	44 %
31-50 let	53 %	47 %
51 a více let	43 %	57 %

Graf č. 3

V kategoriích 11-15 let, 16-20 let a 51 a více let převládala možnost b), jedinci se hudbě nijak jinak nevěnují. Nejvýrazněji převládala v kategorii 11-15 let, ve které se hudbě žádným jiným způsobem nevěnuje 66 % jedinců z této kategorie.

Můžeme zde najít souvislost s předchozí otázkou (4. otázka), která se ptala, jestli jedinci hrají na hudební nástroj. Ve 4. otázce totiž jedinci v kategoriích 11-15 let, 16-20 let a

51 a více let častěji uvedli, že na žádný hudební nástroj nehrají a nikdy nehráli. Naopak jedinci v kategoriích 21-30 let a 31-50 let mnohem častěji uváděli, že na hudební nástroj hrají nebo hráli. V těchto kategoriích převládá v 5. otázce možnost a), tedy že jedinci se věnují hudbě ještě nějakým jiným způsobem. Můžeme tedy soudit, že hra na hudební nástroje znamená zvýšený výskyt dalšího angažování jedince v aktivitách, které s hudbou souvisí.

Doplňující otázka – Pokud ano, jak? (otevřená otázka)

V kategorii 11-15 let nejvíce respondentů uvádělo, že tancují, ať už příležitostně, nebo v kroužcích a kurzech, a také zpívají, ať už jen tak sami pro sebe, nebo v pěveckém sboru. Ve druhé (16-20 let) a třetí kategorii (21-30 let) bylo nejčastějšími odpověďmi to, že respondenti tančí v kroužcích a kurzech a také zpívají ve sborech, či sólově. V kategorii 31-50 let se opět objevoval sborový zpěv či tanec v kurzech a v kategorii 51 a více let hlavně tanec v kurzech. Doplnila bych ještě, že málo, ale přece se objevovala i vlastní hudební tvorba. Objevila se i účast na koncertech, jejíž malé zastoupení v odpovědích si vysvětlují tak, že respondenty u této otázky nenapadlo koncerty uvést. Předpokládám totiž, že na koncerty a různá hudební vystoupení jich chodí velké množství. Shrňme, že ve všech kategoriích se nejčastěji objevoval tanec v kurzech a sborový zpěv.

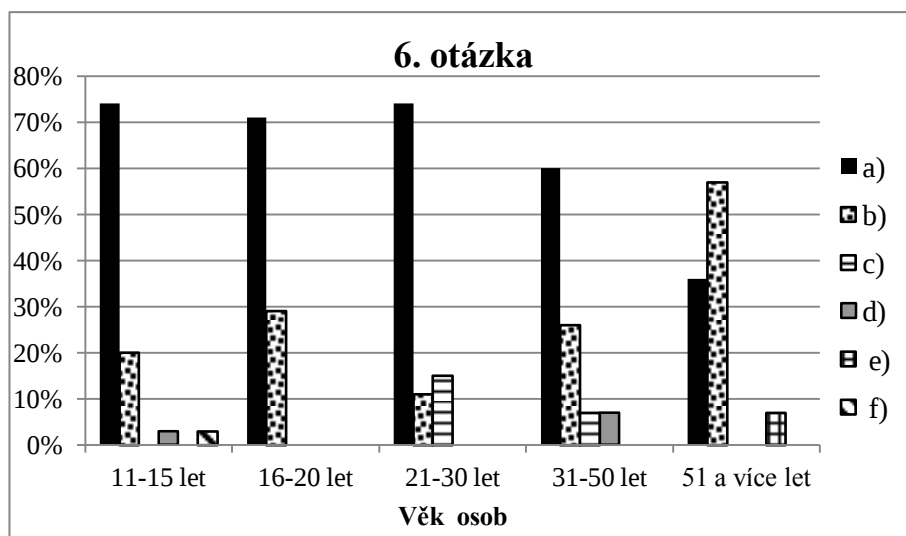
6. otázka – Jak často posloucháte hudbu?

- a) několikrát denně
- b) alespoň chvíli každý den
- c) každý druhý den
- d) 2x týdně
- e) 1x týdně
- f) méně než 1x týdně

Tabulka č. 4

6. otázka	a)	b)	c)	d)	e)	f)
11-15 let	74 %	20 %	0 %	3 %	0 %	3 %
16-20 let	71 %	29 %	0 %	0 %	0 %	0 %
21-30 let	74 %	11 %	15 %	0 %	0 %	0 %
31-50 let	60 %	26 %	7 %	7 %	0 %	0 %
51 a více let	36 %	57 %	0 %	0 %	7 %	0 %

Graf č. 4

Ve všech kategoriích kromě poslední se nejčastěji vyskytovala možnost a), tedy že jedinci poslouchají hudbu několikrát za den. V kategoriích 11-15 let a 21-30 let takto odpovědělo 74 % respondentů, v kategorii 16-20 let 71 % respondentů a v kategorii 31-50 let 60 % respondentů. Jako další následovala u kategorií 11-15 let, 16-20 let a 31-50 let možnost b), čili že jedinci poslouchají hudbu alespoň chvíli každý den. U kategorie 21-30 let byla na druhém místě možnost c), podle které jedinci poslouchají hudbu každý druhý den, ale možnost b) byla hned v těsném závěsu. Možnosti d), e) a f), tedy že jedinci poslouchají hudbu dvakrát týdně, jedenkrát týdně nebo méně než jedenkrát týdně, se objevovaly jen velmi málo. Kategorie 51 a více let se liší tím, že nejčastěji byla volena možnost b), tedy že jedinci hudbu poslouchají alespoň chvíli každý den. Tuto možnost zvolilo 57 % jedinců. Možnost a), čili že hudba je poslouchána několikrát denně, byla zvolena 36 % respondentů.

Obecně se tedy dá usuzovat, že poslouchání hudby je velmi častou činností lidí bez ohledu na věk.

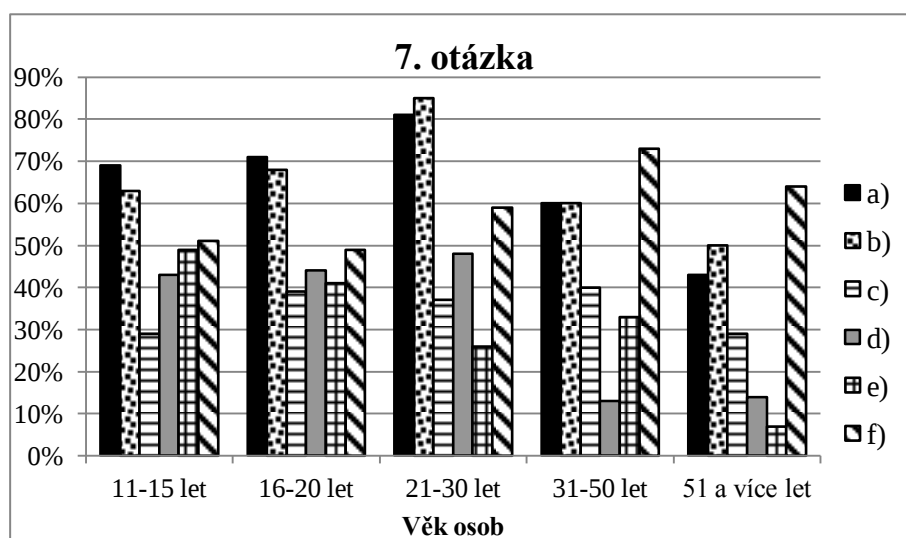
7. otázka – V jakých situacích posloucháte hudbu? (lze označit více možností)

- a) když jsem smutný/á
- b) když jsem veselý/á
- c) když jsem unavený/á
- d) když jsem rozčilený/á
- e) před spaním
- f) v jiných situacích (otevřená možnost)

Tabulka č. 5

7. otázka	a)	b)	c)	d)	e)	f)
11-15 let	69 %	63 %	29 %	43 %	49 %	51 %
16-20 let	71 %	68 %	39 %	44 %	41 %	49 %
21-30 let	81 %	85 %	37 %	48 %	26 %	59 %
31-50 let	60 %	60 %	40 %	13 %	33 %	73 %
51 a více let	43 %	50 %	29 %	14 %	7 %	64 %

Graf č. 5

Jelikož u této otázky bylo možné zvolit více odpovědí, součet procent v rámci jednotlivých kategorií není 100. Ve všech kategoriích byly zhruba stejně často voleny možnost a), tedy že jedinec poslouchá hudbu, když je smutný, a možnost b), tedy když je veselý. V prvních třech kategoriích to byly zároveň i nejčastější odpovědi. Nejčastěji se možnost a) i b) objevily v kategorii 21-30 let (možnost a) 81 %, možnost b) 85 %). Třetí nejčastější možností je možnost f), u které měli jedinci sami doplnit situaci, v níž hudbu poslouchají. Nejvíce se tato možnost objevila v kategorii 31-50 let (73 %) a v kategorii 51 a více let (64 %).

Možnosti c), d) a e) byly většinou v rámci jednotlivých kategoriích řekneme vyrovnány, kromě kategorie 31-50 let, ve které respondenti velmi málo volili možnost d), tedy poslouchání hudby v případě rozčilení (13 %), a kategorie 51 a více let, ve které málo respondentů zvolilo možnost d), tedy případ rozčilení (14 %) a e), poslouchání hudby před spaním (7 %). Obecně v těchto dvou kategoriích jedinci volili v dotaznících méně možností

z výběru a raději napsali své vlastní situace v možnosti f). Naopak v prvních třech kategoriích se velmi často stalo, že jedinci zakroužkovali všechny možnosti. Je to ovšem logické, pokud si uvědomíme, že v těchto třech kategoriích drtivá většina jedinců v předchozí otázce uvedla, že hudbu poslouchá několikrát denně.

Dá se soudit, že jedinci poslouchají hudbu nejčastěji, pokud jsou smutní nebo veselí a dále už je to individuální.

Nyní uvedu, jaké byly v rámci jednotlivých kategorií nejčastější volby v možnosti f). Odpovědi jsou uvedeny v pořadí podle četnosti, v jaké byly voleny. V kategorii 11-15 let se nejčastěji objevovalo, že jedinci poslouchají hudbu, když se nudí, cestují, nebo uklízí. Také se hodně vyskytovalo, že hudbu poslouchají zkrátka pořád. V kategorii 16-20 let byly nejčastějšími odpověďmi poslouchání hudby na cestách a stejně jako v předchozím případě při jakékoli příležitosti. V kategorii 21-30 let jedinci poslouchají hudbu hlavně na cestách, v práci nebo také kdykoli. Ve čtvrté kategorii (31-50 let) to byly odpovědi na cestách a při úklidu a v poslední kategorii (51 a více let) při práci, při úklidu a na cestách. Shrnu bych tedy takto. Lidé poslouchají hudbu velmi často, když cestují, pracují, nebo uklízí.

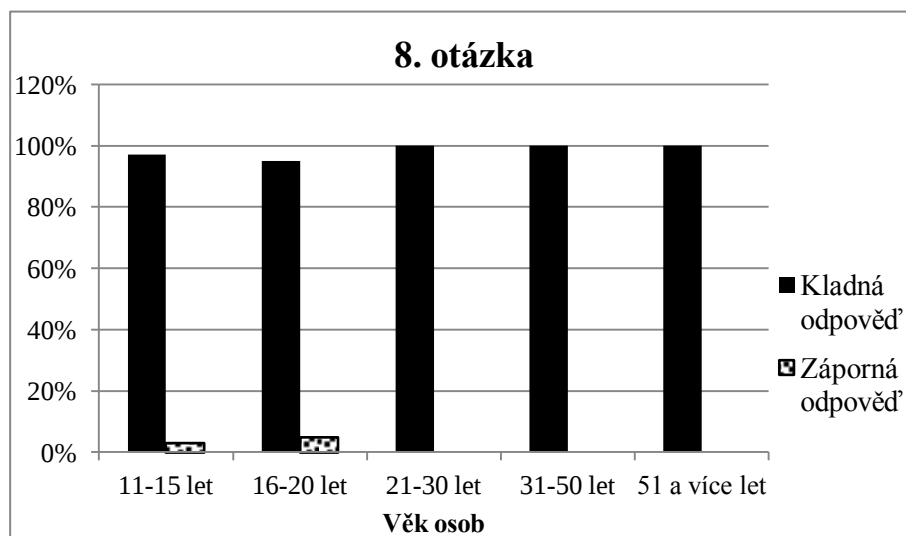
8. otázka – Může hudba měnit náladu u člověka? (otevřená otázka)

U této otázky jsem neměla stanoveny možnosti na výběr. Kromě kladných a záporných odpovědí se žádné jiné neobjevily, proto jsem si určila zpětně kategorie „kladná“ a „záporná“ odpověď.

Tabulka č. 6

8. otázka	kladná odpověď	záporná odpověď
11-15 let	97 %	3 %
16-20 let	95 %	5 %
21-30 let	100 %	0 %
31-50 let	100 %	0 %
51 a více let	100 %	0 %

Graf č. 6

Vyhodnocení této otázky není příliš složité, protože drtivá většina respondentů uvedla kladnou odpověď, tedy myslí si, že hudba může náladu u člověka měnit. V kategoriích 21-30 let, 31-50 let a 51 a více let to dokonce bylo 100 % respondentů. V kategorii 11-15 let 97 % respondentů a v kategorii 16-20 let 95 % respondentů. Ve vlivu hudby na náladu člověka mají tedy respondenti jasno.

Doplňující otázka – Pokud ano, jak? (otevřená otázka)

Respondenti často psali o tom, že hudba může rozveselit, rozesmutnit, uklidnit, podpořit, dát naději, přinutit člověka se nad něčím zamyslet, povzbudit k různým činnostem, vyburcovat, motivovat, pomoci uvolnit se, relaxovat a myslet na jiné věci. Člověk si, podle respondentů, také může vybavit vzpomínky, do hudby se ponořit a vypnout svět kolem sebe nebo za pomoci hudby zintenzivnit svou náladu a emoce.

Objevoval se názor, že stejná píseň může působit různě na různé lidi, že záleží na tom, jak kdo hudbu prožívá (muž, 20 let). Respondenti také často nacházejí v textech sami sebe, například se text může hodit na jejich současnou situaci nebo na něco, co prožili. Dále se podle respondentů stává, že hudba člověka uvádí do nějaké atmosféry, například vánoční (žena, 51 let). Často se objevoval motiv oblíbených písní. „Pokud je člověk našťvaný nebo smutný a pustí si svou oblíbenou písničku, zlepší se mu nálada a dívá se na svět hned jinak.“ (žena, 20 let) Podle respondentů má na ovlivňování nálady hudbou vliv také určité rytmus a tempo hudby (muž, 51 let). „Hudba je nejlepší droga, když je člověk smutný, veselý, unavený, vždy si hudbu přizpůsobí své náladě, rozpoložení.“ (muž, 21 let)

9. otázka – Co pro vás hudba znamená, jaký k ní máte vztah? (otevřená otázka)

Odpovědi se napříč kategoriemi ve svém vyznění téměř shodují. Vyplývá z nich, že respondenti mají kladný nebo velmi kladný vztah k hudbě a vyjadřují se o ní s velkým zalíbením. Často se vyskytovaly odpovědi typu „hudba pro mě znamená vše“, „bez hudby bych nemohl žít“, „miluju hudbu“, „velmi rád zpívám a tančím“. „Hudba je v jistém smyslu balzám (pohlazení) na duši.“ (muž, 69 let) Respondenti často psali, že hudba pro ně znamená odreagování od problémů, odpočinek, relaxaci, oporu v různých životních situacích a povzbuzení. K tomuto se vyjadřovali například takto: „Hudbu mám moc rád, kdyby nebyla, tak bych toho hodně nedokázal.“ (muž, 13 let) „Hudba je pro mě jako motor a bez motoru se nedá fungovat.“ (muž, 22 let) Také se objevovalo, že hudba může uklidňovat a tím pádem pomáhat lidem, kteří často nedokážou zachovat chladnou hlavu, ve stresových situacích. Uklidnění se dostaví, ať už si jedinec jde zahrát na hudební nástroj nebo si hudbu pustí k poslechu.

Dále se neztídka vyskytovalo sdělení, že respondenti poslouchají hudbu velmi často a den by si bez hudby neuměli představit, přítomnost hudby ve svém životě berou jako samozřejmost. Slovy jednoho z respondentů: „Bez hudby jsou mé dny, řekneme, pusté.“ (muž, 19 let) Častým tématem také bylo, že hudba je dobrá „kulisa“ a společník, když je člověk sám. „Nemám ráda ticho, hudba mi dodá pocit, že nejsem sama.“ (žena, 18 let) „Hudbu nejde nemilovat, je to něco jako váš přítel, který je stále při vás.“ (žena, 16 let)

Hudba dokáže navodit správnou atmosféru jak v soukromém životě, tak i v mediálním světě. Nelze si představit například film bez hudebního doprovodu, hudba určuje, kdy se diváci mají bát, kdy mají být dojatí. (žena, 21 let) Pro někoho ale není hudba jako hudba. „Hudba je jistotou – že mě nerozčílí (na rozdíl třeba od televize, filmů atd.).“ (žena, 71 let) S hudbou se, podle respondentů, člověk dostává do jiného světa. Hudba může být útekem od reality, ale způsobit i její hlubší prožitek. „Dává spoustě věcí jiný, nový význam, nabízí další úhel pohledu.“ (muž, 22 let) Nejednou se objevilo, že hudba je dobrý způsob, jak něco vyjádřit, aniž bychom použili slova, je to způsob komunikace. „Dokáže sdělit i slovy nesdělitelné.“ (žena, 39 let)

Dalším tématem byla všudypřítomnost hudby. Respondenti píšou o tom, že hudba je všude a někteří si myslí, že jsou na ní i závislí. Neberou to však jako něco ojedinělého, píšou, že tento jev se vyskytuje asi u většiny lidí. Jeden z respondentů se vyjadřuje takto: „Myslím, že

na hudbu lze získat návyk, protože ovlivňuje centrální nervovou soustavu podobně jako drogy, jen v mnohem menším měřítku.“ (muž, 19 let)

Spousta respondentů při některých skladbách pocítuje obdiv nad jejich vytvořením a hudba je pro ně druhem umění. „Hraní na nějaký hudební nástroj (nejen poslech) způsobuje neskutečné uspokojení, radost a prožívání hodnotného života. Je to součást kultury života“ (muž, 51 let) a prostředek kulturního vzdělávání (žena, 19 let). Možná překvapující je způsob vyjádření respondenta z druhého stupně základní školy: „Jsem rád, že teď hraji na varhany, protože je to královský nástroj, má líbezný, duchovní zvuk. Když poslouchám koncert, tak to pro mě znamená sebezdokonalení.“ (muž, 16 let)

Snad ještě pozitivněji vyznívají odpovědi respondentů, kteří se věnují vlastní hudební tvorbě. „Hudba je jedna z věcí, které se nevzdám. Vnímání hudby, když jsi její součástí, je mnohem hlubší. K hudbě počítám i text, který je pro mě dost důležitý. Když hraješ nebo zpíváš, každý tón, co vytváříš, vzniká z tebe.“ (muž, 22 let) „V posledních letech zkouším tvořit, ale mrzí mě, že jsem nezačal dříve. Moje motto zní, že když myslíš, že ti nezbylo nic, vždycky ti zbude aspoň ta hudba.“ (muž, 22 let)

Jako kontrast bych ráda zmínila menšinu jedinců, kteří k hudbě nemají vyloženě a jen pozitivní vztah. „Myslím, že jsou i důležitější věci než hudba, ale ráda si poslechnu nové písničky. Jdu s dobou.“ (žena, 16 let) Respondentka by pravděpodobně bez tlaku okolí hudbu nevyhledávala. „Hudbu si poslechnu, když cestuju sám. Je to pro mě lepší než ticho.“ (muž, 20 let) Neznamená to sice vztah negativní, ale cítíme zde jistou nemožnost výběru. Dotyčný přistupuje k hudbě, až když není k činnosti opravdu nic jiného.

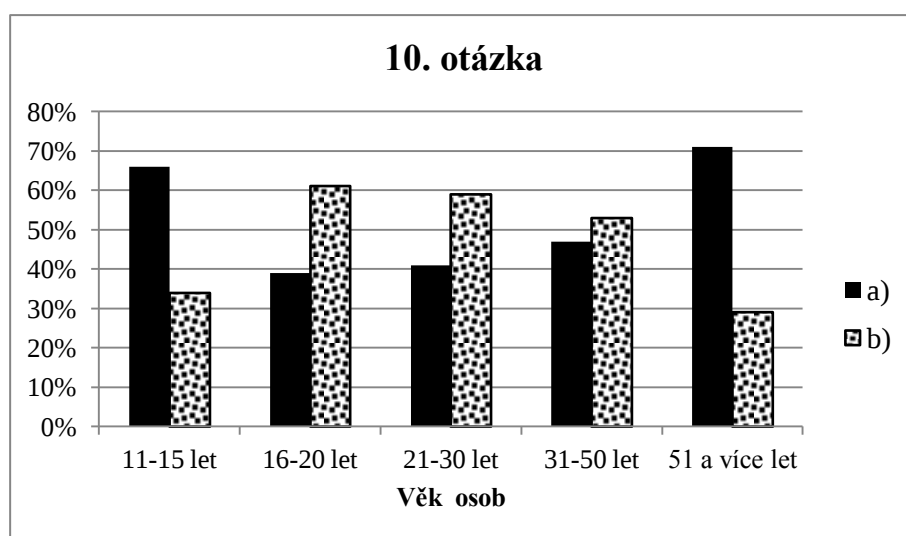
10. otázka – Máte k hudbě stále stejný vztah nebo se v průběhu života měnil?

- a) stejný
- b) měnil

Tabulka č. 7

10. otázka	a)	b)
11-15 let	66 %	34 %
16-20 let	39 %	61 %
21-30 let	41 %	59 %
31-50 let	47 %	53 %
51 a více let	71 %	29 %

Graf č. 7

V kategoriích 16-20 let, 21-30 let a 31-50 let převládala možnost b), tedy že vztah jedince k hudbě se v průběhu života měnil. V případě skupiny 31-50 let však nebyla převaha této možnosti příliš velká (53 %).

V kategoriích 11-15 let a 51 a více let převládala možnost a), tedy že vztah jedinců k hudbě je stále stejný. V kategorii 11-15 let šlo o 66 % respondentů a v kategorii 51 a více let o 71 % respondentů. Pokud předpokládáme, že nejbouřlivěji se vztah k hudbě a celkově vše mění v mládí, je možné, že lidé v kategorii 51 a více let si tyto změny již nevybavují. Zčásti to možná platí i ve skupině 31-50 let.

Doplňující otázka – Pokud se měnil, jak, kdy a proč se měnil? V jakém období jste měl/a k hudbě jaký vztah a proč – dětství/dospívání/dospělost; vliv rodiny/školy (MŠ, ZŠ, SŠ, popř. VŠ)/vrstevníků (otevřená otázka)

Tato otázka souvisí s **výzkumnou otázkou č. 2:** Jak se význam hudby ve vztahu k socializaci a enkulturaci v průběhu života proměňuje?

Respondenti ze všech věkových skupin se shodují na tom, že před vstupem do mateřské školy a v mateřské škole poslouchali hlavně dětské písničky a to ty, které jim byly puštěny, a nestavěli se k nim nějak kriticky. Většina také mluví o tom, že ve škole poslouchala to, co ostatní, ale postupně si začali vytvářet svůj hudební styl a nyní poslouchají to, co se jim líbí. Tedy nejen to, co zrovna „letí“, ale například i starší písně nebo klasickou hudbu. „Stejně jako ostatní návyky, i hudbu přebíráme od okolí. Během dospívání probíhá

v tomto směru určitá modifikace, pokud se vliv okolí přehnaně nezafixuje. Já v mládí poslouchal rap, protože to bylo ,in‘, ovšem nikdy jsem z něj necítil tolik jako z klasické hudby.“ (muž, 19 let) Je zajímavé, že také jedinci ve skupině 11-15 let píší, že teď už jsou ve fázi, kdy poslouchají to, co se jim líbí. Očekávala bych, že se právě budou nacházet v období, kdy člověk poslouchá hlavně to, co jeho vrstevníci. Je možné, že si to jen nechtějí přiznat a postupem času zjistí, že hudba poslouchaná v současnosti není tou, která by se jim opravdu líbila nezávisle na všem ostatním.

Tito respondenti (11-15 let) přiznávají, že v současnosti se jejich vztah k hudbě oproti dřívějšímu prohlubuje a začínají jí více rozumět, například si více všímají textu a toho, co chtěl autor určitou písní říci. Často upřednostňují písně s texty, ve kterých jde o nějakou hlubší myšlenku. Někteří předpokládají, že prohlubující se vztah je zčásti způsoben vlivem vrstevníků a já myslím, že také samozřejmě psychickým zráním. Dříve jim hudba nepřípadala příliš důležitá, ale nyní objevují, že je to příjemné zpestření volných chvil, prostředek k odreagování atd. Vyskytují se ale i výjimky a opačný průběh: „Nejbližší vztah k hudbě jsem měla od první třídy na základní škole. Na druhém stupni jsem se jí už tolik nevěnovala, přišla puberta, nová parta lidí a hraní na nástroje nebylo ,in‘. Nakonec jsem s tím přestala úplně.“ (žena, 18 let) To sice neznamena, že dotyčná již hudbu ani neposlouchá, ale vztah k ní měla pravděpodobně hlubší dříve. Jedinci (hlavně chlapci) také přiznávají, že chtěli poslouchat tvrdší styly hudby, aby si připadali silnější, ale poté si uvědomili, že to nemá smysl a začali poslouchat to, co se jim líbí.

Také již dospělí respondenti mluví o tom, že v jejich životě bylo období, kdy poslouchali to, co ostatní v jejich okolí. „Nejvíce mě ovlivnilo okolí kolem mě. Co poslouchali oni, poslouchal jsem i já. Ale teď už je mi jedno, co poslouchají ostatní, svoji hudbu si odůvodním, poslouchám to, co se mi líbí. Abych zapadnul mezi ostatní, nepotřebuji poslouchat to, co oni.“ (muž, 22 let) Objevoval se názor, že člověk v dospělosti již ví, co se mu líbí a nelíbí (žena, 31 let), a také se vzrůstajícím vzděláním se stává pohled na hudbu racionálnější (muž, 23 let). Někteří přiznávají, že nyní se jim líbí spousta písní a skladeb vážné hudby i neznámých interpretů, které v rádiu nejsou slyšet, ale v dospívání by jim přišli na chuť asi hůře. Přitom píší, že tyto skladby nyní považují za krásnější a kvalitnější, než současnou komerční propagaci.

Zrání psychiky pokračuje, člověk se i v dospělosti i ve stáří stále vyvíjí. „Čím jsem starší, tím má pro mne hudba větší význam, více si ji uvědomuji a zamýšlím se nad ní. Tudíž

se můj vztah k hudbě mění postupně a vzestupně. Vliv okolí je taky prospěšný (co rodina a kamarádi poslouchají, na jaké chodí koncerty). Lze říci, že styl hudby odráží životní styl člověka a i jeho názory na svět.“ (muž, 51 let) U každého však nemusí vztah k hudbě mít „vzestupnou tendenci“, jak to vyplývá z následující výpovědi. „Dříve pro mě hudba znamenala hodně, dokázal jsem se díky ní vymanit z běžných problémů života (hlavně v období puberty). Dneska už na hudbu nemám tolik času.“ (muž, 34 let)

Napříč věkovými kategoriemi se v dotaznících objevovalo, že v průběhu života se u jedince mění hlavně také hudební styly, které poslouchá.

11. otázka – Proč posloucháte určitý hudební styl?

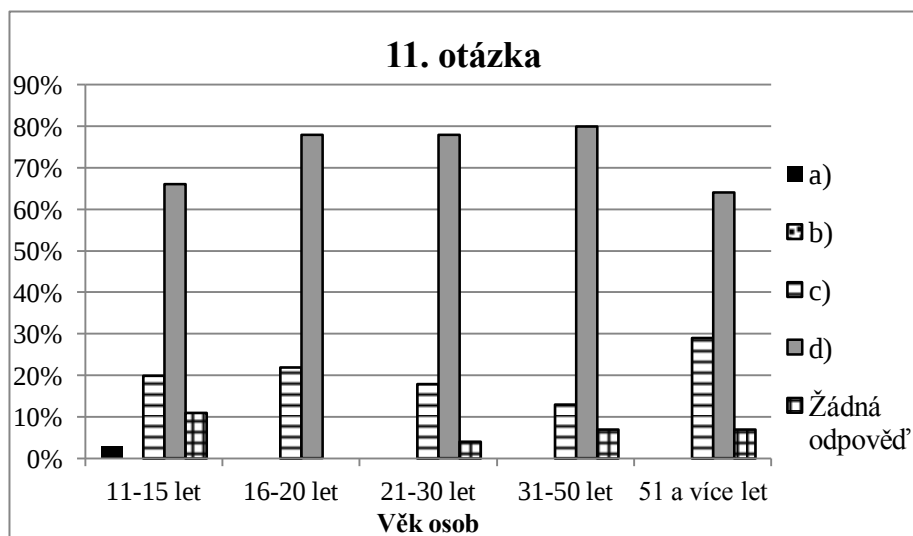
- a) poslouchají ho ostatní, nechci se vymykat
- b) docela se mi líbí, ale kdyby ho neposlouchali ostatní, asi ho neposlouchám
- c) líbí se mi, ale jsem rád/a, že nejsem sám/sama, komu se líbí
- d) líbí se mi, poslouchal/a bych ho, i kdyby ho moc lidí neposlouchalo

Tato otázka souvisí s **výzkumnou otázkou č. 2:** Jak se význam hudby ve vztahu k socializaci a enkulturaci v průběhu života proměňuje?

Tabulka č. 8

11. otázka	a)	b)	c)	d)	Žádná odpověď
11-15 let	3 %	0 %	20 %	66 %	11 %
16-20 let	0 %	0 %	22 %	78 %	0 %
21-30 let	0 %	0 %	18 %	78 %	4 %
31-50 let	0 %	0 %	13 %	80 %	7 %
51 a více let	0 %	0 %	29 %	64 %	7 %

Graf č. 8

Protože někteří lidé na tuto otázku neodpověděli, musela jsem zpětně vytvořit pátou kategorii „žádná odpověď“. Tento jev si vysvětluji tím, že možná nevěděli, jakou možnost zvolit.

Ve všech kategoriích velmi mnoho respondentů volilo možnost d), čili že by hudební styl, který se jim líbí, poslouchali, i kdyby jej moc lidí neposlouchalo. V kategorii 11-15 let to bylo 66 %, v kategoriích 16-20 let a 21-30 let 78 %, v kategorii 31-50 let 80 % a v poslední kategorii (51 a více let) 64 %. Následovala možnost c), tedy že hudební styl, který jedinci poslouchají, se jim líbí, ale jsou rádi, že nejsou sami. Nejvíce byla tato možnost zastoupena v kategorii 51 a více let (29 %). Třetí nejčastější možností byly dotazníky bez odpovědi na tuto otázku. Možnost a), tedy že jedinec poslouchá určitou hudbu, protože ji poslouchají ostatní a nechce se vymykat, byla volena velmi vzácně, pouze jeden respondent ze skupiny 11-15 let ji zvolil. Možnost b), čili že se jedinci hudba docela líbí, ale kdyby ji neposlouchali ostatní, neposlouchal by ji, se nevyskytla vůbec.

Největší výskyt možnosti d), čili že hudební styl, který se jedincům líbí, by poslouchali, i kdyby jej moc lidí neposlouchalo, jsem neočekávala. Každopádně drtivá většina respondentů se drží svého stylu a poslouchají hudbu, která se jim líbí.

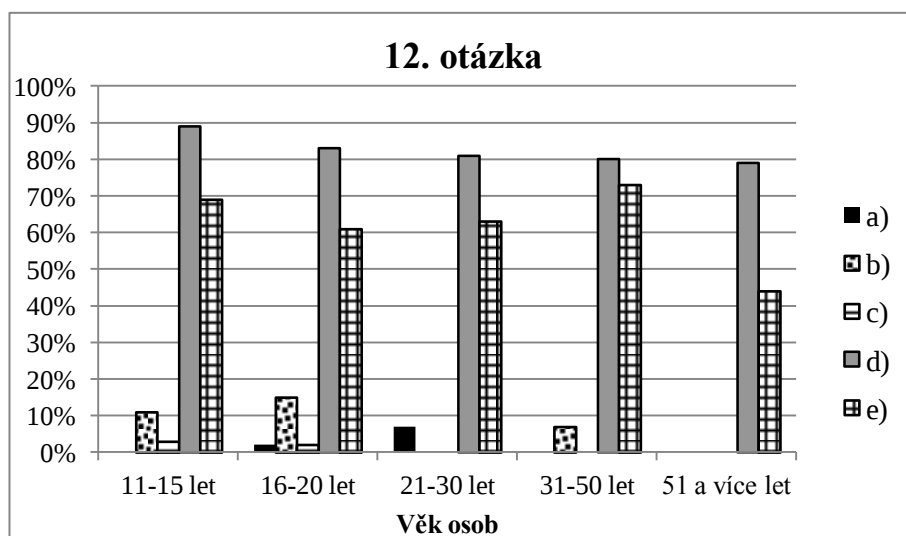
12. otázka – Jaký je Váš názor na lidi, kteří poslouchají hudbu, kterou moc lidí neposlouchá? (lze označit více možností)

- a) neměli by to moc dávat najevo
- b) může jim to bránit v hledání přátel a kamarádů
- c) jsou to podivíni
- d) je to každého věc, je to jedno
- e) líbí se mi, že si stojí za svým názorem

Tabulka č. 9

12. otázka	a)	b)	c)	d)	e)
11-15 let	0 %	11 %	3 %	89 %	69 %
16-20 let	2 %	15 %	2 %	83 %	61 %
21-30 let	7 %	0 %	0 %	81 %	63 %
31-50 let	0 %	7 %	0 %	80 %	73 %
51 a více let	0 %	0 %	0 %	79 %	44 %

Graf č. 9

Jelikož u této otázky bylo možné zvolit více odpovědí, součet procent v rámci jednotlivých kategorií není 100. Ve všech kategoriích byly nejčastěji voleny možnost d), že je každého věc, jakou hudbu poslouchá, a možnost e), čili že se jedincům líbí, že si lidé dokážou stát za svým názorem, i když jsou v menšině. Možnost d) se nejvíce objevila u kategorie 11-15 let (89 %) a možnost e) u kategorie 31-50 let (73 %). U poslední kategorie 51 a více let nebyl výskyt možnosti e) příliš velký (44 %).

Možnosti a), b) a c) se objevovaly v porovnání s posledními dvěma možnostmi velmi málo. U kategorií 11-15 let, 16-20 let a 31-50 let se málo, ale přece objevila možnost b), tedy že jedincům s neobvyklým stylem hudby může tento styl bránit v hledání kamarádů a přátel. Možnost a), čili že jedinci by svůj neobvyklý hudební styl neměli dávat najevo, byla zvolena jen v kategoriích 16-20 let a 21-30 let. Že jsou tito lidé podivíni (možnost c), si myslí jen velmi malá část respondentů z kategorií 11-15 let a 16-20 let.

Soudím tedy, že lidé jsou tolerantní a nikomu neobvyklý hudební styl a vše, co s ním souvisí, neberou. Velké procento lidí dokonce oceňuje, že si takový jedinci dokážou stát za svým názorem.

13. otázka – Myslíte si, že hudba může někomu pomoci začlenit se mezi ostatní?
(otevřená otázka)

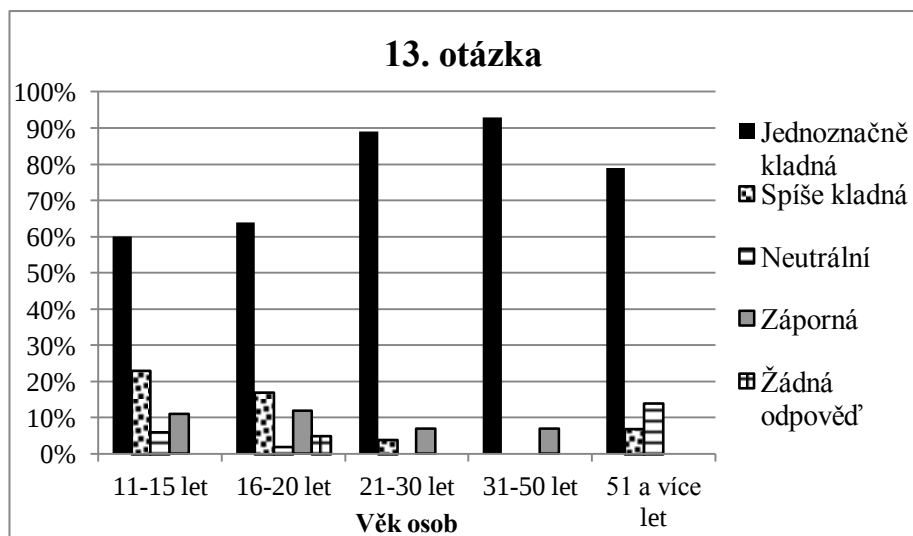
Tato otázka souvisí s **výzkumnou otázkou č. 1**: Jaký význam lidé přikládají hudbě ve vztahu k socializaci a enkulturaci?

U této otázky jsem neměla stanoveny možnosti na výběr. Po pročtení odpovědí jsem si stanovila pět kategorií, do kterých jsem odpovědi rozřazovala. Jsou to „jednoznačně kladná“, „spíše kladná“, „neutrální“, „záporná“ a „žádná“ odpověď.

Tabulka č. 10

13. otázka	Jednoznačně kladná	Spíše kladná	Neutrální	Záporná	Žádná odpověď
11-15 let	60 %	23 %	6 %	11 %	0 %
16-20 let	64 %	17 %	2 %	12 %	5 %
21-30 let	89 %	4 %	0 %	7 %	0 %
31-50 let	93 %	0 %	0 %	7 %	0 %
51 a více let	79 %	7 %	14 %	0 %	0 %

Graf č. 10

Ve všech kategoriích výrazně převládala jednoznačně kladná odpověď, respondenti si myslí, že hudba může být prostředkem k začlenění člověka mezi ostatní. Nejvíce se tato odpověď objevila ve skupině 31-50 let (93 %) a 21-30 let (89 %). Nejméně v kategorii 11-15 let (60 %). V některých případech jedinci psali odpovědi typu „asi ano“, „může se to stát“, „ano, ale jen v některých případech“. Pro ty jsem vytvořila kategorii „spíše kladná“ odpověď. Nejvíce se tato odpověď vyskytovala v kategorii 11-15 let (23 %), v kategorii 31-50 let se nevyskytla vůbec, respondenti z této kategorie si byli svou kladnou odpovědí jistí. Také se objevovala záporná odpověď, která byla nejčastější v prvních dvou kategoriích, ale šlo o menšinu respondentů. V poslední kategorii se záporná odpověď nevyskytla. Někteří také psali odpovědi typu „nevím“, „záleží to na člověku“, „je to individuální“ a tyto jsem zařadila do kategorie „neutrální“ odpověď. Nejčastěji se vyskytla v kategorii 51 a více let (14 %), v kategoriích 21-30 let a 31-50 let se nevyskytla vůbec.

Ze zjištěného usuzuji, že respondenti ve velké většině zastávají názor, že hudba může člověku pomoci začlenit se mezi ostatní. Velké množství z nich si tím je jisto, malá část vyjádřila lehké pochybnosti. Ostatní odpovědi byly uváděny zanedbatelně málo.

Ráda bych zmínila názor, který se objevil vícekrát, a to ten, že hudba může pomoci začleňovat se a sblížovat lidi stejně jako všechny ostatní společné zájmy. Mimo jiné jde o to, že lidé mají společné téma ke konverzaci. Vyskytlo se tvrzení, že to, že člověk poslouchá hudbu, jaká se líbí jemu, by nemělo mít vliv na jeho začlenění nebo vyčlenění ze společnosti.

„Hudba by k začlenění mohla dopomoci, ale určitě by to neměla být hlavní podmínka začlenění se do kolektivu, jak tomu mnohdy bývá.“ (muž, 23 let)

1. doplňující otázka – Pokud ano, zažil/a jste to u sebe nebo u někoho jiného? (otevřená otázka)

Tato otázka souvisí s **výzkumnou otázkou č. 1**: Jaký význam lidé přikládají hudbě ve vztahu k socializaci a enkulturaci?

V kategorii 11-15 let nejvíce respondentů uvedlo, že začlenění někoho mezi ostatní prostřednictvím hudby nezažili. Další nejčastější odpovědí bylo, že zažili, ale dále nespecifikovali. V kategorii 16-20 let velké množství respondentů tento jev opět nezažilo a další nejčastější odpovědí bylo, že začlenění mezi ostatní prostřednictvím hudby zažili u jiného člověka. Většina respondentů ze třetí (21-30 let) a čtvrté (31-50 let) kategorie tento způsob začlenění do společnosti nezažila a další odpovědí bylo, že to zažili u sebe. V poslední kategorii (51 a více let) bylo nejčastější odpovědí, že jedinci tento jev nezažili.

Ve všech kategoriích dominovalo sdělení, že jedinci konkrétní případ začlenění mezi ostatní prostřednictvím hudby nezažili. Pokud ale sečteme odpovědi, podle kterých respondenti tento jev zažili, ať už u sebe, u jiného, nebo u sebe i u jiného, často je výsledek srovnatelný s odpověďmi, že tento jev nezažili. Shrnutí bych, že zhruba polovina dotazovaných začlenění mezi ostatní prostřednictvím hudby zažila a zhruba polovina ne.

Z vlastních zkušeností respondentů vyvstal názor, že pokud se chce člověk včlenit mezi ostatní a využije k tomu hudbu, jde jen o umělé zalíbení (žena, 29 let) a dlouho tento hudební styl člověku nevydrží, protože to pro něj není přirozené (muž, 22 let). Také bylo zmíněno, že začleňování mezi ostatní prostřednictvím hudby se děje často a jen málokdo si dokáže stát za svým názorem a odůvodnit si jej. (muž, 23 let)

2. doplňující otázka – Pokud ano, může hudba pomáhat začleňovat se do společnosti jen v nějakém věku nebo neustále? (otevřená otázka)

Tato otázka souvisí s **výzkumnou otázkou č. 2**: Jak se význam hudby ve vztahu k socializaci a enkulturaci v průběhu života proměňuje?

U respondentů v kategorii 11-15 let se nejčastěji nacházely odpovědi, které vyjadřují, že toto začleňování probíhá neustále. Dále se vícekrát vyskytla odpověď, že neustále, ale v dospívání je to nejzřetelnější, a také názor, že pouze v dospívání. V kategorii 16-20 let

dominovala odpověď, že začleňování prostřednictvím hudby probíhá neustále, jiné odpovědi se téměř nevyskytovaly. Ve třetí kategorii (21-30 let) dominovala stejná odpověď a ještě se vícekrát vyskytla odpověď, že sice neustále, ale v dospívání je to nejzřetelnější. V posledních dvou kategoriích (31-50 let, 51 a více let) jasně převládají odpovědi odrážející neustálý význam hudby při začleňování mezi ostatní.

Ve všech kategoriích více než polovina respondentů uvedla odpověď, že hudba pomáhá v začleňování do společnosti neustále, po celý život. Jedna ze zastánkyň tohoto názoru píše: „Myslím, že neustále. V dětství se dá jít na dětské písničky od Nohavicy, teenagers chodí na diskotéky, zábavy a koncerty slavných skupin, senioři mohou jít na koncert vážné hudby.“ (žena, 19 let)

Obhájcí názoru, že začleňování do společnosti prostřednictvím hudby se děje spíše v dospívání, píší, že je to proto, že čím jsou lidé starší, tím jsou rozumnější a méně posuzují člověka podle stylu hudby (muž, 17 let; muž, 21 let).

3. doplňující otázka – Pokud ano, myslíte si, že lidé, kterým hudba pomohla začlenit se do společnosti, využívali hudby k začlenění do společnosti vědomě, schválně, nebo si to neuvědomovali? (otevřená otázka)

Tato otázka souvisí s **výzkumnou otázkou č. 3:** Využívají lidé hudby pro začleňování do společnosti vědomě, nebo nevědomě?

Ve všech kategoriích dominovaly odpovědi, že to záleží na situaci nebo na člověku, je to individuální, či se může vyskytovat jak vědomě, tak nevědomě začleňování mezi ostatní prostřednictvím hudby. Pokud srovnáme tento vědomý a nevědomý způsob, nevědomý způsob začleňování mezi ostatní prostřednictvím hudby se v odpovědích vyskytoval o něco více.

Z názorů některých respondentů mi vyplynulo, že pokud člověka určitá hudba baví a líbí se mu, nemusí si tuto funkci hudby uvědomovat. Tito respondenti si myslí, že člověk začne poslouchat nějakou hudbu a díky ní se poté dostane do nějaké skupiny (žena, 13 let), úlohu hudby si neuvědomuje, spíše konečně potká někoho, kdo má obdobný názor jako on (muž, 21 let). Variantou také je, že lidé jdou za zábavou a tam, kde je zábava, je většinou i hudba (diskotéky, párty, oslavy). Hudba vytváří dobrou atmosféru pro seznamování, ale lidé si často tento přínos hudby neuvědomují. (žena, 21 let)

Vědomé začleňování prostřednictvím hudby zdůvodňovali respondenti tak, že člověk nutně potřeboval někam patřit (muž, 13 let) nebo že k začlenění musel využít hudbu, protože se do skupiny nedokázal včlenit žádným jiným nástrojem, žádnou svou schopností (muž, 23 let). K tomuto je ale uvedeno, že „hudba by měla být radost a ne řetězy“. (muž, 20 let)

4.2 Analýza rozhovorů

Nyní provedu analýzu rozhovorů. Nejdříve uvedu základní údaje o informátorech, jejich vztah k hudbě a jejich zkušenosti s ní, což může později dokreslit jejich názory. Poté přejdu k vyhodnocení výzkumných otázek.

Informátorka N je žena, má 21 let. V současnosti studuje vysokou školu. Jak sama říká, její „vztah k hudbě je takový normální, dobrý... jak má asi většina lidí“. S hudbou se poprvé začala setkávat prostřednictvím svého dědy, který učil na základní škole a byl velkým hudebníkem. Ráda zpívala i před ostatními. Rodiče ji v první třídě přihlásili na klavír, ale v ní se najednou něco zablokovalo a vůbec nechtěla do hodin chodit a ani zpívat. Po půl roce s klavírem skončila a už nikdy na nic nehrála ani nikde nezpívala. Myslí si, že nemá hudební sluch a že ji rodiče přihlásili moc brzy. Nemá vyhraněný hudební styl, poslouchá různé druhy písni. Hudbu neposlouchá každý den a jen tak ji většinou nenapadne si ji zapnout. Poslouchá ji při vaření nebo v autě. Spíše jako „kulisu“, pokud ale řídí, hudbu si vybírá. Jelikož studuje speciální pedagogiku, neposlouchá hudbu ze sluchátek, protože je to velmi škodlivé. Hudba ovlivňuje její náladu, ale záleží také na její náladě před puštěním hudby. Například když je veselá, veselá hudba její pocit zintenzivní. Pokud ale uslyší smutnou písničku, když je veselá, nezačne být smutná.

Informátorka M je žena, má 22 let, studuje na vysoké škole. Hrála na flétnu, klávesy a jako samouk na kytaru. Jejím snem bylo hrát na klavír, ale problémem byly finance. Přesto se ji rodiče snažili podporovat. Na druhém stupni základní školy zpívala v pěveckém sboru. Nemá vyhraněný hudební styl. Stejně jako informátorka N si myslí, že hudba náladu většinou nedokáže přímo změnit z extrému do extrému, ale spíše prohlubuje tu stávající. Hudbu poslouchá každý den, při cestování, doma z počítače, z rádia v koupelně. Spíše si vybírá, co bude poslouchat.

Informátor F je 22letý muž, pracuje. Jeho vztah k hudbě je velmi pozitivní, hudbu poslouchá od malička, hudba u nich doma hrála vždycky. Chtěl se naučit hrát na kytaru, ale kroužek, který navštěvoval, se po roce zrušil a informátor dále už nepokračoval. Měl pocit, že

mu to nešlo, i když ho to bavilo. V pubertě poslouchal hudbu úplně pořád, pořád měl v uších sluchátka. Poslouchá písničky různých stylů, ale některé novější rád nemá. Hudba podle něj dokáže dělat s náladou člověka divy. Na základní škole chtěl, aby bylo vidět, že poslouchá metal, proto se černě oblékal a měl delší vlasy, teď už takové lidi moc neuznává. Hudbu má zapnutou velmi často, když je ticho, cítí se nesvůj.

Informátorka E je žena, má 47 let, pracuje. Od malička má velmi pozitivní vztah k hudbě, rodiče ji k hudbě vedli, zpívali jí. V první třídě začala navštěvovat hru na akordeon. Hrála deset let, a kdyby se neodstěhovala její učitelka, hrála by dál a dala by si přihlášku na konzervatoř. Dlouho zpívala v pěveckém sboru a tančila v dětském folklorním souboru. Na střední škole poslouchala hlavně Beatles a Rolling Stones jako všichni v té době a na vysoké škole přešla k folku. S maminkou pravidelně poslouchaly vážnou hudbu, kterou považuje za základ všeho. Své děti vždycky vedla k hudbě. Když byly děti menší, často s nimi zpívala a nyní s nimi někdy zajde na zábavu.

4.2.1 Analýza výzkumných otázek

1. Jaký význam lidé přikládají hudbě ve vztahu k socializaci a enkulturaci?

Informátoři si myslí, že hudba může hrát v začleňování jedince do kolektivu významnou roli, ale jestli v těchto případech zapříčiňuje začlenění vždy přímo hudba, je složitější. Všichni čtyři informátoři zmínili, že hlavně je o čem si povídat. Lidé mají společné téma. Dále jde o to, že za účelem poslechu nějaké hudby se lidé sdružují a to je také může sbližovat. Zkrátka naznačují, že společným tématem ke konverzaci nebo důvodem sdružování nemusí být jen hudba, ale může jít i o jakékoli jiné zájmy. Nejradikálněji tento názor zastává **informátorka N**, která říká, že pokud by si představila pomyslnou stupnici a seřadila faktory, které pomáhají jedincům začleňovat se mezi ostatní, podle důležitosti, hudba by byla asi v polovině. Podle ní může člověku pomoci začlenit se mezi ostatní to, že s nimi má něco společného. Uvádí, že například společným tématem v dospívání je velmi často právě hudba.

Informátorka E na vysoké škole zažila, že mezi sebou měli dva jedince, kteří poslouchali indickou, meditační hudbu. Podle mého názoru v době, kdy informátorka E byla na vysoké škole, bylo neobvyklé, aby někdo poslouchal něco jiného, než Beatles, Abbu, Rolling Stones, Jaromíra Nohavicu, Karla Plíhala a podobně. Byl určitý proud skupin a interpretů, kteří v té době „letěli“, šlo o celospolečenskou mánii. Dnes je oproti tomu nesrovnatelně větší množství interpretů a stylů a snad ani nic výrazně nepřevládá.

Informátorka E tvrdí, že pro tyto dva jedince hudba, kterou v té době poslouchala většina, nic neznamenala. Pokoušeli se párkrát jít na diskotéku či zábavu, chtěli být s ostatními, ale brzy odtamtud odešli. Podle informátorky s kolektivem sice netrávili tolik času, ale vyloženě vyčlenění od něj také nebyli. Rádi s ostatními sdíleli různé jiné aktivity a ostatní je mezi sebe brali. Naopak **informátor F** zažil na základní škole rozdělení třídy na dvě hlavní skupiny, jedna poslouchala metal a druhá hip hop. Kdo nepatřil ani do jedné z nich, jakoby ani nebyl, neúčastnil se žádných mimoškolních aktivit ani s jednou skupinou, ani se s ostatními nebavil. Na střední škole informátor F tuto situaci zažil z druhé strany, kdy většina jedinců, která se ve třídě sešla, poslouchala hip hop, který se mu nelíbil. Proto si mezi nimi připadal divně a byl spíše, jak sám říká, outsider.

Odpovědi informátorů se v podstatě shodují s výsledky dotazníkového šetření. Z dotazníků i rozhovorů vyplynulo, že hudba může mít v socializačním a enkulturačním procesu velký význam, protože je to časté společné téma mezi lidmi a to, že si lidé spolu mají co říct, je může sblížovat a tím pádem se mohou i začleňovat mezi ostatní.

2. Jak se význam hudby ve vztahu k socializaci a enkulturaci v průběhu života proměňuje?

Z odpovědí všech informátorů vyplývá, že člověk se prostřednictvím hudby může mezi ostatní sice začleňovat během celého života, ale protože je hudba častější aktivitou v dospívání, je to v tomto období pravděpodobnější.

Podle **informátorky N** je to také způsobeno tím, že v pubertě a dospívání je jedinec každodenně ve stejné skupině se stejnými lidmi. Na střední a hlavně na základní škole musí neustále sledovat to, jak se na něj dívají ostatní, a to u něj ovlivňuje spoustu věcí včetně například volby oblečení. Pokud se jedinec do kolektivu nezačlení, je to podle informátorky N v tomto období problém. Na vysoké škole a v zaměstnání probíhá určité rozvolnění, člověk začne poslouchat a nosit, co chce.

Informátorka N charakterizuje to, co poslouchá a vždycky poslouchala jako „střední proud“. To jsou podle ní skladby, které se hrají v rádiu, a tím pádem je poslouchá většina. Říká, že na základní škole se v tomto nikdo nevymykal a všichni poslouchali to stejné. Uznává ale, že na základní škole v té době ještě skoro nikdo neměl doma internet a člověk si nemohl tak jednoduše pustit, co chtěl. Někdo třeba ani nepřišel na to, že by se mu něco líbilo více, než hudba, která hrála v rádiích a televizi. Na střední škole podle ní vliv vrstevníků

přetrvává, ale již v menší míře, člověk si začíná hledat to svoje, a na vysoké škole či v zaměstnání se tento vliv hodně vytrácí. Informátorka N říká, že změna po vyjití ze školy nastává v tom, že člověk má na hudbu méně času, proto si začne více vybírat, co si ve volném čase pustí a neposlouchá úplně cokoliv.

Rodiče a rádio byli tím, co **informátorku M** přivedlo k hudbě, kterou poslouchala a poslouchá doteď. Téma hudby si ve školní třídě a při pobytu s kamarády příliš nevybavuje, uznává ale, že možná si tento vliv ze strany vrstevníků jen nepamatuje. Každopádně pokud se nějaký vliv vyskytoval, na střední škole se podle ní určitě zmínil a hudba neměla v dění třídy ani v jejím rozčlenění větší význam. Myslí si, že volnost v hudebním výběru je velká i na vysoké škole. Informátorka M z toho, co vidí u ostatních, hlavně u rodičů, usuzuje, že po skončení školy má člověk méně času a často si pustí spíše rádio jako „kulisu“ a písním nevěnuje velkou pozornost. Zde vidíme kontrast s **informátorkou N**, která si myslí, že právě toto člověka vede k tomu, aby si pustil jen to, co se mu opravdu líbí.

Když jsem se **informátorek N a M** ptala, jestli se jim hudba, kterou později považovaly za svou oblíbenou, líbila hned, obě v podstatě uvedly, že je to těžká otázka. S většinou nových věcí je to totiž často tak, že nejdříve si na ně člověk musí trochu zvyknout. Tak je tomu i v hudbě, kdy člověk svou současnou nejoblíbenější písničku musel na začátku slyšet třeba několikrát, než se mu vůbec začala líbit. Kdyby se jim ale píseň po několikátém poslechu stále nelíbila, poslouchat ji nebudou. **Informátorka N** se takto vyjádřila o hudbě obecně, **informátorka M** o tomto mluvila spíše v souvislosti s hudbou vznikající v posledních letech. Informátorka M si myslí, že například v dětství, konkrétněji před nástupem puberty, si dítě není příliš schopno uvědomit, zda se mu určitá hudba líbí nebo ne, nebo hlavně nad tímto ani nepřemýšlí. Dítě se k písním zatím nestaví příliš kriticky, a co slyší doma, v mateřské nebo na základní škole, většinou poslouchá minimálně až do začátku puberty.

Kontrastem k informátorce M může být **informátor F**, který poznamenává, že na základní škole začal kvůli ostatním klukům ze třídy a také pod vlivem bratrance poslouchat tvrdší styl (metal). Zalíbení v této hudbě našel až později. V průběhu střední školy začal ale dávat přednost hudbě více melodické a začal se soustředit také na text, proto přešel k běžnému rocku. Na tvrdší styly ale úplně nezanevřel a občas si i takové písně poslechne. Usuzuji tedy, že je neposlouchal jen kvůli okolí. Říká, že od té doby, co pracuje, poslouchá hudbu stále stejně často, vždycky si na ni čas najde. Myslí si, že v zaměstnání se moc nehledí

na to, kdo co poslouchá, ani na to není čas, ale i tak si člověk může prostřednictvím hudby najít přátele a začleňování mezi ostatní prostřednictvím hudby se děje po celý život.

Informátorka E mluví o tom, že na základní, střední i vysoké škole poslouchali ve třídě všichni víceméně to samé, i když byly samozřejmě výjimky (již jsem uvedla případ dvou jedinců poslouchajících meditační hudbu). Zdá se jí, že v dospělosti, když člověk pracuje a stará se o děti, není na hudbu už tolik času. Poslouchá ji jen příležitostně, na oslavách, zábavách a nemá vyhraněný styl. Říká, že hudba, kterou poslouchala v mládí, se jí vždycky líbila. Myslí, že jí pomohla hned vícekrát začlenit se do různých kolektivů a získat přátele. Podotýká, že tuto funkci hudba plní neustále, v průběhu celého života.

Téměř všichni informátoři mluví o tom, že především na základní škole jedinci poslouchají to, co jejich vrstevníci, jen informátorka M si není odpovědí úplně jistá. Postupem času se vliv vrstevníků na člověka oslabuje. Informátoři tak soudí ze zkušeností sami se sebou, i z toho, co viděli u ostatních. V tomto tedy rozhovory potvrzují výsledky dotazníků. Více než polovina respondentů z dotazníků však uvedla, že začleňování do společnosti prostřednictvím hudby se děje neustále, během celého života. Všichni informátoři sice uznávají neustálou funkci hudby v tomto směru, ale zdůrazňují, že v dospívání je začleňování mezi ostatní prostřednictvím hudby nejčastější. Jak jsem již uvedla, šlo by toto tvrzení podpořit tím, že v dospívání člověk věnuje hudbě více času, než v jiných etapách lidského vývoje, což vyplývá i z dotazníků. Navíc názor, že hudba pomáhá začleňovat do společnosti neustále, ale v dospívání je to nejzřetelnější, byl druhou nejčastější odpovědí v dotaznících. Mezi odpověďmi získanými z rozhovorů a dotazníků tedy nevidím větší rozpor.

3. Využívají lidé hudby pro začleňování do společnosti vědomě, nebo nevědomě?

Ve vyjádřeních na toto téma nepanuje mezi informátory shoda, stejně jako mezi respondenty v dotaznících. **Informátorka N** navazuje na svůj předchozí názor na význam hudby při začleňování do společnosti a odpovídá, že jedinci si význam hudby neuvědomují, protože to neberou tak, že se začleňují prostřednictvím hudby, ale prostřednictvím společného tématu ke konverzaci. **Informátorka M** si myslí, že se určitě vyskytují obě varianty, ale častěji se stává, že člověk už nechce být sám a chce být mezi lidmi, a proto hudbu vědomě využije k tomu, aby to uskutečnil. **Informátor F** zastává názor, že toto probíhá častěji neuvědoměle, ale někdy se vyskytuje i vědomý způsob začlenění mezi ostatní prostřednictvím hudby. **Informátorka E** si myslí, že jde o vědomý proces.

Mezi informátory se vyskytly čtyři různé odpovědi na tuto otázku – nevědomě, spíše vědomě, spíše nevědomě, vědomě. Nelze tedy vyvodit žádný jasný závěr a to ani z dotazníků, kde se nejčastěji objevila odpověď, že je to individuální. Myslím, že závěrem můžu říci, že opravdu záleží na situaci a povaze jedince a dít se může jak vědomé, tak nevědomé začleňování mezi ostatní prostřednictvím hudby.

ZÁVĚR

V bakalářské práci se zabývám významem hudby v socializačním a enkulturačním procesu. Po teoretické části, věnující se socializaci, enkulturaci a hudbě a jejímu vlivu na člověka, následuje část empirická. V práci je využíváno kvantitativního i kvalitativního přístupu. Co se týká metod, k dosažení cílů práce byla použita kombinace dotazníků a rozhovorů. Výběr metod bych hodnotila kladně, neboť podle mého názoru se navzájem doplňovaly. Dotazníky mi daly podněty k rozhovorům a také mi pomohly získané výsledky zobecnit. Odpovědi v dotaznících však nikdy nebyly příliš dlouhé a úplné. Pro hlubší pochopení dané problematiky byly tedy rozhovory nezbytné.

Cíle práce jsou následující. Prvním cílem je zjistit, jaký význam lidé přikládají hudbě ve vztahu k socializaci a enkulturaci. Dalším cílem je popsat, jak se tento význam v průběhu života proměňuje, tedy jestli má hudba v začleňování mezi ostatní význam neustále, nebo jde jen o určitá období lidského vývoje. Posledním cílem je odhalit, zda lidé využívají hudby pro začleňování mezi ostatní vědomě, či jde o nevědomý proces.

Myslím, že cíle práce byly naplněny. Ze získaných dat vyplynulo, že pro spoustu lidí má hudba velký význam, mají k ní kladný vztah a uznávají, že na ně má hudba značný vliv. Ovlivňuje náladu a pomáhá v různých životních situacích. V socializačním a enkulturačním procesu může mít hudba velký význam hlavně proto, že je to časté společné téma mezi lidmi. Společné téma znamená sblížení, a to může vést k začlenění jedince do nějaké skupiny. V životě téměř každého člověka nastává období, kdy poslouchá stejnou hudbu jako jeho vrstevníci. Většinou k tomu dochází na základní škole, v této době je začlenění mezi ostatní pro jedince nejdůležitější. Začleňování mezi ostatní prostřednictvím hudby může probíhat neustále, nezávisle na věku. Protože je ale hudba ze všech etap lidského vývoje nejčastěji poslouchána právě v pubertě a dospívání a je nejčastějším společným tématem hovoru právě pubescentů a dospívajících, je začlenění do skupiny za pomoci hudby nejpravděpodobnější a nejčastější v tomto období lidského života. Jestli jde o vědomé, či nevědomé začleňování, je téma diskutabilní. Záleží vždy na konkrétní situaci a konkrétním jedinci, mohou se vyskytovat obě varianty.

Další výzkum v této oblasti by se mohl více zaměřit na období puberty a dospívání. Bylo by přínosné vést hloubkové rozhovory s jedinci v těchto životních etapách a také využít metodu pozorování, pro kterou se v tomto případě přímo nabízí školní třída.

LITERATURA

- BAUMAN, Z. *Sociologie*. 3. vydání. Praha: Orbis, 1966. 331 s. ISBN 11-025-66.
- BAUMAN, Z., MAY, T. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 239 s. ISBN 80-86429-28-8.
- BEK, M. *Konzervatoř Evropy?: k sociologii české hudebnosti*. 1. vydání. Praha: KLP, 2003. 278 s. ISBN 8085917998.
- BRUCE, S. *Sociologie: průvodce pro každého*. 1. vydání. Praha: Dokořán, 2008. 124 s. ISBN 978-80-7363-158-1.
- DUŠEK, B. *Psychologie hudby*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. 114 s. ISBN 17-562-82.
- ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-465-6.
- FUKAČ, J. *Hudební sociologie*. In ZENKL, L. (eds.), CHYBA, M. (eds). *Hudební sociologie a hudební výchova*. 1. vydání. Praha: Česká hudební společnost, 1982. 210 s.
- GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. 647 s. ISBN 80-85605-28-7.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vydání. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vydání. Praha: Argo, 2013. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.
- HELUS, Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. 2. vydání. Praha: SPN, 1976. 231 s. ISBN 14-550-76.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HOLZKNECHT, V., POŠ, V. *Člověk potřebuje hudbu*. 1. vydání. Praha: Panton, 1969. 452 s. ISBN 35-791-69.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

- KELLER, J., NOVOTNÝ, P. *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 2008. 219 s. ISBN 978-80-86761-81-7.
- KRBAŤA, P. *Psychológia hudby (nielen) pre hudebníkov*. 1. vydání. Prešov: Matúš music, 1994. 215 s. ISBN 8096708945.
- KRESÁNEK, J. *Sociálna funkcia hudby*. 1. vydání. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961. 162 s. ISBN 301-09.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitatívni prístup a metódy v psychologickom výskumu*. 1. vydání. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a spoločnosť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X.
- MUCHA, I. *Sociologie: základní texty*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004. 302 s. ISBN 80-86391-13-2.
- MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 268 s. ISBN 80-86429-25-3.
- PETRUSEK, M. *Sociologie: Občanská nauka*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994. 118 s. ISBN 80-04-26588-X.
- PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. *Velký sociologický slovník*. Sv. 1, A-O. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vydání. Praha: Portál, 2008. 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.
- REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. 184 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
- SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. 1. vydání. Praha: Supraphon, 1974. 196 s. ISBN 02-289-74.
- SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 319 s. ISBN 8004205879.

SCHNIERER, M. *Společenské funkce hudby*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1995. 196 s. ISBN 8070401230.

URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. 2. vydání. Praha: Grada, 2011. 271 s. ISBN 978-80-247-3562-7.

URBAN, L. *Sociologie*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 373 s. ISBN 80-86861-45-7.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004. 356 s. ISBN 80-246-0841-3.

ZICH, J. *Kapitoly a studie z hudební estetiky*. Praha: Supraphon, 1987. 207 s. ISBN 09/22 02-017-87.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník

Zdravím,

tímto bych Vás chtěla poprosit o **vyplnění dotazníku** souvisejícího s mou bakalářkou prací na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Jeho vyplněním mi pomůžete při zpracovávání mého tématu – význam hudby v životě člověka ve společnosti.

U otázek s možnostmi odpověď zakroužkujte nebo jinak zvýrazněte, u otevřených otázek napište, pokud možno, pár vět. Pokud Vám nestačí řádky, napište dolů číslo otázky a pište dál. ☺

Předem moc děkuji za zamyšlení nad tématem a vyplnění dotazníku.

1. **Vaše pohlaví:** a) muž b) žena
2. **Váš věk:**
3. **Vedli Vás rodiče k hudbě?** a) ano, musel/a jsem se hudbě věnovat, i když jsem moc nechtěl/a
b) vedli, ale do ničeho mě nenutili
c) ne
4. **Hrál/a jste nebo hrajete na nějaký hudební nástroj?** a) ano b) ne
Pokud ano, napište na jaký a jak dlouho (např. klavír, 8 let)
.....
5. **Věnoval/a nebo věnujete se hudbě nějakým jiným způsobem?** (zpěv, tanec) a) ano
b) ne
Pokud ano, jak?
.....
6. **Jak často posloucháte hudbu?** a) několikrát denně b) alespoň chvíli každý den
c) každý druhý den d) 2x týdně
e) 1x týdně f) méně než 1x týdně
7. **V jakých situacích posloucháte hudbu?** (lze označit více možností)
a) když jsem smutný/á b) když jsem veselý/á c) když jsem unavený/á
d) když jsem rozčilený/á e) před spaním
f) v jiných situacích:
.....
8. **Může hudba měnit náladu u člověka?**
Pokud ano, jak?
.....
9. **Co pro Vás hudba znamená, jaký k ní máte vztah?** (prosím o co nejpodrobnější odpověď)
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
**10. Máte k hudbě stále stejný vztah nebo se v průběhu života měnil? a) stejný
b) měnil**

**Pokud se měnil, jak, kdy a proč se měnil? V jakém období jste měl/a k hudbě
jaký vztah a proč – dětství/dospívání/dospělost; vliv rodiny/školy (MŠ, ZŠ, SŠ, popř.
VŠ)/vrstevníků**
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

11. Proč posloucháte určitý hudební styl?

- a) poslouchají ho ostatní, nechci se vymykat
- b) docela se mi líbí, ale kdyby ho neposlouchali ostatní, asi ho neposlouchám
- c) líbí se mi, ale jsem rád/a, že nejsem sám/sama, komu se líbí
- d) líbí se mi, poslouchal/a bych ho, i kdyby ho moc lidí neposlouchalo

**12. Jaký je Váš názor na lidi, kteří poslouchají hudbu, kterou moc lidí neposlouchá? (lze
označit více možností)**

- a) neměli by to moc dávat najevo
- b) může jim to bránit v hledání přátel a kamarádů
- c) jsou to podivíni
- d) je to každého věc, je to jedno
- e) líbí se mi, že si stojí za svým názorem

13. Myslíte si, že hudba může někomu pomoci začlenit se mezi ostatní?

Pokud ano, zažil/a jste to u sebe nebo u někoho jiného?

**Pokud ano, může hudba pomáhat začleňovat se do společnosti jen v nějakém
věku nebo neustále?**

**Pokud ano, myslíte si, že lidé, kterým hudba pomohla začlenit se do společnosti,
využívali hudby k začlenění do společnosti vědomě, schválně, nebo si to neuvědomovali?**
.....
.....

Ještě jednou moc děkuji za Váš čas strávený vyplňováním dotazníku!

S přáním hezkého dne a spousty úspěchů v životě ☺

Hana Vinklárková